

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Επιστήμες της Αγωγής: Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην Πρώτη
Παιδική Ηλικία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Συγκριτική ανάλυση γλωσσικών αναπαραστάσεων σε έμφυλα
στερεότυπα των ταινιών Disney: απόδοση στα ελληνικά αγγλόφωνων
ταινιών**

Ρηγάκη Κωνσταντίνα

ΒΟΛΟΣ 2020

1^η Επιβλέπουσα: *Μότσιου Ελένη, Επίκουρη καθηγήτρια ΠΤΠΕ*

2^{ος} Επιβλέπων: *Μάγος Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής καθηγητής ΠΤΠΕ*

3^η Επιβλέπουσα: *Σηφάκη Ευγενία, Επίκουρη καθηγήτρια ΠΤΠΕ*

Βαθμός	
Ολογράφως	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη (Abstract)	4
Εισαγωγή	7
1. Φύλο, γλώσσα και στερεότυπα στις ταινίες Disney	
1.1. Έμφυλες συμπεριφορές: έμφυτες ή επίκτητες;	12
1.2. Διαμόρφωση, ενίσχυση και διατήρηση έμφυλων στερεοτύπων μέσω της γλώσσας	15
1.3. Γλωσσικές αναπαραστάσεις και (έμφυλα) στερεότυπα στα κείμενα μαζικής κουλτούρας	20
1.4. Επιρροή των κειμένων μαζικής κουλτούρας	23
1.4.1. Οι ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney	25
1.5. Φύλο και γλώσσα στις ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney	29
1.5.1. Η αναπαράσταση των φύλων στις ταινίες Disney	30
1.5.2. Οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των φύλων στις ταινίες Disney	34
2. Ανάλυση και σύγκριση αγγλόφωνων και μεταγλωττισμένων στα ελληνικά ταινιών	
2.1. Μεθοδολογικό πλαίσιο	38
2.1.1. Υλικό	38
2.1.2. Μέθοδος ανάλυσης	39
2.2. Ερευνητικά ερωτήματα	40
2.3. Αποτελέσματα ανάλυσης	41
2.3.1. Πρώτη γενιά ταινιών	42
“Cinderella” / “Σταχτοπούτα” (1950)	
Θέματα συζήτησης	42
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	44
Ελληνική Μεταγλώττιση	46
“Sleeping Beauty” / “Η Ωραία Κοιμωμένη” (1959)	
Θέματα συζήτησης	47
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	48
Ελληνική Μεταγλώττιση	49
2.3.2. Δεύτερη γενιά ταινιών (“Αναγέννηση” της Disney)	50
“The Little Mermaid” / “Η μικρή γοργόνα” (1989)	
Θέματα συζήτησης	50
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	52
Ελληνική μεταγλώττιση	53
“Mulan” / “Μουλάν” (1998)	
Θέματα συζήτησης	54
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	56

Ελληνική μεταγλώττιση	57
2.3.3. Τρίτη γενιά ταινιών	59
<i>“The Princess and the Frog” /</i> <i>“Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος” (2009)</i>	
Θέματα συζήτησης	59
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	59
Ελληνική μεταγλώττιση	61
<i>“Tangled” / “Μαλλιά Κουβάρια” (2010)</i>	
Θέματα συζήτησης	61
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	62
Ελληνική μεταγλώττιση	63
2.3.4. Τέταρτη γενιά ταινιών	63
<i>“Frozen” / “Ψυχρά και Ανάποδα” (2013)</i>	
Θέματα συζήτησης	63
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	65
Ελληνική μεταγλώττιση	65
<i>“Moana” / “Βαϊάνα” (2016)</i>	
Θέματα συζήτησης	66
Γλωσσική χρήση / Τρόπος ομιλίας	
Αγγλόφωνη εκδοχή	66
Ελληνική μεταγλώττιση	67
3. Συζήτηση: Διαχρονικότητα και εξέλιξη στα έμφυλα στερεότυπα των ταινιών Disney	
3.1. Ανασκόπηση και συμπεράσματα	70
3.2. Περιορισμοί και προβληματισμοί	80
3.3. Προεκτάσεις και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	80
4. Βιβλιογραφικές αναφορές	82

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ταινίες κινουμένων σχεδίων – ιδίως οι πολύ πετυχημένες και ευρέως γνωστές ταινίες Disney – είναι μια πολύ δημοφιλή μορφή ψυχαγωγίας για όλους, και ειδικά για τα παιδιά. Παράλληλα, έχει διατυπωθεί η επιφύλαξη ότι επηρεάζουν τις συμπεριφορές των -συχνά νεαρών- θεατών και μεταδίδουν πιθανά προβληματικά κοινωνικά μηνύματα και έμφυλες ιδεολογίες. Η γλώσσα ομολογουμένως είναι ένας σημαντικός τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται η ανάπτυξη της έμφυλης ταυτότητας και εδραιώνονται στερεότυπα (Gökçearşlan, 2010· Nandini, 2014). Στη παρούσα εργασία γίνεται μια συγκριτική ανάλυση γλωσσικών αναπαραστάσεων σε έμφυλα στερεότυπα των ταινιών Disney – των πρωτότυπων, αγγλόφωνων εκδοχών και των μεταγλωττισμένων στα ελληνικά. Η σύγκριση αυτή είναι συμβολή στην έρευνα που επιχειρεί η εργασία αυτή. Βασικοί στόχοι της μελέτης είναι να εντοπιστούν και να αξιολογηθούν έμφυλα στερεότυπα και να διασαφηνιστεί αν αυτά διαμορφώνονται από την γλώσσα που χρησιμοποιείται στις ταινίες, και αν τα τυχόν διαφορετικά μηνύματα στις μεταγλωττίσεις οφείλονται σε πολιτισμικές, για παράδειγμα, διαφορές. Στην εργασία αξιοποιείται το μοντέλο του Androutsopoulos (2012) για την ανάλυση του κινηματογραφικού λόγου προκειμένου να αναλυθούν οκτώ ταινίες Disney, ώστε να αναδειχθεί η γλωσσική απεικόνιση των φύλων σε αυτές. Η ανάλυση αυτή επιχειρεί να αναδείξει πώς, μέσω της γλωσσικής συμπεριφοράς των χαρακτήρων, αναπαράγονται στερεότυπα φύλου και έμφυλων συμπεριφορών. Κάτι τέτοιο συμβαίνει σε σχεδόν όλες τις ταινίες, ωστόσο γίνεται αρκετά εμφανές στις πρώτες, όπου γυναίκες και άνδρες έχουν ρόλους και συμπεριφορές που στερεοτυπικά ‘αντιστοιχούν’ στο φύλο τους – θεμελιώνοντας, έτσι, τις κοινωνικές διαφορές των φύλων. Με το πέρασμα του χρόνου αποπειράται η ανατροπή και εξάλειψη αυτών, όμως –ως σήμερα, τουλάχιστον– διαπιστώνεται μονάχα μερική αναδιαπραγμάτευση της έμφυλης ταυτότητας στις ταινίες Disney. Τα αμφιλεγόμενα μηνύματα περί έμφυλων ρόλων και συμπεριφορών συνεχίζουν να υφίστανται, ενώ δεν φαίνεται να είναι μονάχα θέμα γλώσσας, αλλά και βασικής πλοκής. Τέλος, η σύγκριση των αγγλόφωνων εκδοχών και των ελληνικών μεταγλωττίσεων δείχνει πως το σύνολο των αλλαγών δεν έχουν αξιοσημείωτο, θετικό ή αρνητικό, αντίκτυπο στο συνολικό αφήγημα της ταινίας ενώ τις περισσότερες φορές ορισμένα σημεία δείχνουν ελάχιστονες διαφορές που θα μπορούσαν να αποδοθούν σε κοινωνικοπολιτισμικές

διαφορές, χωρίς να αποκλείονται και άλλοι, πρακτικοί παράγοντες. Οι παιδαγωγικές προεκτάσεις αυτής της μελέτης δε μπορούν να αγνοηθούν, αφού τα κινούμενα σχέδια (ιδίως οι πασίγνωστες ταινίες Disney) μπορούν να είναι ένα δυνατό και χρήσιμο εργαλείο στη μόρφωση των παιδιών πάνω σε κοινωνικά θέματα.

Λέξεις-κλειδιά: ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney, ανάλυση γλωσσικού ρεπερτορίου, κοινωνικά στερεότυπα, σεξισμός, έμφυλες ιδεολογίες, κοινωνικό φύλο, έμφυλη ταυτότητα, έμφυλη συμπεριφορά

ABSTRACT

Animated movies – especially the very successful and well-known Disney movies – are a very popular form of entertainment for everyone, especially children. At the same time, a reservation has been expressed that they influence the behaviors of the – often young- viewers and convey possibly problematic social messages and gender ideologies. Language admittedly is an important way in which the development of gender identity is influenced and stereotypes are established (Gökçearsan, 2010; Nandini, 2014). In the present study, a comparative analysis is done, on the linguistic representations in gender stereotypes of Disney films – between the original, English versions and the dubbed Greek versions. This comparison is the contribution to the research undertaken by this work. The main objectives of the study are to identify and evaluate gender stereotypes and to clarify whether they are formed in accordance to the language of the films and if they are due to cultural differences. This paper uses the model of Androutsopoulos (2012) for the analysis of cinematic discourse in order to analyze eight Disney films, so as to highlight the linguistic representation of the sexes in them. This analysis attempts to highlight how, through the linguistic behavior of the characters, gender stereotypes and gender behaviors are reproduced. This is the

case in almost all the films, however it becomes quite evident in the first ones, where women and men have roles and behaviors that stereotypically 'correspond' to their gender - thus establishing the social differences of the sexes. Over time, attempts have been made to overturn and eliminate those stereotypes, but –at least until today- there has been only a partial renegotiation of gender identity in Disney movies. Controversial messages about gender roles and behaviors continue to exist, which do not seem to be just a matter of language, but also of the basic film plots. Finally, the comparison of the English versions and the Greek dubs shows that the majority of the changes do not have a significant, be it positive or negative, impact on the overall narrative of the film, while most of the time some points show minor differences that could be attributed to socio-cultural differences, without excluding other, practical factors. The pedagogical significance of this study can not be ignored, as cartoons (especially the famous Disney movies) can be a powerful and useful tool in educating children on social issues.

Key-words: animated Disney movies, linguistic repertoire analysis, social stereotypes, sexism, gender ideologies, gender, gender identity, gender behavior

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα εργασία γίνεται μια συγκριτική ανάλυση γλωσσικών αναπαραστάσεων σε έμφυλα στερεότυπα των ταινιών Disney – των πρωτότυπων εκδοχών και των μεταγλωττισμένων στα ελληνικά. Με άλλα λόγια, εξετάζεται πώς παρουσιάζεται τόσο το «γυναικείο» όσο και το «αντρικό» φύλο¹ στις ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney μέσω της γλώσσας και γλωσσικών συμπεριφορών των χαρακτήρων των ταινιών και πώς αποδίδονται αυτές οι αναπαραστάσεις στην αγγλική γλώσσα σε σχέση με την ελληνική μεταγλώττισή τους.

Οι ιστορίες κινουμένων σχεδίων ήταν ανέκαθεν μια μορφή ψυχαγωγίας για όλους, και ιδίως για τα παιδιά. Εκτός αυτού όμως, συνηθίζουν να επιμορφώνουν έμμεσα, θα έλεγε κανείς, τους νεαρούς θεατές σχετικά με κοινωνικές νόρμες και συμπεριφορές που αναμένεται τα ίδια να έχουν στη ζωή, τους ρόλους που προσδοκείται να παίξουν εντός του κοινωνικού-πολιτισμικού πλαισίου τους. Και είναι αρκετά αποτελεσματικά, καθώς η πλειοψηφία των παιδιών μαθαίνει πολύ καλά τις ιστορίες κινουμένων σχεδίων και δεν τις ξεχνάει ποτέ – ταυτίζονται, δηλαδή, με τους διάφορους χαρακτήρες και μιμούνται τις συμπεριφορές τους (Nandini, 2014).

Είναι λοιπόν πιθανό, αν όχι αναπόφευκτο, να μεταδοθούν έτσι διαφόρων ειδών μηνύματα κοινωνικά και παιδαγωγικά ανεπιθύμητα. Ερευνητές όπως η Nandini (2014) κάνουν λόγο ακόμα και για «πλύση εγκεφάλου» των νεαρών θεατών από τα κινούμενα σχέδια, τα οποία μπορούν να διαμορφώσουν τις κοινωνικά αποδεκτές αντιλήψεις για τη ζωή, τη κοινωνία, τους άλλους ανθρώπους και την αίσθηση του εαυτού - αντιλήψεις που συχνά εμπερικλείουν στερεότυπα.

Η παρούσα εργασία έχει ως βασικό στόχο τον εντοπισμό των στερεοτύπων και, συγκεκριμένα, των έμφυλων, στις ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney, με βάση τα οποία σμιλεύουν πολλά παιδιά την ιδέα που έχουν για τους εαυτούς τους και τις συμπεριφορές που αντιστοιχούν ή όχι στο κάθε φύλο (Gökçearslan, 2010). Περαιτέρω και πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία γίνεται σύγκριση των πρωτότυπων με τις μεταγλωττισμένες ταινίες, για να εξεταστεί αν και πώς οι

---

¹ Στη παρούσα εργασία οι όροι «άνδρας» και «γυναίκα» αναφέρονται στο βιολογικό φύλο – και εξετάζονται, έτσι, οι «αντρικοί» και «γυναικείοι» χαρακτήρες ταινιών Disney ώστε να οδηγηθεί κανείς σε συμπεράσματα σχετικά με το κοινωνικό φύλο και τις κοινωνικές προσδοκίες για τα φύλα.

γλωσσικές αναπαραστάσεις των στερεοτύπων αυτών διαμορφώνονται ανάλογα με την γλώσσα στην οποία αποδίδονται οι ταινίες.

Επιλέγονται ως υλικό για την έρευνα κάποιες ιδιαίτερα δημοφιλείς ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney, οι οποίες είναι αναπόσπαστο κομμάτι της παιδικής ηλικίας αμέτρητων ατόμων. Εξετάζονται δύο ταινίες κάθε «γενιάς» ή «ρεύματος» ταινιών Disney ανάλογα με τη χρονική περίοδο κυκλοφορίας τους. Οι συγκεκριμένες ταινίες που αναλύονται στη παρούσα εργασία επιλέχθηκαν καθώς θεωρήθηκε από την ερευνήτρια πως περιείχαν σε μεγάλο βαθμό απεικόνιση και των δύο φύλων. Η βασική σκοπιά των ταινιών, μέσω της οποίας θα εξεταστούν οι απεικονίσεις του φύλου, είναι οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των έμφυλων ρόλων και συμπεριφορών των χαρακτήρων.

Από τη σχετική έρευνα φαίνεται ότι δεν γίνεται τόσο συχνή μελέτη των γλωσσικών συμπεριφορών των χαρακτήρων ώστε να εξεταστούν οι ρόλοι και συμπεριφορές των δύο φύλων στις ταινίες κινουμένων σχεδίων μέσα από τη γλώσσα – περισσότερη βαρύτητα δίνεται σε στοιχεία όπως η ένδυση, η εμφάνιση, η κοινωνική θέση κ.ά. (Tsotsou & Stamou, 2018· Μαρωνίτη & Στάμου, 2014· Νταή & Μότσιου, υπό έκδ.). Θεωρήθηκε αυτό το θέμα, λοιπόν, άξιο περαιτέρω μελέτης στη παρούσα εργασία, καθώς φαίνεται πως, ενώ ασκούν σημαντική επιρροή οι γλωσσικές συμπεριφορές των χαρακτήρων, αυτές δεν έχουν ερευνηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό ως τώρα. Επιλέγεται να εξεταστούν οι ταινίες στη πρωτότυπη, αγγλόφωνη εκδοχή τους, ενώ γίνεται έπειτα σύγκριση με τις ελληνικές μεταγλωττίσεις των έργων – με την υπόθεση πως η οποιαδήποτε μεταγλώττιση αλλοιώνει, πιθανώς, το αρχικό μήνυμα, είτε με θετικό είτε με αρνητικό τρόπο. Αυτή είναι και η μεγαλύτερη συμβολή στην έρευνα που επιχειρεί η εργασία αυτή.

Δε μπορεί, επιπρόσθετα, να αγνοηθεί η παιδαγωγική σημασία αυτής της μελέτης, αφού τα κινούμενα σχέδια φαίνεται πως μπορούν να είναι ένα δυνατό και χρήσιμο εργαλείο στη μόρφωση των παιδιών πάνω σε πολλά θέματα, ιδίως κοινωνικά. Μπορεί κανείς να επιχειρηματολογήσει πως αξίζει, μέσω τέτοιου είδους ερευνών, να αναρωτηθούμε για τη διδακτική χρήση των ταινιών αυτών, για ποια μηνύματα μεταδίδονται –σκόπιμα ή μη, και γιατί.

Στη μελέτη αυτή γίνεται αρχικά βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με το επιλεγμένο θέμα, ώστε να εξεταστούν τα σημαντικότερα ευρήματα και

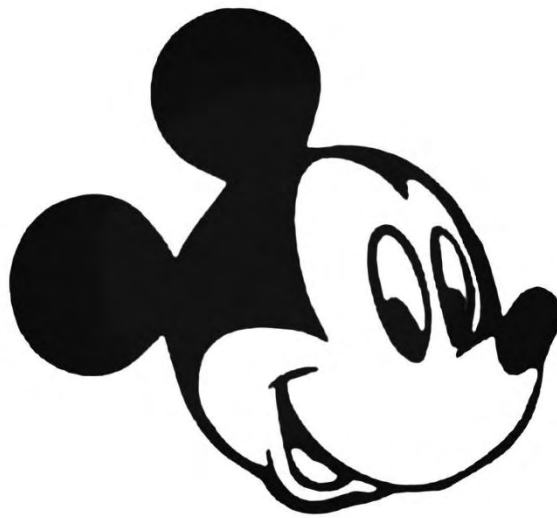
συμπεράσματα προηγούμενων ερευνών. Στο πρώτο κεφάλαιο, συγκεκριμένα, διερευνώνται ζητήματα όπως: εάν η έμφυλη ταυτότητα είναι έμφυτη ή επίκτητη, την δυνατότητα της γλώσσας να διαμορφώσει ή να ενισχύσει έμφυλα στερεότυπα και τι είδους γλωσσικές αναπαραστάσεις και έμφυλα στερεότυπα συναντώνται στα κείμενα μαζικής κουλτούρας (π.χ. κινούμενα σχέδια). Στη συνέχεια, ερευνώνται πιο συγκεκριμένα θέματα, όπως: ποια είναι η επιρροή των κειμένων μαζικής κουλτούρας, ιδίως των ταινιών κινουμένων σχεδίων Disney, πως απεικονίζονται τα δύο φύλα στις ταινίες της εταιρείας αυτής, τι είδους γλωσσικές συμπεριφορές παρουσιάζουν και πως αυτές μπορούν να ερμηνευθούν σε σχέση με την έμφυλη ιδεολογία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας (ερευνητικό μέρος) εξετάζονται κάποιες ενδεικτικές ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney – δύο έργα από κάθε «γενιά» ταινιών. Αυτές αναλύονται ως προς το λόγο τόσο των ανδρικών όσο και των γυναικείων χαρακτήρων, ώστε μέσω των γλωσσικών επιλογών τους – τα θέματα, η γλωσσική χρήση, κ.λπ. – να αναδειχθούν τυχόν διαφορές που αποδίδονται στη διάκριση των φύλων, προώθηση έμφυλων στερεοτύπων κ.ά.

Στη συνέχεια, γίνεται σύγκριση μεταξύ των αγγλόφωνων αυτών ταινιών και των αντίστοιχων ελληνικών μεταγλωττίσεων, ώστε να διαπιστωθούν οι διαφορές μεταξύ τους – αν τα τυχόν στερεοτυπικά μηνύματα για το φύλο είναι ίδια, αν γίνεται χρήση της ίδιας σεξιστικής γλώσσας ώστε να μεταδοθούν, ποιες είναι οι όποιες διαφορές μετά τη μεταγλώττιση και αν αυτές είναι σκόπιμες ή όχι, πολιτισμικές, κ.λπ. Αυτό επιχειρήθηκε για να επισημανθεί η πιθανώς παγκόσμια επιρροή των ταινιών Disney, που έχουν ως κοινό τους πλήθος παιδιών ανά τον κόσμο ανεξάρτητα από το αν μιλούν αγγλικά ή όχι. Επιπρόσθετα, επιχειρήθηκε για να παρατηρηθεί εάν το πολιτισμικό υπόβαθρο των παραγόντων που συμβάλλουν σε μια ταινία (π.χ. μεταφραστής, σεναριογράφος) επηρεάζει τη δουλειά του και τα συνεπακόλουθα μηνύματα της ταινίας. Αυτό είναι και το πιο πρωτότυπο μέρος της έρευνας, που φιλοδοξεί να συμβάλει σε μια ολοκληρωμένη μελέτη των ταινιών.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο συζητούνται τα ευρήματα της προηγούμενης ενότητας – της γλωσσικής ανάλυσης των επιλεγμένων ταινιών και της σύγκρισης των πρωτότυπων αγγλικών εκδοχών με τις ελληνικές μεταγλωττίσεις τους – ώστε να οδηγηθεί κανείς σε συμπεράσματα σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα. Επιχειρείται επίσης η σύνδεση των αποτελεσμάτων αυτών με την προηγούμενη έρευνα και

διατυπώνονται τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συγκριτική ανάλυση των ταινιών, αλλά και τη διαχρονική τους εξέλιξη.

Κεφάλαιο 1:

ΦΥΛΟ, ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΣΤΙΣ ΤΑΙΝΙΕΣ DISNEY

1.1. Έμφυλες συμπεριφορές: Έμφυτες ή επίκτητες;

Έχουν προηγηθεί διάφορες έρευνες και μελέτες αναφορικά με τα δύο φύλα και τις συμπεριφορές που επιδεικνύουν. Παρατηρείται γενικά οι συμπεριφορές αυτές να διαφέρουν μεταξύ τους, ακριβώς λόγω της διαφοράς του φύλου - με κάποιες συμπεριφορές να θεωρούνται ‘γυναικείες’ ή ‘θηλυκές’, ενώ άλλες να χαρακτηρίζονται ως ‘αντρικές’ ή ‘κατάλληλες’ για το αρσενικό φύλο. Αυτές οι συμπεριφορές φύλου, σύμφωνα με ερευνητές, είναι κοινωνικές νόρμες, που δείχνουν τι είναι ‘κατάλληλο’ και τι όχι για γυναίκες και άντρες σε μια οποιαδήποτε κοινωνική κατάσταση ή διαπροσωπική σχέση. Παραδοσιακά, αναμένεται το αρσενικό φύλο να είναι δυναμικό και ανταγωνιστικό, ενώ το θηλυκό να είναι παθητικό, υποστηρικτικό και ευαίσθητο (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Fateme & Majid, 2015). Όσον αφορά τις γυναίκες συγκεκριμένα, η φεμινιστική θεωρία υποστηρίζει, δεν έχουν εκ φυσικού τους πολλά αναμενόμενα “γυναικεία” χαρακτηριστικά, αλλά τα καλλιεργούν εξαιτίας της κοινωνικής προσδοκίας – για παράδειγμα, το ένστικτο της (μητρικής) φροντίδας (Gamboa et al., 2014). Κάτι τέτοιο ισχύει και για τους άνδρες, οι οποίοι αναμένεται να αναπτύξουν αντίστοιχα “ανδρικά” χαρακτηριστικά.

Θεωρείται, λοιπόν, πως ρόλοι όπως οι παραπάνω είναι κοινωνικό κατασκεύασμα και πως μαθαίνει κανείς να τους υιοθετεί, αφού οφείλονται σε εξωτερικούς παράγοντες - κοινωνικούς, πολιτιστικούς και ψυχολογικούς παράγοντες, σε προσδοκίες της οικογένειας, κ.ά. Σύμφωνα με ερευνητές (Butler, 1990· West & Zimmerman, 1987), το ίδιο το φύλο είναι κάτι που κάνουμε, που καθορίζεται από συμπεριφορές – δεν είναι κάτι που έχουμε ή με το οποίο γεννιόμαστε. Ερευνητές όπως οι Eckert & McConnell-Ginet (2003) και Wiersma (2000) ισχυρίζονται πως το φύλο είναι κοινωνική κατασκευή που χτίζεται πάνω στην έννοια του βιολογικού φύλου και τις βιολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η Beauvoir (1989), με τη σειρά της, γράφει πως κανείς δεν γεννιέται γυναίκα (άρα και άνδρας αντίστοιχα), αλλά γίνεται.

Η Ακριτίδου (2011) ορίζει το κοινωνικό φύλο ως ένα σύνολο προσδοκιών σύμφωνα με το οποίο οργανώνεται η κοινωνική συμπεριφορά. Αξιοσημείωτο είναι πως, ενώ αναμένονται συμπεριφορές διαφορετικές από κάθε φύλο, οι συγκεκριμένες συμπεριφορές ποικίλλουν αναλόγως το εκάστοτε κοινωνικό-πολιτισμικό περιβάλλον,

όσα πρεσβεύει και τι αντιλήψεις επικρατούν σε αυτό για τη γυναίκα και τον άντρα (Arnold, McKenna & Deloney, 2015). Ενδιαφέρον, επομένως, παρουσιάζει πως η έννοια και η κατασκευή του φύλου είναι κάτι που φαινομενικά υπάρχει σε παγκόσμια κλίμακα, αλλά τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και οι συμπεριφορές που προσδοκούνται από κάθε φύλο διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία.

Το κοινωνικό φύλο, λοιπόν, δεν είναι έμφυτο, μα επίκτητο. Μαθαίνει κανείς τις συμπεριφορές που, σύμφωνα με το κοινωνικό του/ης περιβάλλον, χρειάζεται να δείχνει σε συνάρτηση με το φύλο που έχει – και αυτή είναι μια μαθησιακή διαδικασία που ξεκινά από τη πρώιμη παιδική ηλικία. Τα παιδιά, ακόμα και από τη τρυφερή ηλικία των 2 ετών, μαθαίνουν να ξεχωρίζουν τα δύο φύλα, όπως και να αντιστοιχούν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συμπεριφορές στο καθένα, αναπτύσσοντας ήδη κατ’ αυτό το τρόπο στερεότυπα (Gökçearsłana, 2010). Οι Coyne et al. (2016) γράφουν πως, σύμφωνα με θεωρίες ανάπτυξης του φύλου, αυτό το στάδιο της παιδικής ηλικίας κρίνεται πολύ σημαντικό στην ανάπτυξη αντιλήψεων για το φύλο και πιθανών στερεοτύπων, αφού αμέσως μετά (στις ηλικίες μεταξύ 3 και 6 χρονών) οι αντιλήψεις αυτές γίνονται πιο ισχυρές και σταθεροποιημένες.

Παρατηρείται πως στα χρόνια αυτά, τα παιδιά αρχίζουν να κάνουν διακρίσεις λόγω φύλου εξαιτίας ερεθισμάτων που δέχονται από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Τα παιχνίδια που δίνονται στο κάθε παιδί, ο τρόπος που του/ης μιλάνε οι γονείς και άλλοι συγγενείς ή φίλοι, οι συμπεριφορές που επιβραβεύονται ή μη – όλα αυτά φαίνονται συχνά πως διαφοροποιούνται αναλόγως το φύλο του παιδιού και συνεπακόλουθα το κατευθύνουν και διδάσκουν τις αποδεκτές συμπεριφορές.

Κατά τα επόμενα χρόνια οι διακρίσεις αυτές ενισχύονται από παράγοντες εξωτερικούς, όπως το σχολείο, όπου το παιχνίδι και η γενική συναναστροφή με άλλα παιδιά –που, με τη σειρά τους, πιθανώς δέχονται αντίστοιχα μηνύματα στο δικό τους οικογενειακό περιβάλλον- παγιώνουν στερεότυπα για το κάθε φύλο, ιδίως το ‘άλλο’ φύλο (Gökçearsłana, 2010).

Εκτός από τα παραπάνω, μεγάλη επιρροή στην ιδέα που διαμορφώνουν τα παιδιά για το φύλο έχουν τα κείμενα μαζικής κουλτούρας, όπως τηλεοπτικά προγράμματα που απευθύνονται στην ηλικία αυτή, βιβλία, περιοδικά, διαφημίσεις ή ο παιδικός κινηματογράφος – για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, οι ταινίες κινουμένων σχεδίων της εταιρείας Disney. Μάλιστα, οι Katz & Boswell (1986) θεωρούν πως, όσον αφορά την ανάπτυξη των φύλων και σχετικών στερεοτύπων, οι

συμμαθητές και τα κείμενα μαζικής κουλτούρας είναι πιο αποτελεσματικά και από τους γονείς – με τους μεν να επηρεάζουν τις αντιλήψεις του παρόντος και τα δε να σμιλεύουν τις προσδοκίες για το μέλλον.

Η απεικόνιση, λοιπόν, των φύλων στα μέσα μαζικής κουλτούρας αποτελεί θέμα πολλών ερευνών – ιδίως η απεικόνιση τους στον κινηματογράφο – αφού παρέχουν στα νεαρά παιδιά πλήθος χαρακτήρων, που γίνονται για αυτά πρότυπα έμφυλης συμπεριφοράς. Είναι, για αρχή, ενδιαφέρον πως η απεικόνιση των δύο φύλων πάντα διαφέρει. Κατά δεύτερο λόγο, είναι αξιοπερίεργο το πλήθος των απεικονίσεων αυτών. Το αρσενικό φύλο συχνά παρουσιάζεται ως δυναμικό, σκληρό, ανεξάρτητο. Από την άλλη, το θηλυκό φύλο είναι συχνά χαριτωμένο, πραιο και λιγότερο ανεξάρτητο (Azmi et al., 2016). Έπειτα, παρατηρεί κανείς πως από τα δύο φύλα, το ένα συνήθως παρουσιάζεται ως κυρίαρχο έναντι του άλλου – τις περισσότερες φορές, το αρσενικό φύλο έναντι του θηλυκού. Μάλιστα, αυτός ο διαχωρισμός είναι συχνά αρκετά έντονος, αναπαράγοντας τις κυρίαρχες έμφυλες ιδεολογίες (Gökçearsłana, 2010· Tsotsou & Stamou, 2018). Το τελευταίο καιρό βέβαια, σύμφωνα με ερευνητές όπως η Gilpatrick (2010) ή οι Νταή & Μότσιου (υπό έκδ.), γίνονται προοδευτικές αλλαγές στους ρόλους κάθε φύλου στον κινηματογράφο, καθώς αλλάζει το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο – όμως, οι αλλαγές αυτές είναι ακόμη ελάχιστης σημασίας. Ενώ μπορεί να υπάρχει ένας ανεξάρτητος γυναικείος χαρακτήρας, θα υπάρχει συχνά και ένας κυρίαρχος, πιο σημαντικός, ανδρικός χαρακτήρας. Περαιτέρω, οι απεικονιζόμενες γυναίκες εξακολουθούν να προωθούν έμφυλα στερεότυπα, να είναι κατώτερες και ουσιαστικά η διαφορά τους από γυναικείους ρόλους του παρελθόντος να είναι ότι, πλέον, παρουσιάζουν επιπρόσθετες συμπεριφορές που έχουν γίνει αποδεκτές ως ‘αρσενικές’.

Τα νεαρά παιδιά, σύμφωνα με τους Collier-Meek, Descartes και England (2011), έχουν πλήρη συνείδηση των διαφόρων απεικονίσεων των φύλων, ιδίως στα κείμενα μαζικής κουλτούρας. Επιπρόσθετα, αντιλαμβάνονται τις παραθετημένες διακρίσεις ως προς το φύλο – μάλιστα, τα παιδιά που αναγνωρίζουν περισσότερα στερεότυπα για τα φύλα στα κινούμενα σχέδια έχουν αντίστοιχες προσδοκίες για τους εαυτούς τους και τους άλλους όσον αφορά έμφυλες συμπεριφορές. Τα κείμενα μαζικής κουλτούρας, λοιπόν, έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του παιδιού και ενημερώνουν τη γνωστική κατανόηση τόσο του φύλου, όσο και της συμπεριφοράς κάθε φύλου (Graves, 1999). Οι όποιοι ρόλοι

δίνονται στα δύο φύλα μπορούν εύκολα να θεωρηθούν ως οι μοναδικά κοινωνικά αποδεκτές και ‘σωστές’ από τα παιδιά (Collier-Meek, Descartes & England 2011), τα οποία θα υιοθετήσουν έπειτα αντίστοιχες συμπεριφορές αναλόγως το φύλο τους.

Συμπερασματικά, και σύμφωνα με τα παραπάνω, οι έμφυλες συμπεριφορές μπορούν να διδαχθούν. Το ζήτημα είναι τι είδους πρότυπα προωθούνται και αν αυτές οδηγούν σε στερεότυπα που διακονίζουν σεξιστικές συμπεριφορές και ανισότητες μεταξύ των φύλων.

1.2. Διαμόρφωση, ενίσχυση και διατήρηση έμφυλων στερεοτύπων μέσω της γλώσσας

Για τη γλώσσα έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί που τονίζουν τις διαφορετικές της λειτουργίες. Φυσικά, η βασική της λειτουργία ως επικοινωνιακό μέσο είναι εμφανής. Λιγότερο φανερή όμως είναι η δυνατότητα μέσω αυτής να μεταδίδονται κοινωνικά μηνύματα και να διαμορφώνονται ή να ενισχύονται στερεότυπα. Όταν η γλώσσα παίρνει αυτή τη λειτουργία, παραμελώντας την επικοινωνιακή της λειτουργία, τότε θεωρείται «ιδεολογική γλώσσα» (Φραγκουδάκη, 1987· Παγκουρέλια, 2006).

Σύμφωνα με την Φραγκουδάκη (1987), οι γλωσσικές επιλογές που κάνει ο καθένας σε μια οποιαδήποτε στιγμή (λεξιλόγιο, λέξεις και φράσεις, σύνταξη, γραμματική), φέρουν άπλετα ιδεολογικά και κοινωνικά μηνύματα. Γράφει, μάλιστα, πως η πραγματική ουσία και κατανόηση της γλώσσας δεν βρίσκεται στα παραπάνω (γραμματική, λεξιλόγιο, κ.ά.), μα στη γνώση των «εξωγλωσσικών κοινωνικών παραγόντων» - του πλαισίου, της εκτάστοτε κατάστασης, τον λόγο για τον οποίο κάτι ειπώνεται, τον/ην συνομιλητή/τρια, κ.ά.

Η γλώσσα καθίσταται, έτσι, μια κοινωνική πράξη, λόγω των επιπτώσεών της στη κοινωνία – αφού συνεισφέρει στη δημιουργία και επικράτηση της οποιαδήποτε κοινωνικής ιεραρχίας. Ακριβώς επειδή αποτυπώνονται στη γλώσσα άπλετα κοινωνικά μηνύματα και ιδεολογίες, οι κοινωνικές ομάδες που χρησιμοποιούν τις κυρίαρχες μορφές λόγου² έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν «ιδεολογική εξουσία», να μεταφέρουν δηλαδή μέσω της γλώσσας τις δικές τους ιδεολογίες, πεποιθήσεις και αντιλήψεις – για το κόσμο, τους συνανθρώπους τους, κ.λπ. (Bernstein, 1989· Μπέσσα, 2000· Παγκουρέλια, 2006). Επιπρόσθετα, η γλώσσα προδίδει στοιχεία για τον ομιλητή, καθώς εκφράζονται σε αυτήν οι όποιες αξίες, το μορφωτικό του/ης επίπεδο, η κοινωνική θέση, κ.ά., αλλά ιδίως η ‘ετεροφυλόφιλη’ ταυτότητα, όπως προσδιορίζεται από τους Archakis & Lampropoulou (2009).

Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν την φημισμένη άποψη του Barthes (1987), ο οποίος με τη σειρά του αναφέρει πολύ χαρακτηριστικά πως η γλώσσα δεν είναι ποτέ ‘κοινωνικά αθώα’, καθώς προσφέρει αναπαραστάσεις της εκάστοτε κοινωνίας και των κυρίαρχων ιδεολογιών της – συνήθως, μέσω στερεοτύπων. Η επανειλημμένη αυτή αναπαράσταση, σύμφωνα με τις Νταή & Μότσιου (υπό έκδ.), θεμελιώνει και μπορεί, ενδεχομένως, να διαιωνίσει συγκεκριμένες νοοτροπίες και συμπεριφορές –

---

² *Γλώσσα (language/ langue)*: το φωνητικό-ακουστικό σύστημα των συμβατικών σημείων και των μεταξύ τους σχέσεων (παραδειγματικές, συνταγματικές) – το οποίο καθορίζεται από το εκάστοτε κοινωνικό σύστημα, βρίσκεται «αποτυπωμένο» στο μυαλό των ομιλητών και με το οποίο τα άτομα επικοινωνούν με άλλους, διατυπώνουν απόψεις και συναλλάσσουν γνώσεις και πληροφορίες (Bussman, 1999· Saussure, 1979).

Λόγος (discourse): το υποσύνολο της γλώσσας που χρησιμοποιείται για συγκεκριμένους κοινωνικούς ή θεσμικούς σκοπούς (γλώσσα «εν χρήσει»). Προσεγγίζεται ως διαδικασία και δραστηριότητα και όχι ως κατάσταση ή αντικείμενο. Είναι κοινωνική δραστηριότητα που καθορίζεται από τις κοινωνικές και ιδεολογικές συνθήκες παραγωγής του – επομένως, ο λόγος δεν είναι ατομικό φαινόμενο (Kress, 1989).

επηρεάζοντας διάφορες κοινωνικές κατηγορίες, το λόγο τους, τη συμπεριφορά τους, πως τις αντιλαμβάνεται κανείς και τι είδους προσδοκίες έχει από αυτές.

Κρίνεται σκόπιμο σε αυτό το σημείο να γίνει μια σύντομη αναφορά στην έννοια της στερεοτυποποίησης. Γενικά, η στερεοτυποποίηση ορίζεται ως μια διαδικασία υπεργενίκευσης, όπου, με βάση γενικευμένες πεποιθήσεις (είτε ισχύουν, είτε όχι), αποδίδεται ένα σύνολο χαρακτηριστικών σε κάτι, όπως για παράδειγμα μια κοινωνική ομάδα – ανεξάρτητα από εάν τα χαρακτηριστικά αυτά όντως αντιστοιχούν σε όλα τα μέλη της ομάδας. Όταν αυτές οι αντιλήψεις και ιδεολογίες στερεώνονται, δημιουργούνται τότε τα στερεότυπα. Στην περίπτωση στερεοτύπων για άτομα και ομάδες ανθρώπων, μπορούν να δημιουργηθούν στερεότυπα για πολλές πτυχές τους – την ηλικία, τη φυλή, την εθνικότητα, το φύλο, την εξωτερική εμφάνιση, κ.ά. (Houwers, 2017· Talbot, 2003· Νταή & Μότσιου, υπό έκδ.).

Οι επιπτώσεις της στερεοτυποποίησης είναι φανερές, επηρεάζοντας τους αποδέκτες με διάφορους τρόπους. Μπορεί κανείς να αναφερθεί στον τρόπο με τον οποίο τα στερεότυπα περιορίζουν τον ρόλο, τις δράσεις και την αξία των ατόμων – και πόσο εύκολα μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο, αφού, σύμφωνα με τη Lippi-Green (2012), τα στερεότυπα μπορούν να είναι προβληματικά και περιοριστικά χωρίς να είναι πολύ εμφανή ή υπερβολικά αρνητικά. Έπειτα, είναι συχνό φαινόμενο τα στερεότυπα να γεννούν τις αντίστοιχες στερεοτυπικές συνήθειες, γλωσσικές ή μη συμπεριφορές, κ.λπ., εκεί που δεν προϋπήρχαν, με αποτέλεσμα σε διάφορες περιπτώσεις τα στερεότυπα να επιβεβαιώνονται (Butler, 1990· Fiske, 1998· McCauley et al., 1980· Moschonas, 2005).

Μια κοινωνική κατηγορία που επηρεάζεται πολύ και δέχεται – συχνά έντονη – στερεοτυποποίηση μέσω γλωσσικών συμπεριφορών είναι τα φύλα, τόσο το αρσενικό όσο και το θηλυκό. Το να εξετάσει κανείς και να αναλογιστεί τα έμφυλα στερεότυπα είναι αρκετά σημαντικό, αφού επηρεάζουν σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό τις αντιλήψεις για το φύλο και έχουν χαρακτηριστεί μάλιστα ως διαχρονικά - εντείνοντας, λοιπόν, την τη διαρκή επιρροή τους στη κοινωνία. Τα στερεότυπα μπορούν να επηρεάσουν τις έμφυλες πεποιθήσεις με διάφορους τρόπους, για παράδειγμα, περιγράφοντας την κοινωνική πραγματικότητα με γενικευμένες δηλώσεις ή ρυθμίζοντας την με όρους όπως «πρέπει» (Νταή & Μότσιου, υπό έκδ.). Στη πρώτη περίπτωση ένα παράδειγμα είναι «Οι άνδρες παίζουν ποδόσφαιρο και όχι οι γυναίκες», ενώ στη δεύτερη περίπτωση «Οι άνδρες πρέπει να παίζουν ποδόσφαιρο

και όχι οι γυναίκες». Το παράδειγμα αυτό δείχνει πως οι γλωσσικές επιλογές κάθε ομιλητή δεν είναι ποτέ τυχαίες ή αναίτιες, όσο και αν είναι αφανείς. Ο λόγος είναι επειδή αναπαράγουν και ενισχύουν ιδεολογίες (ή, για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, έμφυλα στερεότυπα) με τρόπο όχι μόνο συνειδητό, μα πολύ συχνά ασυνείδητο – όπου ο δέκτης των μηνυμάτων δεν το αντιλαμβάνεται, μα και εκείνος που μεταδίδει το μήνυμα αρκετές φορές δεν καταλαβαίνει τι ακριβώς κάνει. Στο παραπάνω παράδειγμα, και ιδίως στη δεύτερη πρόταση («Οι άνδρες πρέπει να παίζουν ποδόσφαιρο και όχι οι γυναίκες»), υπάρχουν δύο υπονοήματα σχετικά με τη κοινωνική πραγματικότητα. Πρώτον, η ξεκάθαρη αντίληψη πως “τα κορίτσια δεν πρέπει να παίζουν ποδόσφαιρο” και, δεύτερον, πως οι ρόλοι (και συνεπακόλουθα οι ασχολίες, οι συνήθειες, κ.ο.κ.) των δύο φύλων διαφέρουν μεταξύ τους και το κάθε άτομο χρειάζεται να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του ανάλογα με τις αποδεκτές κοινωνικές νόρμες που αντιστοιχούν στο φύλο του.

Οι διαφορές φύλου και έμφυλων ρόλων επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη γλώσσα (Arnold, McKenna & Deloney, 2015) και για αυτό παρατηρούνται διαφορές στη χρήση της γλώσσας μεταξύ αντρών και γυναικών (π.χ., οι γυναίκες θεωρείται ότι πρέπει να μιλούν πιο ευγενικά, με απαλό τόνο φωνής, κάνοντας περισσότερες ερωτήσεις, κ.λπ., σε συμφωνία με την αντίστοιχη έμφυλη ιδεολογία). Φαίνεται πως αυτό συμβαίνει περισσότερο εξαιτίας της κοινωνίας και των ρόλων που εναποθέτει στο κάθε φύλο, και λιγότερο λόγω των φυσικών και προκαθορισμένων διαφορών φύλου. Προσδοκάται από τον καθένα να χρησιμοποιεί συγκεκριμένες επικοινωνιακές στρατηγικές αναλόγως το φύλο του/ης – μια κατάσταση που μαθαίνεται από νεαρή ηλικία, η οποία εμφανίζεται στους αποδέκτες της ως κάτι το προκαθορισμένο από τη φύση (Νταή & Μότσιου, υπό έκδ.). Οι άντρες και οι γυναίκες καταλήγουν να επιδεικνύουν διαφορετικές συμπεριφορές στη καθημερινότητά τους, ιδίως γλωσσικές. Κάποια θέματα συζήτησης χαρακτηρίζονται ως ‘ανδρικά’, ενώ κάποια άλλα ως ‘γυναικεία’, και το ύφος διαφέρει. Τα αγόρια μαθαίνουν να υιοθετούν ένα ύφος ‘αρσενικό’ (masculine), το οποίο έχει χαρακτήρα ανταγωνιστικό και σίγουρο. Τα κορίτσια, από την άλλη, αποκτούν ύφος ‘θηλυκό’ (feminine), το οποίο είναι συνεργατικό, υποστηρικτικό, ίσως και συναισθηματικό (Tsotsou & Stamou, 2018).

Θεμελιώνονται έτσι τα κοινωνικά φύλα και η διάκριση μεταξύ τους. Οι συνέπειες μιας τέτοιας διάκρισης περιγράφονται από ερευνητές όπως οι Arnold, McKenna & Deloney (2015), οι οποίοι κάνουν λόγο για τη συνεπακόλουθη

επισκίαση μιας κοινωνικής ομάδας (π.χ., οι γυναίκες) από μία άλλη που ορίζεται - με διάφορους τρόπους, όπως μέσω της γλώσσας - ως πιο ισχυρή (π.χ., οι άνδρες). Συγκεκριμένα, τέτοιου είδους επισκιάσεις, διακρίσεις και ο καθορισμός ενός φύλου ως ανώτερου, όταν συμβαίνουν μέσω της γλωσσικής χρήσης, ορίζουν αυτό που ονομάζεται 'σεξιστική γλώσσα' (Kirjavainen, 2013).

Για παράδειγμα, αναφορικά με τη γλώσσα και το φύλο, αναφέρεται πως οι γυναίκες συχνά χρειάζεται να επιλέξουν πιο προσεχτικά τα λόγια τους «ώστε να βρουν επιτυχία σε έναν κόσμο όπου κυριαρχούν οι άντρες», πως οι γυναίκες δεν μπορούν πάντα να μιλήσουν όταν και όπου θέλουν χωρίς να διακόπτονται από άντρες ή πως όταν μια γυναίκα επιλέγει να χρησιμοποιήσει γλώσσα που θεωρείται 'αρσενική' (masculine) η ίδια τότε χαρακτηρίζεται ως 'μη θηλυκή' (Arnold, McKenna & Deloney, 2015). Στις παραπάνω γλωσσικές συμπεριφορές αντανακλώνται έμφυλες ιδεολογίες που αφορούν τη προσδοκώμενη θέση της γυναίκας στη κοινωνία και επικρατούμενα έμφυλα στερεότυπα – όπου οι γυναίκες αναμένονται να είναι πιο πράες, συναισθηματικές, υποτακτικές (και ίσως κατώτερες;) συγκριτικά με τους άντρες που αναμένονται να είναι δυνατοί και σταθεροί.

Βέβαια χρειάζεται να σημειωθεί πως, με το πέρασμα του χρόνου και τη σταδιακή αλλαγή της κοινωνίας και των κυρίαρχων ιδεολογιών, παρατηρείται μια κάποια μετατροπή στις γλωσσικές συμπεριφορές των δύο φύλων. Ενώ ήταν μάλλον φανερός ο διαχωρισμός μεταξύ γλωσσικών στρατηγικών ανδρών και γυναικών, τα όρια αυτά έχουν αρχίσει να θολώνουν. Το φύλο δεν καθορίζει τόσο απόλυτα και προβλέψιμα τις γλωσσικές στρατηγικές ενός ομιλητή, ο/η οποίος/α δεν τοποθετείται πάντα, πλέον, με συγκεκριμένη (ανδρική ή γυναικεία) γλωσσική συμπεριφορά σε μια συζήτηση. Αντίθετα, η έμφυλη ταυτότητα σε μια συνομιλία επιλέγεται και ανακατασκευάζεται από το άτομο, αναλόγως την επικοινωνιακή περίσταση και τους στόχους του/ης (Tsotsou & Stamou, 2018· Νταή & Μότσιου, υπό έκδ.).

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, αναδεικνύονται, στις πιο πρόσφατες ταινίες Disney, αντίστοιχες βελτιώσεις των γλωσσικών αναπαραστάσεων των χαρακτήρων – όπου υπάρχει παρόμοια χρήση της γλώσσας από αρσενικούς και θηλυκούς χαρακτήρες, και συζητείται κατά πόσο αυτές μπορούν να θεωρηθούν ενθαρρυντικές για το μέλλον.

1.3. Γλωσσικές αναπαραστάσεις και (έμφυλα) στερεότυπα στα κείμενα μαζικής κουλτούρας

Ο ρόλος της γλώσσας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας άρχισε να διερευνάται σχετικά πρόσφατα (περίπου την τελευταία εικοσαετία). Σύμφωνα με τους Maroniti et al. (2013), αυτό συνέβαινε επειδή τα κείμενα μαζικής κουλτούρας δεν λαμβάνονταν υπόψη ως «αυθεντικά» και έγκυρα παραδείγματα καθημερινής γλωσσικής χρήσης.

Όμως, με τη πάροδο του χρόνου, έχει αρχίσει να γίνεται εμφανής η γενική επιρροή της γλώσσας των κειμένων αυτών σε σχέση με έμφυλες ταυτότητες και στερεότυπα ή τον ρόλο που έχει στην εκπαίδευση. Τα σχολικά εγχειρίδια, για παράδειγμα, φέρουν ιδεολογική ταυτότητα βασισμένη στο υπόβαθρο και το σύστημα αξιών του κάθε δημιουργού, και μεταβιβάζουν (αρκετές φορές λανθάνοντα) μηνύματα για διάφορα θέματα – όπως το φύλο. Έτσι στο σχολείο, ένας χώρος ουσιαστικός για τη ζωή και τη κοινωνικοποίηση των παιδιών, αναπαράγονται και θεμελιώνονται αποτελεσματικά οι κυρίαρχες ιδεολογίες της αντίστοιχης κοινωνίας (Παγκουρέλια & Παπαδοπούλου, 2009). Όσον αφορά το φύλο, συγκεκριμένα, μπορούν να εντοπιστούν πολλά σημεία όπου η επιλεγμένη γλώσσα των βιβλίων αυτών μεταδίδει μηνύματα για τους προσδοκώμενους ρόλους ανδρών και γυναικών, της συμπεριφοράς που ‘οφείλουν’ να παρουσιάζουν λόγω του φύλου τους και του τρόπου που ‘πρέπει’ να μιλούν.

Ένα άλλο παράδειγμα κειμένων μαζικής κουλτούρας των οποίων οι γλωσσικές αναπαραστάσεις ασκούν μεγάλη επιρροή είναι μέσα όπως ο κινηματογράφος και η τηλεόραση – και συγκεκριμένα, αναφορικά με τα παιδιά, τα κινούμενα σχέδια. Τα κινούμενα σχέδια αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της παιδικής ηλικίας και οι νεαροί θεατές αντλούν από αυτά πολλά μηνύματα. Είναι αξιοσημείωτο πως τα παιδιά διαθέτουν ήδη από νηπιακή ηλικία κοινωνιογλωσσική συνείδηση – την ικανότητα να προσδιορίζει κανείς τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούνται συγκεκριμένες ποικιλίες και παραλλαγές στην εκάστοτε γλωσσική κοινότητα (Clark & Schlee, 2010). Σύμφωνα με τους Griva, Maroniti & Stamou (2015), τα παιδιά διαθέτουν αυτήν την ικανότητα, αφού καταφέρνουν να διακρίνουν κοινωνιογλωσσικές διαφορές των χαρακτήρων που παρακολουθούν. Επιπρόσθετα, φαίνεται πως αποδέχονται πλήρως τις έννοιες που μεταφέρονται σχετικά με τη κοινωνιογλωσσική ποικιλομορφία – και αυτό επισημαίνει το ρόλο των κινουμένων

σχεδίων στη διαμόρφωση των γλωσσικών συμπεριφορών των παιδιών, ιδίως λαμβάνοντας υπόψη πως τα μέσα ασκούν έντονη επιρροή στη σύγχρονη κοινωνική ζωή. Τα παιδιά βασίζονται κυρίως σε αυτά για να αναπτύξουν τις ιδέες τους για τη προαναφερόμενη κοινωνιογλωσσική ποικιλομορφία (π.χ. διαφορετικές διαλέκτους, αναλόγως τη γεωγραφική τοποθεσία), μα και για να αντιληφθούν τις γλωσσικές συμπεριφορές που ‘αντιστοιχούν’ στη δική τους ζωή.

Από τα παραπάνω, αξίζει να αναλογιστεί κανείς πάνω στο πως τα παιδιά, από αρκετά μικρή ηλικία, αρχίζουν να μαθαίνουν την γλώσσα του άμεσου περιβάλλοντός τους και παράλληλα μαθαίνουν τις αποδεκτές γλωσσικές συμπεριφορές. Αναφορικά με τα κινούμενα σχέδια, η κοινωνιογλωσσική τους συνείδηση τους επιτρέπει να αναγνωρίσουν στοιχεία όπως: τους αγαπημένους τους χαρακτήρες μονάχα από τη φωνή, τη ‘καταλληλότητα’ ενός γλωσσικού κώδικα αναλόγως το κοινωνικό πλαίσιο, ‘ξένες’ προφορές έναντι οικείων (στα αυτιά τους) τρόπων ομιλίας ή το υψηλότερο κοινωνικό κύρος (social status) που αποδίδεται σε ορισμένους γλωσσικούς κώδικες. Περαιτέρω, έρευνες έχουν δείξει πως τα παιδιά τείνουν να αξιολογούν πιο θετικά αυτούς τους τελευταίους γλωσσικούς κώδικες που αναφέρθηκαν, όπως αντίστοιχα τους αποδίδει θετική αξία η κοινωνία (Griva, Maroniti & Stamou, 2015). Είναι, λοιπόν, σημαντικό φυσικά να δίνεται προσοχή στο γλωσσικό περιεχόμενο των κινουμένων σχεδίων πριν οι διάφορες τηλεοπτικές σειρές και ταινίες κυκλοφορήσουν. Βέβαια, το γλωσσικό περιεχόμενο όσων έχουν ήδη κυκλοφορήσει αξίζει να μελετηθεί, αφού μπορεί να μην είναι τόσο αθώο όσο πιστεύει κανείς – και σίγουρα δεν περνά απαρατήρητο από τα παιδιά.

Οι Maroniti et al. (2013) et al. (2013) γράφουν πως τα μέσα χρησιμοποιούν διακριτικές τεχνικές για την αναπαραγωγή της κυρίαρχης γλωσσικής ιδεολογίας, δίνοντας πολλή θετική προσοχή σε γλωσσικούς κώδικες που (θεωρούνται πως) έχουν κύρος και υπονομεύοντας κώδικες (που θεωρούνται) υποβαθμισμένους. Στα κινούμενα σχέδια συχνά παρατηρείται σύνδεση ορισμένων γλωσσικών συμπεριφορών με συγκεκριμένους τύπους χαρακτήρων, στιγματίζοντας κάποιες κοινωνικές ομάδες και δημιουργώντας στερεότυπα (για παράδειγμα, αφροαμερικάνικη προφορά σε χαρακτήρες με χαμηλό κοινωνικό κύρος).

Για αρχή, υπάρχει μια γενική τάση οι «κακοί» χαρακτήρες, ή όσοι έχουν χαμηλή μόρφωση, να μιλούν με διάφορες προφορές ή διαλέκτους, ενώ οι «καλοί» χαρακτήρες, οι μορφωμένοι πρωταγωνιστές, να χρησιμοποιούν γλώσσα πιο

γενικευμένη ή ‘πρότυπη’ (standard). Κάτι τέτοιο γίνεται εμφανές σε αρκετές παραγωγές της εταιρείας Disney, όπου συνήθως οι «ιδιοφυΐες κακοί» μιλούν με βρετανική, ανεξαρτήτως της καταγωγής τους ή του τόπου όπου διαδραματίζεται η ταινία – σε ταινίες όπως “The Lion King” (1994), “Aladdin” (1992) ή “Bolt” (2008), για παράδειγμα (Lippi-Green, 2012). Το θέμα αυτό, όμως, δεν παρατηρείται μονάχα με τη Disney, καθώς σε ταινίες όπως “Madagascar” (2005) της εταιρείας Dreamworks, σημειώνεται πως (στη μεταγλώττιση, τουλάχιστον) οι «κακοί» χαρακτήρες έχουν ξεκάθαρες ‘βόρειες’ προφορές, ενισχύοντας στερεοτυπικές προκαταλήψεις προς ομάδες ανθρώπων με αντίστοιχη προφορά και καταγωγή συγκεκριμένα, και προς τη γεωγραφική ποικιλότητα της γλώσσας γενικά. Κατά δεύτερο λόγο, συναντά κανείς μια κάποια στερεοτυποποίηση σε περιστάσεις όταν χρησιμοποιείται νεανική γλώσσα για χαρακτήρες αναλάφρους, με χιούμορ, που θέλουν να περνάνε καλά, ή όταν ένας χαρακτήρας χρησιμοποιεί τακτικά στρατιωτική ορολογία για να αναδειχθεί η αυστηρότητα του (Maroniti et al., 2013).

Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω όμως, η απεικόνιση και στερεοτυποποίηση των φύλων στα κινούμενα σχέδια είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει αρκετούς ερευνητές. Οι Azmi et al. (2016) γράφουν πως, ενώ τα χαρακτηριστικά ενός ατόμου μπορούν να φανούν με τρόπους προφορικούς και μη, μεγάλο μέρος της προσωπικότητας εξωτερικεύεται μέσω της γλωσσικής συμπεριφοράς. Κατ’ αυτό το τρόπο, η διαφοροποίηση του αντρικού και γυναικείου φύλου στα κινούμενα σχέδια είναι συχνά εμφανής, με μερικούς τρόπους, μα ιδίως στη χρήση της γλώσσας – όπου οι χαρακτήρες, αναλόγως τη γλωσσική συμπεριφορά που έχουν σε αντιστοιχία με το φύλο τους, μπορούν να δώσουν την εντύπωση πως είναι συναισθηματικοί ή σκληροί άνθρωποι, κυρίαρχοι ή υποτακτικοί, ανασφαλείς ή πως έχουν αυτοπεποίθηση. Οι Maroniti et al. (2013) et al. (2013) αναφέρουν πως στις γυναίκες αποδίδεται ένας ‘θηλυκός τρόπος ομιλίας’. Πολλοί γυναικείοι χαρακτήρες είναι ‘παραδοσιακές’ γυναίκες, που επικοινωνούν περισσότερο με τρόπο πρᾶο και γλυκό, περιμένοντας να πάρει ευθύνες και πρωτοβουλίες ο ανδρικός χαρακτήρας. Παρουσιάζει όμως ενδιαφέρον πως, όταν θελήσουν να φανούν με τη σειρά τους δυναμικές, καταφεύγουν στη χρήση ‘αρσενικού’ ύφους στην ομιλία τους. Μπορεί να γίνει λόγος, λοιπόν, για ηγεμονικές έννοιες φύλου, όπου οι αρσενικοί χαρακτήρες τείνουν να είναι επιθετικοί, δυνατοί, αυστηροί και σίγουροι στο λόγο τους, ενώ την ομιλία των θηλυκών χαρακτήρων συνήθως διακρίνουν ο ρομαντισμός, η ευγένεια, η φιλικότητα και η

ανασφάλεια (Azmi et al., 2016· Griva, Maroniti & Stamou, 2015· Wiersma, 2000) - καθιστώντας τους απεικονιζόμενους άντρες πιθανώς ‘καλύτερους’ ή ‘ανώτερους’ από τις γυναίκες.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, όλα αυτά είναι στοιχεία ‘σεξιστικής γλώσσας’ – η οποία είναι, αν μη τι άλλο, παιδαγωγικά προβληματική, καθώς μέσω αυτής δημιουργούνται και εδραιώνονται έμφυλα στερεότυπα. Μέσω της σεξιστικής γλώσσας το γυναικείο φύλο υποβαθμίζεται και αναμένεται να δείχνει ηρεμία, διακριτικότητα, κ.λπ., ενώ το ανδρικό φύλο να είναι δυναμικό και λιγότερο συναισθηματικό και εξευγενισμένο. Η χρήση, λοιπόν, σεξιστικής γλώσσας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας μπορεί να οδηγήσει σε αντίστοιχη επιρροή των αποδεκτών, να «διδάξει» έμφυλα στερεότυπα και λανθάνουσες συμπεριφορές ή γλωσσική χρήση αναλόγως το φύλο τους καθενός. Γίνεται, περαιτέρω, ιδιαίτερα προβληματικό το παραπάνω όταν δεν υπάρχει ξεκάθαρος διαχωρισμός κοινωνικού και βιολογικού φύλου.

1.4. Επιρροή των κειμένων μαζικής κουλτούρας

Είναι παραδεκτό ότι η έκθεση σε μέσα όπως ο κινηματογράφος επηρεάζει αρκετά το πως καταλήγει να βλέπει κάποιος τον κόσμο όπου ζει. Τα μέσα αυτά ενημερώνουν, με άλλα λόγια, μεταγενέστερες ενέργειες, κρίσεις και στάσεις του κάθε ανθρώπου (Arnold, McKenna & Deloney, 2015). Πιο συγκεκριμένα όμως τα κείμενα μαζικής κουλτούρας ασκούν ιδιαίτερη επιρροή στα παιδιά, τα οποία γενικά βιώνουν μια διαδικασία διαμόρφωσης των αντιλήψεων τους για τον κόσμο (Donofrio, 2013). Μάλιστα, ερευνητές όπως ο Durkin (1985) γράφουν πως τα παιδιά φαίνεται να χρησιμοποιούν την τηλεόραση ως σημαντική πηγή πληροφοριών για κοινωνικούς ρόλους.

Σύμφωνα με την Lippi-Green (2012), ακόμη και από την ηλικία των 4 ετών τα παιδιά ξεκινούν να παρουσιάζουν προκαταλήψεις και να κατηγοριοποιούν τους συνανθρώπους τους με βάση τη φυλή, την ηλικία, κ.λπ. Μέσα όπως ο κινηματογράφος, λοιπόν, μπορούν να παίξουν μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεών τους μα και τυχόν στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Για το λόγο αυτό

χρειάζεται να εξεταστεί το περιεχόμενο του υλικού που κυκλοφορεί, καθώς – μεταξύ άλλων – η παιδική ηλικία κρίνεται σημαντική για την ανάπτυξη έμφυλων ταυτοτήτων και ρόλων (Coyne et al., 2016).

Τα περισσότερα παιδιά έχουν μεγάλη έκθεση στα κινούμενα σχέδια, είτε είναι τηλεοπτικά προγράμματα είτε είναι ταινίες. Εκτός από ψυχαγωγικά, είναι συχνά και εκπαιδευτικά. Παρατηρείται, όμως, πολλές φορές να συμπεριλαμβάνονται λανθασμένα μηνύματα, που μπορούν να είναι αρκετά ανησυχητικά (Lorpeore, 2016), καθώς αυτά αφορούν συχνά θέματα φυλετικά (προωθώντας ρατσιστικές ιδεολογίες), κοινωνικά, πολιτισμικά ή οικονομικά (προβάλλοντας κάποιους χαρακτήρες ως ανώτερους ή καλύτερους από άλλους επειδή έχουν ίσως περισσότερα λεφτά, καλύτερη δουλειά, στερεοτυπικά ‘καλή’ εμφάνιση, κ.λπ). Ιδιαίτερα προβληματικές όμως είναι οι απεικονίσεις των δύο φύλων.

Το φύλο, όπως αναφέρεται και από τη Nandini (2014), είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα της σημερινής κοινωνίας και κάθε κοινωνία αποδίδει ορισμένα και διαφορετικά χαρακτηριστικά, ρόλους και προσδοκίες σε κάθε φύλο ξεχωριστά. Τα μέσα συμβάλλουν σημαντικά στη κατανόηση των ρόλων που παίζουν τα δύο φύλα στον πραγματικό κόσμο. Οι Hine et al., (2018) συμφωνούν, γράφοντας πως μέσα όπως ο κινηματογράφος και η τηλεόραση αποτελούν έναν σημαντικό μηχανισμό για την ανάπτυξη ιδεών αναφορικά με κοινωνικές συμπεριφορές και νόρμες, καθώς και την αποδοχή παραδοσιακών αναπαραστάσεων έμφυλων ρόλων.

Στις ταινίες κινουμένων σχεδίων, συγκεκριμένα, ο αυστηρός διαχωρισμός μεταξύ των δύο φύλων είναι εμφανής, αν όχι αρκετά έντονος πολλές φορές, και αφού τα νεαρά παιδιά συχνά δεν ξεχωρίζουν το φανταστικό από το πραγματικό, τα κινούμενα σχέδια που παρακολουθούν μπορούν να οδηγήσουν σε άκαμπτη διχοτόμηση και φυσικοποίηση αυτής (Gökçearsłana, 2010· Tsotsou & Stamou, 2018). Επιπρόσθετα, ζώντας σε μια εποχή και σε κοινωνίες όπου τα μέσα είναι ένα βασικό στοιχείο της καθημερινότητας, τα παιδιά καταλήγουν να βασίζονται αρκετά σε ρόλους των φύλων που απεικονίζονται στη τηλεόραση και σε ταινίες ώστε να αναπτύξουν την έμφυλη ταυτότητα τους (Arnold, McKenna & Deloney, 2015). Αυτό,

σύμφωνα με τον Gökçearsłana (2010), μπορεί να έχει αρνητικό αντίκτυπο στη μελλοντική ζωή του κάθε παιδιού, αφού οι χαρακτήρες κινουμένων σχεδίων που δέχονται ως πρότυπα δημιουργούνται σύμφωνα με κοινωνικές προσδοκίες για τη συμπεριφορά του κάθε φύλου – όπου, συνήθως, τα δύο φύλα «αναμένεται να επιδεικνύουν διαφορετικές συμπεριφορές» (Παπαταξιάρχη, 1992). Για παράδειγμα, στα κινούμενα σχέδια οι αρσενικοί χαρακτήρες συχνά απεικονίζονται ως άτομα σημαντικά – έχουν τον ρόλο του αρχηγού, είναι δραστήριοι και ικανοί. Οι θηλυκοί χαρακτήρες συνήθως έχουν ρόλους στους οποίους δεν δίνεται μεγάλη σημασία – ασχολούνται με το νοικοκυριό, έχουν λιγότερες ευθύνες, παλιμπαιδίζουν συχνότερα από τους άνδρες, είναι συμπονετικές και χρειάζονται προστασία (Gökçearsłana, 2010).

Η συστηματική αναπαράσταση αυτού του είδους στα μέσα, τόσο ανδρών όσο και γυναικών, καθιστά ‘φυσιολογικούς’ αυτούς τους έμφυλους ρόλους στα μάτια των ανθρώπων, ιδίως των παιδιών, και συνδέονται με τις έννοιές τους για τις κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές των δύο φύλων (Gill, 2016), την εικόνα που οφείλουν να έχουν, τις σχέσεις μεταξύ τους, κ.ά. Με άλλα λόγια, ενισχύονται έμφυλα στερεότυπα και επηρεάζονται οι στάσεις των θεατών, μικρών και μεγάλων, απέναντι στο κάθε φύλο (Birkbeck et al., 2016).

1.4.1. Οι ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney

Οι άνθρωποι ξεκινούν άτυπα να μαθαίνουν για τον κόσμο και τη ζωή, μέσα από διάφορες εμπειρίες, το περιβάλλον τους και τα ερεθίσματα που δέχονται – κάτι που συμβαίνει πολύ πριν αρχίσει επίσημα η τυπική μόρφωσή τους. Όσα μαθαίνουν σε αυτά τα πρώτα τους χρόνια τείνουν να σμιλεύουν τις μετέπειτα ιδέες τους, τη νοοτροπία και το τρόπο που μαθαίνουν, ακόμη και ως ενήλικες (Heckman, 2000). Οι επιρροές που δέχονται, λοιπόν, τα παιδιά ενόσω βρίσκονται σε αυτή τη κρίσιμη ηλικία είναι πολλές και διάφορες – μα ιδιαίτερη επιρροή, όπως προαναφέρθηκε, έχουν τα κινούμενα σχέδια.

Υπάρχει όμως μία εταιρεία της οποίας οι ταινίες κινουμένων σχεδίων είναι πολύ δημοφιλείς – θεωρούνται κλασικές στο μυαλό πολλών, ένα αγαπητό κομμάτι της παιδικής τους ηλικίας. Όλοι γνωρίζουν πολύ καλά τις πλοκές και οι χαρακτήρες

είναι άκρως αναγνωρίσιμοι. Ο λόγος για τη Walt Disney Animation Studios, που ενώ έχει έδρα τις Η.Π.Α. και πλήθος προϊόντων, είναι ιδιαίτερα γνωστή για τις ταινίες κινουμένων σχεδίων που παράγει – οι οποίες έχουν παγκόσμια εμβέλεια.

Τα έργα αυτά είναι ειδικά σχεδιασμένα ώστε να τραβήξουν το ενδιαφέρον των παιδιών, μεταδίδοντας διάφορα μηνύματα μέσω συναρπαστικών και ζωντανών χαρακτήρων, περιπετειών και τραγουδιών (Azmi et al., 2016· Lopreore, 2016). Έχουν μεγάλη και ισχυρή επιρροή - ιδίως στην πλειοψηφία του κοινού τους, που είναι τα παιδιά - αναφορικά με πολλά θέματα (όπως αναγράφεται παραπάνω για τα κινούμενα σχέδια σε γενικό βαθμό). Πιο συγκεκριμένα, όμως, είναι άξιο αναφοράς - για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας - πως τα παιδιά αποκτούν μέσω της Disney πολλές πληροφορίες σχετικά με το φύλο, την κατανόηση του εαυτού τους, πως 'πρέπει' να φαίνονται και πως 'πρέπει' να συμπεριφέρονται (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Donofrio, 2013). Άλλωστε, οι ταινίες Disney ήταν για πολλά χρόνια, και παραμένουν ως και σήμερα, μία από τις πιο δημοφιλείς και σημαντικότερες πηγές αναπαραστάσεων έμφυλων ρόλων – επηρεάζοντας αρκετά τις αντιλήψεις των παιδιών για το φύλο. Και καθώς κάτι τέτοιο ενημερώνει, συνεπακόλουθα, την ιδέα ενός παιδιού όχι μόνο για τον εαυτό του/ης, μα και για την κοινωνία, οι ταινίες της εταιρείας έχουν αναλυθεί σε μεγάλο βαθμό και έχουν δεχτεί κριτική σχετικά με την απεικόνιση των φύλων που συναντά κανείς σε αυτές (Gill, 2016).

Πολλοί γονείς βλέπουν τις ταινίες Disney ως ασφαλείς και αθώες πηγές ψυχαγωγίας για τα παιδιά τους – ιδίως σε σύγκριση με άλλες παραγωγές που έχουν ίσως πιο βίαιο περιεχόμενο, χαρακτήρες με έντονη σεξουαλικότητα κ.λπ. Συχνά, λοιπόν, αγνοείται η πιθανή επίδραση της Disney. Εντούτοις, είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη πως αρκετές 'κλασικές' ταινίες που τα παιδιά ακόμη παρακολουθούν και επηρεάζουν την ανάπτυξή τους, δημιουργήθηκαν πριν μισό αιώνα και παραπάνω, και συμπεριλαμβάνουν μηνύματα που συνάδουν με την τότε κοινωνική πραγματικότητα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στη σημερινή εποχή τα μηνύματα αυτά δεν είναι εντελώς ξένα στα παιδιά, αφού εξακολουθούν να παρακολουθούν τις ταινίες με ενδιαφέρον – αποδεχόμενα, έτσι, τα όποια μηνύματα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με ερευνητές όπως Gökçearsłana (2010), τα παιδιά εκτίθενται σε άνισες αναπαραστάσεις φύλου, πρόβλημα το οποίο εξακολουθεί να υφίσταται ακόμη και ας έχει σημειωθεί βελτίωση ως σήμερα.

Πιο αναλυτικά, αρκετοί ανδρικοί χαρακτήρες στα έργα Disney δεν εκφράζουν, ιδίως λεκτικά, τα συναισθήματά τους, μα κλίνουν προς δράσεις που δείχνουν τη σωματική τους δύναμη. Έτσι περνάει το μήνυμα, ειδικά στα νεαρά αγόρια, πως ένας άνδρας δεν πρέπει να κρύβει τις ευαισθησίες του και να μην είναι συναισθηματικός, αλλά δυνατός ή επιθετικός. Επιπρόσθετα, παρέχεται υψηλός στόχος για τα αγόρια να γίνουν άντρες με καλή φυσική κατάσταση, που μπορούν άνετα να διαχειριστούν κάθε σημαντική ή επικίνδυνη κατάσταση – καθώς δέχονται ως πρότυπα τους ικανούς, μυώδεις άνδρες που βλέπουν στην οθόνη (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Hine et al., 2018).

Αρκετοί ερευνητές, βέβαια, έχουν κάνει λόγο για τη θετική επιρροή που μπορεί να έχουν οι ταινίες της εταιρείας Disney για τα αγόρια που τις παρακολουθούν. Οι Birkbeck et al. (2016), για παράδειγμα, βασισμένοι σε έρευνά τους γράφουν για τα ωφέλη των έργων αυτών στην ανάπτυξη των αγοριών (και των παιδιών γενικά) και διαφωνούν με τα παραπάνω για την επίδραση των ταινιών στην αυτοεικόνα τους. Αναφέρουν πως τα νεαρά αγόρια που βλέπουν τις ταινίες μπορεί να ταυτιστούν με τους θηλυκούς χαρακτήρες και να ασχοληθούν με λιγότερο στερεοτυπικά ‘αγορίστικα’ παιχνίδια, ενώ είναι επίσης θετικό αν ταυτιστούν με τους αρσενικούς χαρακτήρες, καθώς εκείνοι παρουσιάζουν πλέον ένα μείγμα τυπικά ‘θηλυκών’ και ‘αρσενικών’ χαρακτηριστικών. Στις ταινίες Disney, άλλωστε, παρατηρούνται πλέον αλλαγές στους απεικονιζόμενους άνδρες, αναδιαμορφώνοντας έτσι τις αυστηρές νόρμες για το ανδρικό φύλο και τις προσδοκίες που υπάρχουν για τα αγόρια (Hine et al., 2018).

Πολλή περισσότερη έρευνα έχει γίνει για την επιρροή των ταινιών κινουμένων σχεδίων Disney στα νεαρά κορίτσια που τις παρακολουθούν – συγκεκριμένα, η Disney δέχεται συχνά κριτική για τις αρνητικές επιρροές και τα πρότυπα που δίνει στις κοπέλες. Εν συντομία, αρνητικά πρότυπα θεωρούνται οι άβουλες, υποτακτικές, στοργικές και καλοσυνάτες πριγκίπισσες, που ονειροπολούν και χρειάζονται άνδρες να τις σώσουν ή να τις ολοκληρώσουν ως προσωπικότητες/ταυτότητες (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Birkbeck, et al., 2016· Collier-Meek, Descartes & England 2011). Ιδίως το τελευταίο περνά στα παιδιά το μήνυμα πως οι πράξεις ηρωισμού και έννοιες όπως δύναμη ή ικανότητα είναι κατάλληλα για το αρσενικό φύλο, ενώ οι γυναίκες είναι αδύναμες και χρειάζονται βοήθεια στις περισσότερες καταστάσεις. Αρκετά κορίτσια μαθαίνουν από

τις ταινίες Disney να επιθυμούν κάποια εκδοχή του γνωστού «ευτυχισμένου τέλους», όπου οι γυναίκες σώζονται από τους άνδρες τους οποίους έπειτα παντρεύονται (Hine et al., 2018· Nandini, 2014· Sharif, 2016). Επιπρόσθετα, μεταδίδονται αρνητικά μηνύματα για την εξωτερική εμφάνιση των γυναικών, καθώς οι «καλοί» χαρακτήρες περιγράφονται και απεικονίζονται ως τυπικά όμορφες, ενώ οι «κακοί» γυναικείοι χαρακτήρες είναι «άσχημες», υπέρβαρες, κ.λπ. Έρευνες δείχνουν πως κάτι τέτοιο έχει αρνητική επίδραση στην αυτοεικόνα και την αυτοπεποίθηση των νεαρών κοριτσιών που παρακολουθούν τις ταινίες (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Birkbeck et al., 2016· Nandini, 2014). Ο Gill (2016) γράφει αρκετά αποφασιστικά πως οι θηλυκοί χαρακτήρες Disney απλώς δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένες ώστε να θεωρηθούν πρότυπα συμπεριφοράς.

Έχοντας γράψει τα παραπάνω, υπάρχει αριθμός ερευνητών που σημειώνουν πως η απεικόνιση του γυναικείου φύλου γίνεται πιο σύνθετη και προοδευτική με τη πάροδο του χρόνου. Οι θηλυκοί χαρακτήρες, ιδίως οι φημισμένες πριγκίπισσες, είναι πιο εξισορροπημένοι, καθώς εμφανίζουν τόσο τυπικά ‘γυναικεία’ όσο και ‘ανδρική’ συμπεριφορά – και το να είναι ένας χαρακτήρας ικανός να παρουσιάσει χαρακτηριστικά και συμπεριφορές του αντίθετου φύλου είναι σημαντικό για την ανάπτυξη της έμφυλης ταυτότητας του παιδιού που ταυτίζονται με τους χαρακτήρες αυτούς (Arnold, McKenna, Deloney, 2015· Hine et al., 2018). Οι Birkbeck et al. (2016) βρίσκουν πως τα κορίτσια εκδηλώνουν λιγότερη στερεοτυπικά θηλυκή συμπεριφορά έπειτα από την παρακολούθηση πιο πρόσφατων ταινιών Disney, έναντι των πρώτων που κυκλοφόρησαν. Αυτό είναι ενθαρρυντικό, καθώς έχει αποδειχθεί πως οι πλοκές των ταινιών επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό το παιχνίδι των νεαρών κοριτσιών, και τις προσδοκίες που έχουν από τους εαυτούς τους.

Τέλος, οι ταινίες Disney, γνωστές για τις παραμυθένιες πλοκές τους, έχουν δεχθεί κριτική για το πως απεικονίζουν τις ρομαντικές σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων. Οι Hine et al. (2018) γράφουν ότι το επαναλαμβανόμενο μαγικό και μη ρεαλιστικό «ευτυχισμένο τέλος», ιδίως στις πρώτες ταινίες, είναι μάλλον ένα βλαβερό ερέθισμα για τα παιδιά, τα οποία από τέτοιου είδους μέσα μαθαίνουν για τις ρομαντικές σχέσεις και αναπτύσσουν τη κατανόηση τους για το πως οι σχέσεις αυτές διαμορφώνονται και διατηρούνται.

Κλείνουμε αυτή την ενότητα με αναφορά στους Maroniti et al. (2013) et al. (2013), οι οποίοι γράφουν πως κρίνεται απαραίτητη η καλλιέργεια της κριτικής

γλωσσικής επίγνωσης των παιδιών. Κάτι τέτοιο είναι σημαντικό καθώς, όπως διαπιστώνεται με βάση τα παραπάνω, είναι μεγάλη η επιρροή των κειμένων μαζικής κουλτούρας – και ιδίως των ταινιών Disney. Έτσι, προκειμένου να αντιμετωπιστεί η ενίσχυση στερεοτύπων, δε χρειάζεται μονάχα να γίνουν αλλαγές στα όποια θεάματα, μα και να μάθει κανείς από μικρή ηλικία να εξετάζει όσα παρακολουθεί με κριτική ματιά, ώστε να μπορεί να δει και να ερμηνεύει – πέρα από κάθε επιφανειακό κείμενο – κρυμμένες ιδεολογίες που οδηγούν και νομιμοποιούν συμπεριφορές.

1.5. Φύλο και γλώσσα στις ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney

Σύμφωνα με τον Van Vynckt (2018), τα παιδιά αρχίζουν να μαθαίνουν από μικρή ηλικία παρατηρώντας τον περίγυρο τους, τις διάφορες κοινωνικές συμπεριφορές και, ιδίως, τη γλώσσα και τις κοινωνικοπολιτισμικές επιπτώσεις της χρήσης της. Όπως με τα κινούμενα σχέδια γενικά, έτσι και στις ταινίες κινουμένων σχεδίων της εταιρείας Disney έχουν παρατηρηθεί συστηματικές συσχετίσεις συγκεκριμένων γλωσσικών συμπεριφορών, προφορών, κ.λπ., με ορισμένους τύπους χαρακτήρων. Έχουν, λοιπόν, αυτές οι ταινίες τη δυνατότητα να ‘μάθουν’ στους νεαρούς θεατές τους – τα παιδιά – να είναι πιθανώς προκατειλημμένοι και να κάνουν διακρίσεις προς διάφορες κοινωνικές ομάδες, με βάση τις γλωσσικές τους επιλογές (Griva, Maroniti & Stamou, 2015).

Λαμβάνοντας υπόψη πόσο δημοφιλείς, αγαπητές και ευρέως διαδομένες είναι οι ταινίες Disney, διαπιστώνει κανείς την σημασία εξέτασής τους με κριτική ματιά. Αυτό το σκοπό εξυπηρετεί η παρούσα εργασία, τόσο με την ανάλυση του πρωτότυπου, αγγλόφωνου γλωσσικού περιεχομένου των επιλεγμένων ταινιών Disney, όσο και με τη σύγκρισή τους με το αντίστοιχο, μεταγλωττισμένο στα ελληνικά υλικό. Αυτή η σύγκριση είναι σημαντική καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι ταινίες Disney έχουν παγκόσμια κατανομή και επιρροή και είναι εύλογο να αναρωτηθεί κανείς όχι

μόνο για τυχόν στερεότυπα και προκατειλημμένες ιδεολογίες στις αγγλόφωνες εκδοχές, μα και για τη δυνατότητα που δίνεται στους μεταγλωττιστές να μεταφέρουν – μέσω της γλώσσας – ιδεολογίες και πεποιθήσεις που συνάδουν με το αντίστοιχο κοινωνικοπολιτισμικό τους υπόβαθρο, σκόπιμα ή και υποσυνείδητα.

Επακόλουθο είναι οι σεναριογράφοι και οι μεταγλωττιστές να έχουν μεταξύ τους διαφορετικές παραστάσεις και ιδεολογικές αφετηρίες, επηρεάζοντας πιθανώς το γλωσσικό αποτέλεσμα στις ταινίες και τα μηνύματα που μεταδίδονται. Τα στερεότυπα της κουλτούρας του μεταφραστή (σε αυτή τη περίπτωση, τα στερεότυπα της ελληνικής κουλτούρας) ενδέχεται να εμπεριέχονται στις μεταγλωττισμένες ταινίες εκεί που δεν προϋπήρχαν – μεταφέροντας και ενισχύοντας ακριβώς αυτά τα στερεότυπα, π.χ. του ελληνικού κοινού. Όταν και εφόσον συμβαίνει κάτι τέτοιο, μπορεί κανείς ύστερα να αναρωτηθεί αν υπήρξε σκοπιμότητα πίσω από αυτό, αν είναι απόπειρα προσέγγισης του π.χ. ελληνικού κοινού ή αν συμβαίνει ασυνείδητα – διαιωνίζοντας, όμως, στερεότυπα.

1.5.1. Η αναπαράσταση των φύλων στις ταινίες Disney

Οι ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney έχουν δεχθεί αρκετές φορές κριτική για διάφορα θέματα, μα ιδίως για την αναπαράσταση των δύο φύλων σε αυτές. Γενικά, έχει επικρατήσει η εντύπωση πως στα έργα αυτά οι άνδρες παρουσιάζονται ως ανεξάρτητα άτομα, δυναμικά και χωρίς ευαισθησίες, που συνήθως κρατούν θέσεις εξουσίας, ασχολούνται με χειρωνακτικές εργασίες σε εξωτερικούς χώρους και σώζουν τις αβοήθητες πριγκίπισσες. Από την άλλη, κυριαρχεί μια σχεδόν αντίθετη εικόνα για τους γυναικείους χαρακτήρες, που θεωρούνται άτομα άβουλα, αδύναμα, πειθήνια και υποτακτικά, με εξαιρετική ομορφιά, που ασχολούνται περισσότερο με το νοικοκυριό, ονειροπολούν για την αγάπη και δεν μπορούν να βγάλουν τον εαυτό τους από δύσκολες ή επικίνδυνες καταστάσεις, μα χρειάζονται την βοήθεια των ανδρών (Golden, 2015). Οι Arnold, McKenna & Deloney (2015) γράφουν για το ντοκιμαντέρ «Miss Representation» (2011), στο οποίο αναφέρεται πως αυτό συμβαίνει καθώς η διαδικασία δημιουργίας και παραγωγής των ταινιών Disney αφορά πολύ μεγάλο αριθμό ανδρών έναντι γυναικών – και έτσι, το ένα φύλο επηρεάζει σημαντικά την απεικόνιση και των δύο.

Έρευνες έχουν δείξει πως σχεδόν όλες οι ταινίες, μέχρι πρόσφατα, μεταδίδουν έμφυλα στερεότυπα μέσω των χαρακτήρων που περιλαμβάνονται (Collier-Meek, Descartes & England, 2011· Golden, 2015· Sharif, 2016). Χρειάζεται όμως να σημειωθεί πως, με τη πάροδο του χρόνου, η απεικόνιση ανδρών και γυναικών στις ταινίες Disney έχει γνωρίσει βελτίωση. Είναι απαραίτητο στο σημείο αυτό να αναφερθεί πως τα έργα αυτά, με το πέρασμα του χρόνου, μπορούν να χωριστούν σε τέσσερις «γενιές». Η πρώτη γενιά ξεκινά, το 1937 με τη ταινία “Snow White and the Seven Dwarfs”, και αντιπροσωπεύεται από ταινίες όπως: “Dumbo” (1941), “Cinderella” (1950), “Peter Pan” (1953), “Lady & the Tramp” (1955), “Sleeping Beauty” (1959), κ.ά. Στη συνέχεια, έπειτα από τη δημιουργία αρκετών έργων λιγότερο γνωστών και χαμηλότερης ποιότητας, κυκλοφορεί το “Oliver & Company” (1988) που με την επιτυχία της σηματοδοτεί το πέρασμα στη δεύτερη γενιά, ή αλλιώς «Αναγέννηση», των ταινιών αυτών. Σε διάστημα μόλις δέκα περίπου χρόνων (κυρίως τη δεκαετία 1990), πλήθος ταινιών γίνονται αγαπητά και πολύ πετυχημένα, όπως: “The little mermaid” (1989), “Beauty and the Beast” (1991), “Aladdin” (1992), “The Lion King” (1994), “The Hunchback of Notre Dame” (1996), “Mulan” (1998), κ.ά. (Ρηγάκη, Μάγος & Χανιωτάκης, 2016). Ακολουθεί η τρίτη γενιά ταινιών, με ταινίες όπως “The princess and the frog” (2009), “Tangled” (2010) ή “Brave” (2012). Τέλος, θα μπορούσε κανείς να επιχειρηματολογήσει πως πιθανώς έχουμε περάσει σε ένα τέταρτο ρεύμα ταινιών, από το οποίο λείπουν κλασικά στοιχεία όπως η έμφαση στις ρομαντικές σχέσεις μεταξύ των φύλων κ.λπ., και γίνεται περισσότερη εστίαση στην ατομικότητα και τις δυναμικές προσωπικότητες του κάθε χαρακτήρα, ανεξαρτήτως φύλου. Στη γενιά αυτή εμπερικλείονται τίτλοι όπως: “Frozen” (2013), “Moana” (2016), “Coco” (2017), κ.ά. Είναι, λοιπόν, επακόλουθο, με την εξέλιξη που γνωρίζει

η κοινωνική πραγματικότητα στο διάστημα σχεδόν ενός αιώνα, να υπάρχουν σημαντικές αλλαγές στην απεικόνιση των φύλων σε τέτοιου είδους ταινίες.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, υπάρχουν συγκεκριμένες ομοιότητες στις απεικονίσεις αυτές σε κάθε γενιά. Στη πρώτη γενιά, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες έχουν χαρακτηριστικά που στερεοτυπικά συνδέονται με το φύλο τους. Το πόσο δημοφιλείς είναι οι ταινίες αυτές τόσα χρόνια αργότερα (π.χ. «Snow White and the Seven Dwarfs», 1937, “Cinderella”, 1950, κ.ά), είναι ένας σημαντικός λόγος που οι χαρακτήρες Disney ακόμη συνδέονται στο μυαλό του κοινού με έντονη στερεοτυποποίηση.

Γενικά, μα ιδίως στις πλέον κλασικές ταινίες με πριγκίπισσες, οι θηλυκοί χαρακτήρες αυτού του ρεύματος είναι αρκετά απλοί και παρόμοιοι μεταξύ τους. Είναι στοργικές, συνεσταλμένες, δειλές και οι ταυτότητες τους καθορίζονται από την ομορφιά τους. Δείχνουν πως ο βασικός τους πόθος στη ζωή είναι ο γάμος, χρειάζονται άντρες να τις σώσουν από καταστάσεις κινδύνου και ο λόγος τους παρουσιάζει στερεοτυπικά θηλυκά χαρακτηριστικά (Azmi et al., 2016· Hine et al., 2018· Malfroid, 2009· Δεληγεώργου, 2019).

Από την άλλη, οι άνδρες, ενώ έχουν μικρούς ρόλους στις συγκεκριμένες ταινίες, παρουσιάζονται ως σταθερές φιγούρες, άτομα ηρωικά, γενναία, με αυτοπεποίθηση και σωματική δύναμη (στοιχεία που παρουσιάζονται σε όλες τις πτυχές του χαρακτήρα τους, μα και στο λόγο τους). Δείχνουν πολύ λίγο τα συναισθήματά τους, τόσο που δε δίνεται κάποιος ιδιαίτερος λόγος που ερωτεύονται τις πριγκίπισσες – πέρα από στοιχεία όπως η ομορφιά τους ή οι μελωδικές τους φωνές (Azmi et al., 2016· Collier-Meek, Descartes & England, 2011). Οι Hine et al. (2018) προτείνουν πως η απεικόνιση του αρσενικού φύλου στις ταινίες αυτές είναι τόσο περιοριστική όσο και αυτή του θηλυκού.

Στη δεύτερη γενιά, αρχίζουν να αναπτύσσονται όλοι οι χαρακτήρες, ανεξαρτήτως φύλου. Οι γυναίκες αποκτούν κάποια ανεξαρτησία, είναι λιγότερο δειλές και δεν σκέφτονται μονάχα την αγάπη. Παρόλα αυτά, επικρατεί ακόμη η κοινωνική νόρμα που θέλει τις γυναίκες να παντρεύονται για να βρουν την ευτυχία. Στις αντίστοιχες ταινίες λοιπόν, βλέπει κανείς γυναίκες διπλωματικές, που πηγαίνουν στον πόλεμο και γενικά συμμετέχουν σε καταστάσεις που τυπικά προορίζονται για άνδρες, μα στο τέλος κάθε ταινίας η ολοκλήρωσή της πορείας τους έρχεται με τον γάμο (Malfroid, 2009). Αυτός, βέβαια, δεν είναι ο μοναδικός λόγος που δεν

θεωρούνται πολύ προοδευτικοί αυτοί οι χαρακτήρες, καθώς τίθεται, επίσης, το ζήτημα της «καλής κόρης» - ένα συχνό σημείο στην πλοκή μιας ταινίας, όπου αναμένεται οι πρωταγωνίστριες, ανεξάρτητα από τα κατορθώματα και τις ικανότητες τους, να υποταχθούν σε ανδρικές φιγούρες όπως ο πατέρας, ο ηγέτης (αυτοκράτορας, στρατηγός, κ.λπ.) ή ο σύζυγος (Azmi et al., 2016· Hine et al., 2018). Περαιτέρω, ακόμη και όταν παρουσιάζουν κάποιο χαρακτηριστικό που θεωρείται αρρενωπό, όπως σιγουριά, αυτό συμβαίνει όταν αλληλεπιδρούν με χαρακτήρες όπως ζώα ή παιδιά και όχι άλλους ενήλικες. Η υπεροχή των ανδρών σε αυτές τις ταινίες γίνεται εμφανής στο παραπάνω – προκειμένου μια γυναίκα να θεωρηθεί σκληρή και δυνατή, χρειάζεται να ‘συμπεριφερθεί σαν άνδρας’ (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Azmi et al., 2016· Collier-Meek, Descartes & England, 2011).

Οι άνδρες εμφανίζονται και μιλούν πολύ περισσότερο κατά τη διάρκεια των έργων αυτής της γενιάς και συνεχίζουν να απεικονίζονται ως ικανοί, γεναίοι και δυνατοί – όμως, τους δίνεται ευκαιρία να δείξουν λίγο περισσότερο τις ευαισθησίες τους απ’ ότι στις περασμένες ταινίες, όπου οι άντρες είχαν πολύ συγκεκριμένους ρόλους. Προσπαθούν να βελτιωθούν για χάρη των γυναικών που αγαπούν και συχνά χρειάζεται να περάσουν δοκιμασίες για να γίνουν «καλοί» και «άξιοι» άνδρες (Hine et al., 2018).

Στην επόμενη γενιά ταινιών, οι θηλυκοί χαρακτήρες εμφανίζουν στερεοτυπικά αρσενικά χαρακτηριστικά – όπως δυναμισμό ή επιθετικότητα – στην αλληλεπίδρασή τους με διάφορους χαρακτήρες, είτε είναι ζώα είτε είναι άνθρωποι. Έχουν φιλοδοξίες και παίζουν βασικό ρόλο στην εξέλιξη της πλοκής, χωρίς να είναι πια τόσο άβουλες προσωπικότητες (Azmi et al., 2016· Collier-Meek, Descartes & England, 2011). Κυνηγούν όλο και λιγότερο την αγάπη και περισσότερο την ανεξαρτησία τους και άλλα όνειρά τους. Οι ρομαντικές σχέσεις με τους ανδρικούς χαρακτήρες δεν είναι πια ο βασικός τους στόχος – συχνά, δεν τις απασχολεί καν.

Οι άνδρες, με τη σειρά τους, παρουσιάζουν στοιχεία τα οποία θεωρούνται στερεοτυπικά θηλυκά, όπως φόβο, ανασφάλειες και συναισθηματική ευαισθησία, ενώ πολλές φορές χρειάζονται συναισθηματική στήριξη και βοήθεια από τις γυναίκες – κάτι που συνέβαινε λίγο έως καθόλου σε προηγούμενες ταινίες. Ερευνητές, όπως οι Arnold, McKenna & Deloney (2015), αναφέρουν πως είναι έτσι αρκετά πιο ισορροπημένοι, με χαρακτηριστικά που στερεοτυπικά αντιστοιχούν τόσο στο φύλο τους μα και στο αντίθετο φύλο.

Αρκετοί ερευνητές (π.χ. Hine et al., 2018· Golden, 2015) συμφωνούν πως συνεχίζουν να ωριμάζουν και να εξελίσσονται τόσο οι γυναικείοι όσο και οι ανδρικοί χαρακτήρες της τέταρτης γενιάς. Οι τελευταίοι, ιδίως, αποκτούν περισσότερο σεβασμό για το αντίθετο φύλο, εκδηλώνουν ευαισθησίες, ανασφάλειες και φόβους, και γενικώς παρουσιάζουν διάφορους τύπους ταυτοτήτων, με διάφορους βαθμούς αρσενικότητας – είναι πιο σύνθετοι χαρακτήρες, που δεν είναι πάντα τέλειοι. Όσον αφορά τους γυναικείους χαρακτήρες, αυτή η γενιά ταινιών τις βλέπει να γίνονται αρκετά ανεξάρτητες και να αποκτούν θέσεις ηγεσίας. Τέλος, δεν υπάρχει τόσο ενδιαφέρον για τις σχέσεις ανδρών και γυναικών, ιδίως στο θέμα του συναισθήματος του έρωτα/αγάπης, στη πλοκή των έργων αυτών – έχουν λοιπόν μεγάλη απόκλιση από τις ταινίες της πρώτης γενιάς, όπου η αγάπη και ο γάμος είναι οι κύριες ανησυχίες των χαρακτήρων.

Παρόλη τη φαινομενική πρόοδο όμως, κάποιες έρευνες δείχνουν πως, ανεξάρτητα από τις πρόσφατες θετικές αλλαγές και βελτιώσεις, εξακολουθούν να υπάρχουν παραδείγματα στερεοτυπικών απεικονίσεων των φύλων και στις νεότερες ταινίες Disney (Collier-Meek, Descartes & England, 2011· Nandini, 2014). Επιπρόσθετα, χρειάζεται προσοχή στην υιοθέτηση στερεοτυπικά αρρενωπών (masculine) συμπεριφορών από τους γυναικείους χαρακτήρες, που ενθαρρύνουν τις γυναίκες να φέρονται αντίστοιχα ώστε να δείξουν πυγμή, κ.λπ. – αντίθετα, η Lorpreore (2016) γράφει πως θα έπρεπε τα δύο φύλα να παρουσιάζουν χαρακτηριστικά και συμπεριφορές εξίσου «γυναικεία» και «ανδρικά», ξεπερνώντας τους τυπικούς ρόλους φύλου.

1.5.2. Οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των φύλων στις ταινίες Disney

Σύμφωνα με τον Van Vynckt (2018), οι γλωσσικές επιλογές των χαρακτήρων σε ταινίες κινουμένων σχεδίων συνθέτονται μεθοδικά και σκόπιμα, ώστε να δώσουν στους χαρακτήρες συγκεκριμένη ταυτότητα.

Όσον αφορά τις ταινίες Disney, συγκεκριμένα, πολλά από τα πιο γνωστά και αγαπητά έργα δημιουργήθηκαν σε καιρούς όπου το κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο ήταν διαφορετικό από το σημερινό. Για παράδειγμα, τα χαρακτηριστικά του λόγου των δύο φύλων διέφεραν αρκετά μεταξύ τους. Πλέον, όμως, οι άνδρες και

οι γυναίκες – σε αρκετές κοινωνίες ανά τον κόσμο – οδεύουν προς μια ομοιότητα στον τρόπο που χειρίζονται τη γλώσσα (Talbot, 2003). Κάτι τέτοιο αντανακλάται περισσότερο στις νεότερες ταινίες Disney, στις οποίες τα όρια μεταξύ των χαρακτήρων είναι ρευστά και όλοι, ανεξαρτήτως φύλου, τείνουν να κάνουν χρήση τόσο «θηλυκού» όσο και «αρσενικού» τρόπου ομιλίας – σε μια προσπάθεια να καταρριφθούν έμφυλα στερεότυπα. Για παράδειγμα, στη πρόσφατη ταινία «Ψυχρά και Ανάποδα» («Frozen», 2013) όλοι οι χαρακτήρες χρησιμοποιούν με την ίδια συχνότητα τα διάφορα γλωσσικά στοιχεία – όπως ερωτήσεις ή διαταγές (Azmi et al., 2016· Tsoutsou & Stamou, 2018).

Ανεξάρτητα από τις πρόσφατες βελτιώσεις στη γλωσσική συμπεριφορά των δύο φύλων, δεν μπορεί να αγνοηθεί η χρήση της γλώσσας των χαρακτήρων παλιότερων ταινιών καθώς, όπως ήδη αναφέρθηκε, εκείνα τα έργα είναι ακόμα πολύ γνωστά και αγαπητά – ιδίως στα παιδιά – και γίνεται σε αυτές ξεκάθαρη αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων.

Οι ανδρικοί χαρακτήρες, σε γενικό βαθμό, χρησιμοποιούν «δυναμική ομιλία», όπως ορίζεται από τον Van Vynckt (2018). Με άλλα λόγια, αποπνέουν αξιοπιστία και αυτοπεποίθηση, μιλώντας με υψηλή ένταση φωνής και ύφος έντονο, έως επιθετικό κάποιες φορές – με το τελευταίο, μάλιστα, να παρατηρείται συχνά όταν μιλούν στις γυναίκες. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο όταν απευθύνονται οι γυναίκες στους άνδρες. Επιπρόσθετα, όσον αφορά το πως συνομιλούν με το αντίθετο φύλο, τείνουν να ζητούν τη σιωπή τους ή να είναι αποτρεπτικοί – κάτι που συμβαίνει αρκετά στις παλαιότερες ταινίες, μα συνεχίζει να είναι στοιχείο και των νεότερων έργων. (Arnold, Deloney & McKenna, 2015). Τέλος, οι Tsoutsou & Stamou (2018) γράφουν πως, ακόμη και στις πρώτες ταινίες Disney, υπάρχουν αρσενικοί χαρακτήρες που χρησιμοποιούν τόσο «αρσενικό» όσο και «θηλυκό» τρόπο ομιλίας. Το ενδιαφέρον είναι πως ο δεύτερος τρόπος χρησιμοποιείται όταν εκφράζονται συναισθήματα, διστακτικότητα ή φόβο, δεισιδαιμονίες, ανασφάλεια, ευγένεια – στοιχεία που στερεοτυπικά αντιστοιχούν στις γυναίκες. Από την άλλη, προκειμένου να δώσουν οι χαρακτήρες διαταγές, να δείξουν σιγουριά ή αυτοπεποίθηση, κ.λπ., χρησιμοποιούν τυπικά «αρσενικό» τρόπο ομιλίας.

Σχετικά με τους γυναικείους χαρακτήρες, διάφοροι ερευνητές βρίσκουν πως σημειώνεται βελτίωση στη γλωσσική τους συμπεριφορά με τη πάροδο του χρόνου. Στις παλαιότερες ταινίες χρησιμοποιούν αποκλειστικά στερεοτυπικά «θηλυκό» τρόπο

ομιλίας, τον οποίο ο Van Vynckt (2018) προσδιορίζει ως «ανίσχυρη γλώσσα». Χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα, εκφράζοντας υποτακτικότητα, ευγένεια, καλοσύνη, γλυκύτητα, συναισθηματισμό κ.λπ. Οι γυναικείοι χαρακτήρες που μιλούν με αυτόν τον τρόπο δεν εκφράζουν έντονες προσωπικές πεποιθήσεις και, εν ολίγοις, δίνουν την εντύπωση πως είναι πνευματικά κατώτερες από τους άντρες και πως δεν είναι ικανές συνομιλήτριες. Με το καιρό όμως αρχίζουν να εκφράζουν στοιχεία όπως δυναμισμό ή ανεξαρτησία, και πλέον το καταφέρνουν χρησιμοποιώντας, γενικά, τόσο «θηλυκό» όσο και «αρσενικό» τρόπο ομιλίας (Azmi et al., 2016· Tsotsou & Stamou, 2018). Ενώ, λοιπόν, τέτοιου είδους αλλαγές είναι θετικές και ευχάριστες, η γλωσσική συμπεριφορά των γυναικών παραμένει προβληματική στο σύνολο των ταινιών ως σήμερα.

Αξίζει όμως να γίνει αναφορά, όχι μόνο στη γλωσσική συμπεριφορά των γυναικείων χαρακτήρων, μα και στην έλλειψη ομιλίας από εκείνες. (Arnold, McKenna & Deloney, 2015). Κάτι τέτοιο γίνεται εμφανές σε διάφορες ταινίες, ανεξαρτήτως ημερομηνίας κυκλοφορίας – είτε σε ταινίες όπως «Ωραία Κοιμωμένη» («Sleeping Beauty, 1959), είτε στο μήνυμα της ταινίας «Η μικρή γοργόνα» («The little mermaid», 1989), ότι μια γυναίκα χρειάζεται να θυσιάσει τη φωνή της και την επικοινωνιακή της ικανότητα ώστε να γίνει επιθυμητή – αλλά και σε πρόσφατες ταινίες, όπως «Ψυχρά και Ανάποδα» («Frozen», 2013). Σε όλο αυτό αντανακλάται η κοινωνική προσδοκία να σιωπά και να υπακούει μια γυναίκα (Azmi et al., 2016· Nandini, 2014): και ενώ στη σημερινή κοινωνία οι γυναίκες εκφράζονται πιο εύκολα και ελεύθερα, ακόμη δυσκολεύονται να ακουστούν (Gannon-Leary & Wall (1999).

Κεφάλαιο 2:

**ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΗ
ΑΓΓΛΟΦΩΝΩΝ
ΚΑΙ
ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΜΕΝΩΝ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΤΑΙΝΙΩΝ**

2.1. Μεθοδολογικό πλαίσιο

2.1.1. Υλικό

Εξετάζονται συγκεκριμένες ταινίες κινουμένων σχεδίων της εταιρείας Disney οι οποίες έχουν, κατά κύριο, λόγο ανθρωπόμορφους πρωταγωνιστές. Επιλέγονται ταινίες από αυτές που προβλήθηκαν αρχικά στον κινηματογράφο (παραβλέποντας ταινίες που κυκλοφόρησαν άμεσα σε βιντεοκασέτες VHS ή DVD και που γνώρισαν λιγότερη επιτυχία).

Επιπρόσθετα, γίνεται ταξινόμηση των επιλεγμένων ταινιών βασισμένη στη χρονολογία κυκλοφορίας της καθεμιάς. Σύμφωνα τόσο με τη βιβλιογραφία (π.χ. Collier-Meek, Descartes & England, 2011), όσο και με την ίδια την εταιρεία Disney, μπορεί να γίνει κατάταξη των ταινιών κινουμένων σχεδίων της σε τέσσερα ρεύματα ή γενιές.

Στη παρούσα εργασία γίνεται ανάλυση των γλωσσικών συμπεριφορών ανδρικών και γυναικείων ρόλων των ταινιών που αναφέρονται στον πίνακα 1, σε συσχέτιση και με το ρεύμα στο οποίο ανήκουν.

1 ^η γενιά ταινιών	“Cinderella” (1950) / “Σταχτοπούτα” (1999)
	“Sleeping Beauty” (1959) / “Η Ωραία Κοιμωμένη” (1995)
2 ^η γενιά ταινιών	“The little mermaid” (1989) / “Η μικρή γοργόνα” (1998)
	“Mulan” (1998) / “Μουλάν” (1998)
3 ^η γενιά ταινιών	“The princess and the frog” (2009) / “Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος” (2010)
	“Tangled” (2010) / “Μαλλιά κουβάρια” (2010)
4 ^η γενιά ταινιών	“Frozen” (2013) / “Ψυχρά και Ανάποδα” (2014)
	“Moana” (2016) / “Βαϊάνα” (2016)

Πίνακας 1: Το υλικό της έρευνας

Τα συγκεκριμένα δύο έργα κάθε γενιάς επιλέχθηκαν καθώς θεωρήθηκε από την ερευνήτρια πως περιείχαν αρκετή απεικόνιση και των δύο φύλων, ώστε να γίνει ικανοποιητική ανάλυση του γλωσσικού περιεχομένου.

2.1.2. Μέθοδος ανάλυσης

Στο σύνολό της, η έρευνα αυτή έχει ποιοτικό προσανατολισμό. Με βάση τη φύση των ερευνητικών ερωτημάτων, θεωρήθηκε πως μια τέτοια κατεύθυνση έχει περισσότερα να προσφέρει (ιδίως στην ανάλυση των δεδομένων), επιτρέποντας στην ερευνήτρια να εμβαθύνει όσο το δυνατόν περισσότερο στο υλικό.

Αρκετοί ερευνητές κάνουν λόγο για τη χρήση της γλώσσας από χαρακτήρες του κινηματογράφου και πως αυτή μεταφέρει προσδοκίες και πεποιθήσεις (των χαρακτήρων, των δημιουργών, κ.λπ.) για διάφορες κοινωνικές ομάδες. Πιο ειδικά, για την ανάλυση του κινηματογραφικού λόγου, έχει αναπτυχθεί το μεθοδολογικό πλαίσιο από τον Androutsopoulos (2012), το οποίο κρίθηκε κατάλληλο για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας και έχει αξιοποιηθεί σε ανάλογες έρευνες (Νταή & Μότσιου, υπό εκδ.· Tsotsou & Stamou, 2018· Καμηλάκη, 2011). Η παρούσα εργασία πραγματοποιεί αντίστοιχη μέθοδο ανάλυσης του γλωσσικού περιεχομένου των επιλεγμένων ταινιών Disney, ώστε να αναδειχθεί η απεικόνιση των δύο φύλων σε αυτές.

Στο μεθοδολογικό πλαίσιο του Androutsopoulos (2012) εμπεριέχεται τρίπτυχη ανάλυση των γλωσσικών επιλογών στον κινηματογράφο: ανάλυση ρεπερτορίου, ανάλυση χαρακτήρων και ανάλυση σκηνών. Προκειμένου να διασαφηνιστούν, στη παρούσα έρευνα, οι πεποιθήσεις για τις έμφυλες συμπεριφορές που παρουσιάζουν οι χαρακτήρες στο λόγο τους, γίνεται κυρίως:

A) Ανάλυση χαρακτήρων, όπου εξετάζονται τα χαρακτηριστικά των γλωσσικών επιλογών αρσενικών και θηλυκών χαρακτήρων (ύφος, λεξιλόγιο, κ.ά.), ώστε να αναδειχθεί τυχόν χρήση συγκεκριμένων λέξεων, φράσεων, ύφους, κ.ά. που στερεοτυπικά αποδίδονται στο φύλο του εκάστοτε χαρακτήρα.

Δεν έγινε κάποια συγκεκριμένη επιλογή χαρακτήρων – εξετάστηκαν όλοι οι (κυρίως ανθρωπόμορφοι) χαρακτήρες, ιδίως οι πρωταγωνιστές καθώς εκ των πραγμάτων εμφανίζονται περισσότερη ώρα στις αντίστοιχες ταινίες.

Η ανάλυση των χαρακτήρων έγινε με προβολή ολόκληρων των ταινιών και την απομαγνητοφώνησή τους. Στη συνέχεια, σημειώθηκαν – ώστε να αναλυθούν – όσες λέξεις, φράσεις, σιωπές, κ.ο.κ. θεωρήθηκαν σχετικές με τα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας.

B) Ανάλυση σκηνών και Γ) ρεπερτορίου, όπου εξετάζονται τα θέματα συζήτησης ανδρικών και γυναικείων χαρακτήρων κατά τη διάρκεια της ταινίας, ώστε να φανεί ποια θέματα επιλέγονται κατά κύριο λόγο από κάθε φύλο.

Δεν έγινε επιλογή συγκεκριμένων σκηνών – αντιθέτως, εξετάζονται εξ ολοκλήρου οι επιλεγμένες ταινίες, ώστε να δοθεί ένα πιο ολοκληρωμένο αποτέλεσμα. Και σε αυτή τη περίπτωση, οι σκηνές εξετάστηκαν με προβολή και έπειτα την απομαγνητοφώνησή τους, ώστε να σημειωθεί και να αναλυθεί το σχετικό γλωσσικό περιεχόμενο.

Εκτός από τα παραπάνω, γίνεται σύγκριση μεταξύ του γλωσσικού υλικού στα αγγλικά και της ελληνικής μεταγλώττισης του, με σκοπό να παρατηρηθούν διαφορές στην απεικόνιση των δύο φύλων και αν αυτές υπάρχουν για κάποιο λόγο – για παράδειγμα, πολιτισμικές διαφορές.

Η σύγκριση αυτή αφορά κατά κύριο λόγο τη χρήση της γλώσσας από τους θηλυκούς και αρσενικούς χαρακτήρες, αφού σε μια μεταγλώττιση τα θέματα συζήτησης των χαρακτήρων δεν μπορούν να γνωρίσουν μεγάλη απόκλιση από τη πρωτότυπη εκδοχή της ιστορίας. Επομένως, τα αποσπάσματα των ταινιών που καταγράφονται παρατίθενται στα αγγλικά όπου αναλύονται τα θέματα συζήτησης (συνοδευόμενα από ελεύθερη ελληνική μετάφραση όπου θεωρείται απαραίτητο). Το ίδιο συμβαίνει όπου εξετάζεται η χρήση της γλώσσας από τους χαρακτήρες, με τη διαφορά ότι ακολουθεί καταγραφή και σχολιασμός των όποιων αξιοσημείωτων διαφορών στην ελληνική μεταγλώττιση.

Η σύγκριση των αγγλόφωνων και των μεταγλωττισμένων στα ελληνικά ταινιών πραγματοποιήθηκε με παρακολούθηση ολόκληρων των ταινιών και στις δύο γλώσσες, ώστε να διαπιστωθούν οι γλωσσικές διαφορές ή αν προστίθεται γλωσσικό περιεχόμενο που δεν προϋπήρχε.

2.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Στην παρούσα εργασία αναλύεται ο λόγος ανδρικών και γυναικείων χαρακτήρων ορισμένων ταινιών κινουμένων σχεδίων Disney, ώστε μέσω των γλωσσικών τους

επιλογών – τα θέματα συζήτησης, η χρήση της γλώσσας, κ.λπ. – να αναδειχθούν τυχόν διαφορές που αποδίδονται στη διάκριση των φύλων και πιθανή προώθηση έμφυλων στερεοτύπων.

Στη συνέχεια, γίνεται σύγκριση μεταξύ της αγγλόφωνης εκδοχής των ταινιών και των αντίστοιχων ελληνικών μεταγλωττίσεων τους, ώστε να διαπιστωθούν διαφορές μεταξύ τους. Για παράδειγμα, αν τα τυχόν στερεοτυπικά μηνύματα για το φύλο είναι ίδια, αν γίνεται χρήση της ίδιας (πιθανώς σεξιστικής) γλώσσας ώστε να μεταδοθούν και γενικά ποιες είναι οι όποιες διαφορές μετά τη μεταγλώττιση και αν αυτές οφείλονται σε συγκεκριμένους λόγους ή όχι (συγκεκριμένα, πολιτισμικές διαφορές).

Με βάση, λοιπόν, τα παραπάνω προκύπτουν συνοπτικά τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Ποιες είναι οι γλωσσικές συμπεριφορές του κάθε φύλου και σε τι διαφέρουν;
- Αναπαράγονται, μέσω της γλωσσικής χρήσης των χαρακτήρων, στερεότυπα φύλου και έμφυλων συμπεριφορών;
- Ποιες είναι οι απεικονιζόμενες έμφυλες ταυτότητες με το πέρασμα του χρόνου; Αναδιαμορφώνονται στις πιο πρόσφατες ταινίες;
- Ποιες είναι (αν υπάρχουν) οι διαφορές στις γλωσσικές αναπαραστάσεις των φύλων, αφού πραγματοποιηθεί στις ταινίες ελληνική μεταγλώττιση; Οφείλονται σε πολιτισμικές διαφορές;

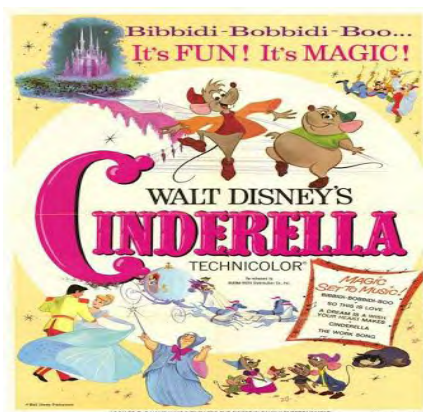
2.3. Αποτελέσματα ανάλυσης

Σε αυτή την ενότητα καταγράφονται τα αποτελέσματα της ανάλυσης που επιχειρήθηκε, προκειμένου να αναδειχθούν όψεις των έμφυλων στερεοτύπων σε επιλεγμένες ταινίες Disney. Εξετάζονται τα θέματα συζήτησης που επιλέγουν οι θηλυκοί και αρσενικοί χαρακτήρες και η γενικότερη γλωσσική τους συμπεριφορά (ύφος, λεξιλόγιο, κ.ά.). Η ανάλυση γίνεται τόσο στη πρωτότυπη, αγγλόφωνη εκδοχή των ταινιών, όσο και στην ελληνική μεταγλώττιση της καθεμιάς. Οι ταινίες αναλύονται σε σχέση με τη χρονολογική περίοδο και γενιά στην οποία ανήκουν.

2.3.1. Πρώτη γενιά ταινιών

“Cinderella” (1950) / “Σταχτοπούτα” (1999)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Η συγκεκριμένη ταινία έχει σχετικά απλή δομή, ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε αρκετά έργα της εποχής. Με μόλις μία ώρα διάρκεια, μεγάλο μέρος της πλοκής αφιερώνεται σε (κωμική) δράση δευτερευόντων χαρακτήρων (π.χ. τα ποντίκια – φίλοι της Σταχτοπούτας), ενώ οι πρωταγωνιστές απεικονίζονται, δρουν και ομιλούν για λίγη ώρα συνολικά. Ενώ όταν εμφανίζονται στην οθόνη,

ασχολούνται με λίγα, βασικά θέματα. Τα θέματα συζήτησης, τόσο των γυναικείων όσο και των ανδρικών χαρακτήρων, αφορούν κατά κύριο λόγο κάποιες πτυχές των ρομαντικών σχέσεων μεταξύ φύλων (συγκεκριμένα, του πρίγκιπα και της πιθανής νύφης του), όπως ο γάμος και η αγάπη.

Ο γάμος, ως θέμα συζήτησης, φαίνεται όταν για παράδειγμα ο βασιλιάς υποθέτει προς στιγμήν πως ο γιός του έχει κάνει πρόταση γάμου στη Σταχτοπούτα εκφράζει πολύ έντονα τη χαρά του πανηγυρίζοντας και αρχίζει άμεσα να διοργανώνει τη τελετή. Στη συνέχεια, δηλώνει για τον γιό του: *“My son has been avoiding his responsibilities long enough. It’s high time he married and settled down!”* / *“Καιρός να αναλάβει ο γιός μου τις ευθύνες του. Να παντρευτεί, να νοικοκυρευτεί!”*. Ο γάμος είναι επίσης συχνά το θέμα συζήτησης και ο στόχος τόσο των δύο αδερφών της Σταχτοπούτας και της μητριάς της (με τη μητριά να προειδοποιεί τις δικές της κόρες *“This is your last chance”* / *“Είναι η τελευταία σας ευκαιρία”*), μα και της ίδιας της πρωταγωνίστριας – ιδίως προς το τέλος της ταινίας, όταν ανακαλύπτει πως ο άντρας που γνώρισε και ‘ερωτεύτηκε’ στο χορό ήταν ο πρίγκιπας, κάτι που τη ρίχνει άμεσα σε μια ονειροπόλα κατάσταση όπου φαίνεται σχεδόν ναρκωμένη από τη χαρά της.

Όψεις του γάμου, ως θέμα συζήτησης, είναι ο χορός του πρίγκιπα, όπου αναμένεται να γνωρίσει τη μελλοντική του σύζυγο, και οι ετοιμασίες όλων των χαρακτήρων για αυτή τη βραδιά. Για παράδειγμα: όταν ο βασιλιάς αποκτά την ιδέα

για το χορό λέγοντας *“Love? Just a boy meeting a girl under the right conditions. So, we’re arranging the conditions. If all the eligible maidens in my kingdom just happen to be there, well, he’s bound to show interest in one of them, isn’t he?”* / *“(…) θα το φροντίσουμε εμείς. Αν όλες οι κατάλληλες νέφες της χώρας τύχει να έρθουν, όλο και κάποια θα του τραβήξει το ενδιαφέρον”*. Η οικογένεια της Σταχτοπούτας επίσης εκφράζει μεγάλο ενθουσιασμό για το χορό του πρίγκιπα.

Η αγάπη συζητείται όταν, για παράδειγμα, η Σταχτοπούτα και ο πρίγκιπας χορεύουν και τραγουδούν: *“So this is love (...) Now I know the key to all heaven is mine (...) This is the miracle that I’ve been dreaming of”* / *“Ωστε αυτή είναι αγάπη (...) Τώρα ξέρω πως το κλειδί του παραδείσου είναι δικό μου (...) Αυτό είναι το θαύμα που ονειρευόμουν”*. Τέτοια λόγια καθ’ όλη τη διάρκεια της ταινίας μεταδίδουν το μήνυμα της σημασίας της αγάπης για την ευτυχία των πρωταγωνιστών, ανεξαρτήτως του φύλου τους.

Ένα επιπρόσθετο θέμα συζήτησης διαφόρων χαρακτήρων είναι η καλοσύνη και η ομορφιά της Σταχτοπούτας. Η καλοσύνη της αναδεικνύεται από την ίδια όταν συνεχώς προσπαθεί να βλέπει το καλό στους άλλους (π.χ., όταν μάταια ψάχνει να βρει καλά στοιχεία για τον γάτο, *“Lucifer has his good points too ... There must be something good about him”*) και δείχνει ενδιαφέρον για την οικογένεια της (αν κοιμήθηκαν καλά, κ.λπ.), ακόμα και όταν την αποπαίρνουν. Τα ποντίκια μιλούν με συμπάθεια για εκείνη (*“She’s nice, very nice”*), ενώ ακόμη στην αρχή της ταινίας η αφηγήτρια και το τραγούδι που ακούγεται ενημερώνουν το κοινό πως η Σταχτοπούτα είναι ευγενική και όμορφη (*“Through it all, Cinderella remained ever gentle and kind”*).

Μπορεί να πει κανείς πως όλα τα παραπάνω θέματα συζήτησης καθιστούν τους χαρακτήρες ανεξαρτήτως φύλου αρκετά μονοδιάστατους. Μπορούν όμως να θεωρηθούν και σεξιστικά και για τα δύο φύλα. Όσον αφορά το ανδρικό μεταδίδεται το μήνυμα πως, εκτός του ότι *χρειάζεται* γενικά να παντρευτεί, *χρειάζεται* να το κάνει για να «αναλάβει τις ευθύνες του» - εναποθέτοντας του αρμοδιότητες και υποχρεώσεις που φαίνονται να αντιστοιχούν μονάχα στο φύλο του. Είναι σεξιστικό κάτι τέτοιο επειδή ο άνδρας τίθεται ως επικεφαλής στη κοινωνία και κυρίαρχος στις απαραίτητες και σημαντικές αποφάσεις. Μεταφορικά και κυριολεκτικά, λοιπόν, ηγείται και ασκεί εξουσία.

Οι γυναίκες αντίστοιχα, δεν φαίνεται να έχουν τέτοιες ευθύνες. Απλώς αναμένεται, με πολύ φυσικό τρόπο, να παντρευτούν – βάζοντας, ως επακόλουθο, τον εαυτό τους στη κυριαρχία του εκάστοτε άνδρα. Τέλος, μπορεί να θεωρηθεί αρκετά σεξιστική η ιδέα που κυριαρχεί για τη φύση της γυναίκας μέσα σε όσα λέγονται, μια ιδέα που θέλει τις γυναίκες να έχουν ως μοναδικά θέματα συζήτησης την αγάπη, τον (καλό) γάμο και πως θα τον πετύχουν, να είναι καλοσυνάτες και γλυκομίλητες και να παίζουν τον ρόλο της ‘όμορφης’ νύφης – και παρουσιάζονται έτσι ως άβουλες και χωρίς αξιοσημείωτα ενδιαφέροντα.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Από γλωσσικής άποψης παρατηρούνται μονάχα δύο τύποι θηλυκών ρόλων, περνώντας το μήνυμα πως οι γυναίκες εντάσσονται σε δύο συγκεκριμένες και περιορισμένες κατηγορίες. Οι ‘καλές’, γλυκομίλητες και ευγενικές γυναίκες (η Σταχτοπούτα, τα θηλυκά ποντίκια-φίλοι της, η νεραϊδοννά της) ή οι ‘κακές’, μοχθηρές γυναίκες (η μητριά και οι αδερφές της Σταχτοπούτας).

Στη πρώτη περίπτωση χρησιμοποιείται γλυκός και ήσυχος τόνος φωνής. Μάλιστα, ακόμα και σε περιπτώσεις δυσαρέσκειας ή ίσως θυμού, επικρατείται ένα ύφος λόγου συγκρατημένο, που πολλές φορές δείχνει παραίτηση ή/και άμεση υπακοή στο καθήκον που έχει επιβληθεί στο χαρακτήρα. Κάτι τέτοιο φαίνεται κατά κύριο λόγο στη Σταχτοπούτα, η οποία όταν λέει “*Now what do they want? Oh well, I guess my dress will just have to wait*”, εκφράζει το παράπονό της στον εαυτό της και στα ποντίκια-φίλους της, για το πως δε προλαβαίνει να ράψει το φόρεμα της για το χορό, και έπειτα σηκώνεται και καταπιάνεται χωρίς διαμαρτυρία με τις δουλειές του σπιτιού. Στη συνέχεια, όταν όντως φαίνεται πως δε θα καταφέρει να πάει στο χορό του πρίγκιπα, προσπαθεί υποτακτικά να παρηγορήσει τον εαυτό της και δε προσπαθεί να αναλάβει δράση για να πάρει αυτό που, την ίδια ώρα, εκφράζει πόσο πολύ θέλει (“*I suppose it would be (...) completely wonderful*”). Όταν δε φέρει αποτέλεσμα και η βοήθεια των ποντικών-φίλων της, η Σταχτοπούτα δείχνει αμέσως πλήρης παραίτηση και κλαίγοντας λέει “*There’s nothing left to believe in*”. Επιπρόσθετα, παρουσιάζει προσωπικότητα μονοδιάστατη, με περιορισμένους στόχους στη ζωή, όταν για

παράδειγμα λέει *“It’s more than I ever hoped for”* στη νεραϊδονοιά της όταν τη βοηθά να πάει στο χορό, ή όταν στο τέλος της βραδιάς που ήθελε τόσο να ζήσει (ο χορός) το μοναδικό που έχει να πει στους φίλους της είναι για τον πρίγκιπα (*“He was so handsome and when we danced...”*) – κάτι που συνάδει με τα παραπάνω θέματα συνομιλίας, όπου ο γάμος και ο πρίγκιπας (ο όμορφος, πλούσιος και με εξουσία άνδρας) κυριαρχούν στο μυαλό της γυναίκας ως μοναδικός σκοπός και ενδιαφέρον.

Στη δεύτερη κατηγορία γυναικείων ρόλων εντάσσονται, όπως αναφέρθηκε ήδη, οι αδερφές της Σταχτοπούτας και η μητριά της. Εκδηλώνουν και εκείνες περιορισμένα “θέλω” απ’ τη ζωή τους, τα οποία σχετίζονται εξ ολοκλήρου με το πρίγκιπα. Οι κόρες μιλούν μονάχα για το πως θα τον ‘κερδίσουν’ και θα τον παντρευτούν, ενώ ο πόθος της μητριάς της Σταχτοπούτας να παντρέψει μία από τις κόρες της με τον πρίγκιπα γίνεται λεκτικά εμφανής πριν καν μιλήσει η ίδια – η αφηγήτρια, στην εισαγωγή της ταινίας, το δηλώνει λέγοντας για τη μητριά *“(…) bitterly jealous of Cinderella’s charm and beauty, she was grimly determined to forward the interests of her own two awkward daughters”*. Στη παραπάνω πρόταση αναδεικνύεται επίσης το πως αυτοί οι χαρακτήρες δείχνουν μονάχα κακία επειδή είναι ακριβώς αυτό, «κακοί», και απεχθάνονται τους «καλούς» χαρακτήρες (όπως τη Σταχτοπούτα). Αυτό φαίνεται σε πολλά σημεία της ταινίας, όπως όταν υποβιβάζουν τη Σταχτοπούτα (η μητριά λέει *“She’s just an imaginative child”*), τη κατηγορούν άδικα (π.χ. ότι είναι κλέφτρα, ή ότι κάνει φάρσες εις βάρος τους), την αποπαίρνουν (η μητριά της τη διατάζει να σωπάσει, *“Silence!”*) ή της δίνουν διαταγές και της αναθέτουν δουλειές με πολύ αυταρχικό ύφος.

Ενδιαφέρον όμως προκαλεί το πως, ακόμα και αυτοί οι «κακοί» γυναικείοι χαρακτήρες που δείχνουν κάποιο δυναμισμό έστω στη ‘κακία’ τους, μιλούν πολύ συγκρατημένα και ευγενικά μπροστά σε άνδρες (π.χ. τον δούκα). Μάλιστα, όταν οι αδερφές της Σταχτοπούτας μιλούν λίγο πιο αγριεμένα, η μητριά της τις υπενθυμίζει ‘να έχουν τρόπους’. Αυτό περνά το μήνυμα ότι οι γυναίκες είναι αναμενόμενο από τη κοινωνία να έχουν συγκεκριμένα (γλωσσικά και μη) χαρακτηριστικά, ανεξαρτήτως της θέσης, των ενδιαφερόντων και του χαρακτήρα τους.

Ανδρικοί χαρακτήρες: Οι άνδρες της ταινίας, με τη σειρά τους, παρουσιάζονται τόσο μονοδιάστατοι όσο και οι γυναίκες, καθώς φαίνεται να απασχολεί και εκείνους μονάχα ο γάμος (του πρίγκιπα). Η διαφορά με τους γυναικείους χαρακτήρες είναι το λεξιλόγιο, το ύφος και ο τόνος της φωνής. Ενώ οι

γυναίκες μιλούν πιο ήσυχα και ευγενικά, με ωραίο λεξιλόγιο (και όπως αναφέρθηκε, ακόμα και όταν μιλούν αυταρχικά αυτό συμβαίνει όταν απουσιάζουν άνδρες), οι αρσενικοί χαρακτήρες μιλούν πιο δυναμικά, με περισσότερο νεύρο. Ένα παράδειγμα είναι ο βασιλιάς, ο οποίος μιλά με μεγάλη ένταση και αποπαίρνει συχνά τους γύρω του – ακόμα και όταν οι προθέσεις του είναι καλές (*“Failure, eh? Take a look at that, you pompous windbag!”*).

Έπειτα, αξιοσημείωτη είναι η αντίληψη των απεικονιζόμενων ανδρών για τις γυναίκες – όπως ο βασιλιάς, που αναφέρεται συνεχώς στη μελλοντική νύφη του γιού του με τρόπο απρόσωπο (*“He’s bound to be interested in one of them”*), δείχνοντας ότι δεν τον ενδιαφέρει ιδιαίτερα ποια κοπέλα θα επιλεγεί, αρκεί να του προσφέρει εγγόνια (*“I want to hear the pitter-patter of little feet again”, “There must be at least one who’d make a suitable mother! A suitable wife!”*). Αυτή η εστίαση στο ρόλο της γυναίκας για αναπαραγωγή είναι σε μεγάλο βαθμό σεξιστικό και υποτιμητικό για το φύλο.

Εκτός από τον βασιλιά, οι ποντικές εναποθέτουν στερεοτυπικούς ρόλους στο ίδιο τους το φύλο, καθώς όταν τα αρσενικά ποντίκια προσπαθούν να βοηθήσουν με το ράψιμο του φορέματος της Σταχτοπούτας (*“I’ll cut it with the scissors”, “And I can do the sewing”*), τα θηλυκά ποντίκια τους λένε *“Leave the sewing to the women”*.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Η ελληνική μεταγλώττιση της συγκεκριμένης ταινίας είναι αρκετά πιστή στο πρωτότυπο. Η απεικόνιση, λοιπόν, των δύο φύλων και όσα μηνύματα μεταδίδονται είναι ίδια. Υπάρχουν, όμως, κάποιες αξιοσημείωτες αλλαγές στις γλωσσικές επιλογές. Για παράδειγμα, αναφορικά με το ράψιμο, οι ποντικές λένε απλώς *“αφήστε το ράψιμο σε μας”* αντί για *“στις γυναίκες”* – οπότε δεν μεταδίδεται τόσο απόλυτα η αντίληψη ότι οι γυναίκες πρέπει να ράβουν και οι άνδρες όχι.

Γίνονται ελάχιστες αλλαγές στο λεξιλόγιο του βασιλιά, όπως όταν δίνει τη περιοριστική ταμπέλα της *“νύφης”* στις ανύπαντρες γυναίκες του βασιλείου αντί για το απρόσωπο χαρακτηρισμό *“maidens”*, αλλά αναφέρεται στο βασίλειο γενικά ως *“χώρα”* αντί για *“my kingdom”*. Σχετικά με αυτό το τελευταίο, στα αγγλικά δείχνει με τρόπο ασυνείδητο κτητικότητα και την εξουσία του, ενώ θα μπορούσε κανείς να

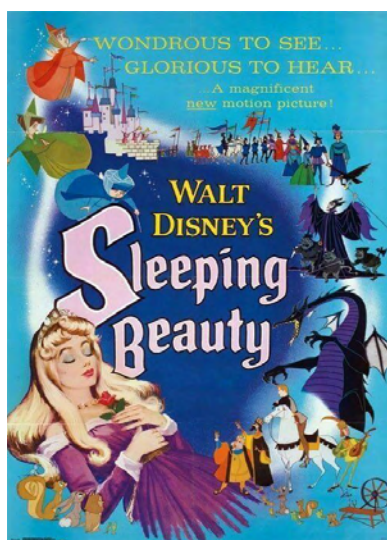
επιχειρηματολογήσει πως η ελληνική εκδοχή μπορεί να έχει σχέση με το ρόλο της μοναρχίας στη συνείδηση του ελληνικού κοινού.

Τέλος, παρατηρείται μια πολύ μικρή λεπτομέρεια στην αγγλόφωνη ταινία, που αλλάζει στην ελληνική μεταγλώττιση. Όταν στην αρχή της ταινίας το ρολόι του πύργου χτυπά δυνατά, σημαίνοντας την έναρξη μιας νέας ημέρας, η Σταχτοπούτα αρχίζει να μιλά στο ρολόι, ζητώντας να σταματήσει, και να διαμαρτύρεται λέγοντας στα ποντίκια *“even he orders me around”*, αποδίδοντας αρσενική ταυτότητα στο άψυχο ρολόι. Στην ελληνική μεταγλώττιση δεν αποδίδεται έμφυλη ταυτότητα στο ρολόι, μια τροποποίηση που δε μπορεί παρά να θεωρηθεί θετική – ανεξάρτητα από το αν έγινε σκόπιμα ή όχι.

**“Sleeping Beauty” (1959) /
“Η Ωραία Κοιμωμένη” (1995)**

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Η “Η Ωραία Κοιμωμένη” είναι επίσης μια ταινία που έχει απλή δομή. Τους χαρακτήρες απασχολεί η ζωή της πριγκίπισσας Αυγούλας, η οποία χρειάζεται να

επιβιώσει την κατάρα της Μαγκούφισσας και να παντρευτεί τον πρίγκιπα Φίλιππο με τον οποίο την προξένευσαν οι γονείς της όταν ήταν ακόμη στη κούνια. Τα κυρίως θέματα συζήτησης λοιπόν, τόσο θηλυκών όσο και αρσενικών χαρακτήρων, είναι για άλλη μια φορά η αγάπη και ο γάμος. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πριγκίπισσα Αυγούλα, που εμφανίζεται και μιλά πολύ λίγο κατά τη διάρκεια της ταινίας. Σε αυτά τα λεπτά όμως ενημερώνει αμέσως τους θεατές πως ονειρεύεται να γνωρίσει έναν

πρίγκιπα, και στο τρόπο που εκφράζεται δείχνει πως αναμένει να τη βρει εκείνη ένας πρίγκιπας μόνο και μόνο επειδή η ίδια το εύχεται (*“I have ... a prince. He’s tall and handsome and so romantic ... It’s only in my dreams, but they say if you dream a*

thing more than once it's sure to come true. And I've seen him so many times”, “*I wonder if I keep singing if my song will go ringing to someone who'll find me and bring back a love song to me*”). Στη συνέχεια, όταν όντως γνωρίζει έναν πρίγκιπα, μιλά μονάχα για αυτό.

Δευτερεύοντα θέματα συζήτησης είναι οι οικιακές δουλειές με τις οποίες δυσκολεύονται οι τρεις νεράιδες που ανέθρεψαν την Αυγούλα, η κατάρρα (που απασχολεί όλους τους χαρακτήρες και είναι το μοναδικό θέμα συζήτησης της Μαγκούφισσας) και η ομορφιά και καλή φωνή της πριγκίπισσας (για παράδειγμα, “*Beauty rare, gold of sunshine in her hair, lips the shade of red red rose*” – νεράιδα, “*Sweet princess*” - νεράιδα, “*She'd make a lovely flower*” - νεράιδα, “*Something strange about that voice, too beautiful to be real*” – πρίγκιπας Φίλιππος, “*She is indeed wonderful fair*” – Μαγκούφισσα).

Τα παραπάνω φανερώνουν αρκετά για τους επιθυμητούς και αναμενόμενους ρόλους μιας γυναίκας στη κοινωνία. Αντανακλάται η προσδοκία μια γυναίκα να περιορίζεται (γλωσσικά και μη) στη θέση που της δίνεται, να καταπιάνεται με ασχολίες και ενδιαφέροντα που της “αντιστοιχούν”, κ.λπ.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Είναι η πλειοψηφία στη συγκεκριμένη ταινία. Μιλούν με τρόπο εξευγενισμένο, ανεξαρτήτως της προσωπικότητάς τους. Με άλλα λόγια, είτε ο χαρακτήρας είναι η ‘καλή’ πριγκίπισσα και οι ‘καλές’ νεράιδες, είτε είναι η ‘κακιά’ Μαγκούφισσα, ο θηλυκός λόγος στη ταινία αυτή είναι σχεδόν ποιητικός, ακόμα και σε καταστάσεις θυμού (π.χ. της Μαγκούφισσας) – κάτι τέτοιο φαίνεται μέσα από γλωσσικά στοιχεία όπως το λεξιλόγιο, το ύφος, ο τόνος της φωνής, κ.ά. Έτσι, από τον λόγο τους και μόνο, οι γυναικείοι χαρακτήρες απεικονίζονται ως μονοδιάστατες προσωπικότητες, των οποίων ο λόγος δεν γνωρίζει ιδιαίτερες διακυμάνσεις, ανεξαρτήτως των όσων μπορεί να νιώθουν ή των όποιων καταστάσεων.

Ενδείκνυται συγκεκριμένη αναφορά στη πριγκίπισσα Αυγούλα, παρά τη λίγη ώρα που εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της ταινίας. Εκτός του ότι σκέφτεται και μιλά μόνο για την αγάπη, όπως αναφέρεται παραπάνω, παρουσιάζεται ως εντελώς άβουλη.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεν ευθύνεται για αυτό ο λόγος της, μα η έλλειψη αυτού. Υπακούει, με ελάχιστη διαμαρτυρία, στο βασιλικό της καθήκον (της λέει η νεράιδα “*It’s your right, and royal duty*”) και πείθεται πολύ εύκολα και άμεσα να μιλήσει με (και μάλιστα, να ερωτευτεί) τον πρίγκιπα που συναντά μόνη της στο δάσος, παρόλο που αρχικά εναντιώνεται, αφού μεγάλωσε με αυστηρό κανόνα ‘να μη μιλά σε ξένους’.

Ανδρικοί χαρακτήρες: Αυτοί οι χαρακτήρες, πολύ λίγοι στη συγκεκριμένη ταινία και όλοι τους μέλη βασιλικών οικογενειών, έχουν επίσης τρόπο ομιλίας εξευγενισμένο. Η διαφορά με το γυναικείο λόγο, για άλλη μια φορά, είναι στοιχείο όπως ο δυναμισμός που εκφράζουν στο ύφος τους ή η συχνά δυνατή ένταση της φωνής (π.χ., όταν συνομιλούν/μαλώνουν οι δυο βασιλιάδες-πατεράδες για τον επικείμενο γάμο των παιδιών τους: “*I’m not so sure my grandchildren want you for a grandfather!*”). Αξιοσημείωτος είναι και ο τρόπος που ο πρίγκιπας πείθει τη πριγκίπισσα να του μιλήσει ενώ εκείνη προσπαθεί να φύγει – επιβάλλει τη γνωριμία, μιλώντας με σιγουριά και αυτοπεποίθηση για το πως, σύμφωνα με την ίδια, έχουν γνωριστεί άλλοτε ‘σε όνειρο’.

Όπως στη «Σταχτοπούτα», έτσι και σε αυτό το έργο δίνεται σε κάποια σημεία, μέσω του αντρικού λόγου, μια απρόσωπη εικόνα του γυναικείου φύλου. Για παράδειγμα, όταν ο πρίγκιπας μιλά στον πατέρα του για το κορίτσι που θα παντρευτεί και δίνει ελάχιστη έως καμία σημασία στο ποια είναι η κοπέλα, καθιστώντας την ως μία από το πλήθος των διαθέσιμων επιλογών του, “*I found the girl I’m going to marry. I don’t know who she is, some peasant girl I suppose*” – αναφερόμενος μονάχα σε στοιχεία εξωτερικής εμφάνισης και μελωδικής φωνής. Έπειτα, ο βασιλιάς διαμαρτύρεται, λέγοντας πως δε μπορεί να αφήσει το θρόνο για μια ‘άνωνμη χωριατοπούλα’ (“*You can’t do this to me, give up the throne, the kingdom for some nobody*”) – κάτι που φανερώνει τι είδους προσόντα θεωρούνται θετικά για μια γυναίκα, π.χ. ο τίτλος της ‘πριγκίπισσας’.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Στη ταινία αυτή η ελληνική μεταγλώττιση έχει κάποιες μικρές διαφορές με την αγγλόφωνη εκδοχή. Θα μπορούσε πιθανώς να αναφερθεί ο τρόπος που ο χαρακτήρας της Μαγκούφισσας αναφέρεται στον πρίγκιπα. Στα αγγλικά λέει πως είναι ο

‘προορισμένος ήρωας’ του παραμυθιού (“*You, the destined hero of a charming fairytale come true*”), ενώ στα ελληνικά τον χαρακτηρίζει ως ‘τέλειο ήρωα’. Η διαφορά μπορεί να φαίνεται αναπαίσθητη, μα αναρωτάται κανείς για ποιο λόγο στη μεταγλώττιση ανεβάζει ακόμα περισσότερο τον ‘ήρωα’ αποκαλώντας τον ‘τέλειο’.

2.3.2. Δεύτερη γενιά ταινιών (“Αναγέννηση” της Disney)

“The Little Mermaid” (1989) /

“Η μικρή γοργόνα” (1998)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Για αρχή, στο συγκεκριμένο έργο συχνά θέματα συζήτησης είναι, ξανά, η αγάπη και ο γάμος – απλώς παρατηρείται διαφορά στη προσέγγιση του θέματος αναλόγως το φύλο. Οι γυναικείοι χαρακτήρες, όπως η πριγκίπισσα Άριελ και η μάγισσα της θάλασσας Ούρσουλα, μιλούν αρκετά για το πως θα αποκτήσουν, με διαφορετικό κίνητρο η καθεμία, την αγάπη του πρίγκιπα Έρικ και δίνουν πολλή σημασία στην ιδέα του να έχει η γυναίκα έναν άντρα στο πλευρό της (Άριελ - “*If I become human I won’t see my fathers or sisters again*”, Ούρσουλα – “*That’s right, but you’ll have your man*”). Οι ανδρικοί χαρακτήρες, από την άλλη, συζητούν το θέμα, μα με φαινομενικά λιγότερο ενδιαφέρον – ο γάμος του πρίγκιπα παρουσιάζεται, απ’ τα λόγια τους, ως κάτι που απλά πρέπει να γίνει για χάρη του ίδιου μα, ιδίως, του βασιλείου. Μπορεί κανείς να ισχυριστεί πως τα παραπάνω αντικατοπτρίζουν το διαφορετικό βαθμό ενδιαφέροντος που αναμένεται να έχουν τα δύο φύλα για το θέμα του γάμου και της αγάπης – και τη προσδοκία να δείχνουν πιο έντονο ενδιαφέρον οι γυναίκες.

Δευτερεύοντα θέματα συζήτησης των θηλυκών χαρακτήρων είναι οι στόχοι τους, όπως το σχέδιο της Ούρσουλας να κυριεύσει το υποθαλάσσιο βασίλειο και το όνειρο της Άριελ να ζήσει έξω από τη θάλασσα. Ενδιαφέρον είναι που τα επιπρόσθετα θέματα συζήτησης των αρσενικών χαρακτήρων συνεχίζουν να αφορούν τον πιθανό γάμο του πρίγκιπα Έρικ, με την έννοια ότι συζητείται η ωραία φωνή της μυστηριώδους κοπέλας που τον έσωσε (“*She had the most beautiful voice*”) και η ομορφιά της Άριελ (“*Isn’t she a vision? You look wonderful my dear*”). Η ομορφιά της πριγκίπισσας αναφέρεται εξ αρχής στη ταινία και από άλλους χαρακτήρες, όπως οι αδερφές της ή η Ούρσουλα (“*Keep an extra close watch on this pretty little daughter of his*”).

Ακούγεται σε μια σκηνή το τραγούδι “Poor unfortunate souls”, του οποίου οι στίχοι είναι αρκετά προβληματικοί – ακόμη και αν το τραγουδά ο «κακός» χαρακτήρας της μάγισσας Ούρσουλα. Ο λόγος που το τραγούδι είναι ανησυχητικό είναι επειδή παρουσιάζει τη ‘πρέπουσα’ συμπεριφοράς μιας γυναίκας, ώστε να τραβήξει τη προσοχή, συμπάθεια και εκτίμηση των ανδρών – μια ιδεολογία που δε μπορεί παρά να θεωρηθεί σεξιστική.

Όταν, λοιπόν, η Ούρσουλα προτείνει στην Άριελ να παραδώσει τη φωνή της ώστε να αποκτήσει ανθρώπινα πόδια, η Άριελ ξεκινά να αναρωτάται πως θα ελκύσει τον πρίγκιπα Έρικ χωρίς της φωνή της (“*But without my voice, how can I –*”). Και το τραγούδι ξεκινά, με διάφορους στίχους που εν ολίγοις λένε πως μια γυναίκα πρέπει να βασιστεί στην εξωτερική εμφάνισή της και τη γλώσσα του σώματος (“*You’ll have your looks / your pretty face / and don’t underestimate the importance of body language*”) ώστε να ελκύσει έναν άντρα (“*Come on, they’re not all that impressed with conversation / two gentlemen avoid it when they can / but they dote and swoon and fawn / on a lady who’s withdrawn / and she who holds her tongue who gets a man*”), καθώς οι άνδρες δεν θέλουν οι γυναίκες να μιλούν (“*The men up there don’t like a lot of blabber / they think a girl who gossips is a bore / Yes on land it’s much preferred for ladies not to say a word*”). Ενδιαφέρον είναι πως, παρόλο τους εύλογους ενδοιασμούς της, η Άριελ ανταλάσσει τελικά τη φωνή της, που είναι κεντρικό σημείο προσδιορισμού της ταυτότητάς της, με κάποιο χαρακτηριστικό εξωτερικής εμφάνισης (συγκεκριμένα, τα ανθρώπινα πόδια).

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Για άλλη μια φορά, υπάρχουν δύο κατηγορίες θηλυκών χαρακτήρων, η «καλή» γυναίκα και η «κακιά». Η «καλή» Άριελ συχνά μιλά με ύφος ονειροπόλο, καλοσυνάτο. Μοιάζει σε αυτό με αντίστοιχους γυναικείους χαρακτήρες των ταινιών της προηγούμενης γενιάς, μα διαφέρει στο ότι αρκετές φορές εκφράζεται με περιέργεια για τον κόσμο και όσα δεν γνωρίζει και διαμαρτύρεται αν δεν συμφωνεί με κάτι (όπως όταν διαφωνεί ανοιχτά με τον πατέρα της: *“I’m sixteen years old. I’m not a child!”*).

Η «κακή» Ούρσουλα, από την άλλη, μιλά με βαθύ τόνο φωνής, σέρνοντας παιχνιδιάρικα τα λόγια της. Χρησιμοποιεί ύφος και λεξιλόγιο άλλοτε αγριεμένο (*“The little tramp!”*) και που άλλοτε θα μπορούσε να αποκαλέσει κανείς σχεδόν αποπλανητικό (*“Why, King Triton! How are you?”*).

Ανδρικοί χαρακτήρες: Οι άντρες της ταινίας, είτε είναι ο βασιλιάς Τρίτωνας, είτε ο πρίγκιπας Έρικ, είτε ο κάβουρας Σεμπάστιαν, κ.λπ., μιλούν με αυτοπεποίθηση και νεύρο, δείχνοντας πάντοτε δυναμισμό (Τρίτωνας, Έρικ) ή ηγεσία (Σεμπάστιαν), για παράδειγμα όταν ο χαρακτήρας Σεμπάστιαν παίρνει αποφάσεις και πρωτοβουλίες για την ολομέλεια: *“We’re just gonna forget this whole thing ever happened! The sea king will never know”*.

Έχει ενδιαφέρον ο τρόπος που απευθύνονται στη πριγκίπισσα Άριελ, καθώς αυτός ο τρόπος πραγματικά τη παρουσιάζει στους θεατές ως ‘μικρή’ γοργόνα. Για παράδειγμα ο πατέρας της, που συνεχώς τη διακόπτει αυστηρά και νευριασμένα, μην επιτρέποντας της να εκφραστεί (*“Not another word!”*). Έπειτα ο κάβουρας Σεμπάστιαν, ενώ είναι φίλος της και θέλει το καλό της, πολύ συχνά την αποθαρρύνει και μειώνει τα όνειρα και τους στόχους της (*“You dream about going up there, but that is a big mistake”*). Αντίθετα, ανησυχητικός μπορεί να είναι ο τρόπος που την ενθαρρύνει να ελκύσει τον πρίγκιπα Έρικ μέσω της εξωτερικής της εμφάνισης (*“You’re gonna look your best, you’re gonna bat your eyes like this, you’re gonna pucker your lips like this”*), περνώντας το μήνυμα – από το στόμα ενός ανδρικού χαρακτήρα – πως μια γυναίκα χρειάζεται να βασιστεί στην εμφάνιση για να είναι ελκυστική ή επιθυμητή.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Και σε αυτή τη περίπτωση υπάρχουν κάποιες ενδιαφέρουσες διαφορές με το πρωτότυπο, αγγλόφωνο υλικό. Λίγες φορές ακούγονται να προστίθενται λέξεις που δεν έχουν λόγο ύπαρξης και μεταφέρουν αρνητικό νόημα. Για παράδειγμα, όταν ο βασιλιάς Τρίτωνας μιλά για το πως η κόρη του Άριελ δείχνει ερωτευμένη, καθώς ονειροπολεί και τραγουδά μόνη της (*“Daydreaming, singing to herself”*), στην ελληνική εκδοχή προστίθεται άσκοπα η λέξη «χαζεύει» (*“Χαζεύει, ονειροπολεί, μιλάει μόνη της”*) – κάτι τέτοιο ενδέχεται να κρύβει το μήνυμα ότι μια ερωτευμένη κοπέλα, εκτός του ότι ονειροπολεί, κ.λπ., δείχνει συμπεριφορά που θεωρείται «χαζή».

Περαιτέρω στο τραγούδι “Poor unfortunate souls” ο στίχος *“Come on, they’re not all that impressed with conversation / Two gentlemen avoid it when they can”* (*“Έλα τώρα, δεν τους εντυπωσιάζουν οι συζητήσεις / Δύο κύριοι τις αποφεύγουν όταν μπορούν”*) μεταγλωττίζεται *“Λοιπόν, δεν θέλουν τις ανόητες συζητήσεις / οι κύριοι αποφεύγουν τις κουτές”*. Προστίθενται χωρίς ιδιαίτερο λόγο, λοιπόν, οι λέξεις «ανόητες» και «κουτές», ενισχύοντας το γενικό, αρνητικό μήνυμα του τραγουδιού για το γυναικείο φύλο, όπως αυτό συζητήθηκε παραπάνω, και δείχνει πως αντιμετωπίζονται οι γυναίκες-συνομιλήτριες – οι οποίες, ουσιαστικά, απαξιώνονται και υποβιβάζονται ως συνομιλήτριες.

Σε προηγούμενη σκηνή, ακούγεται το τραγούδι “Part of your world”, όπου η ηρωίδα Άριελ τραγουδά για το όνειρό της να βγει από τη θάλασσα, να περπατήσει στη στεριά και να ζήσει ανάμεσα στους ανθρώπους. Στην αγγλόφωνη εκδοχή δεν αναφέρεται καθόλου σε ερωτικές επιθυμίες. Μονάχα στην επανάληψη, αφού σώζει τον πρίγκιπα Έρικ, τραγουδά για το πως θα ήθελε να είναι μέρος του κόσμου του - εννοώντας τόσο του προσωπικού του κόσμου (ως αγαπημένη του) όσο και της ανθρώπινης κοινωνίας στην οποία ζει. Καλείται λοιπόν κανείς να αναρωτηθεί γιατί στην ελληνική μεταγλώττιση αναφέρεται συχνά πως το όνειρό της είναι να ερωτευτεί και πως θέλει να ζήσει όπως ζει το αρσενικό, ερωτικό της ενδιαφέρον, αλλάζοντας και απλοποιώντας σημαντικά τον χαρακτήρα και ενισχύοντας το μήνυμα πως η γυναίκα αυτή το θεωρεί σημαντικό να ερωτευτεί. Αναφέρονται ενδεικτικά οι εξής, αλλοιωμένοι στίχοι:

- *“What would I give / if I could live out of these waters”* (*“Τι θα έδινα / για να ζήσω έξω από τη θάλασσα”*), που μεταγλωττίζεται ως *“Να ονειρευτώ / να ερωτευτώ, να αγαπήσω”*.

- “*Bet you on land / they understand / that they don’t reprimand their daughters / bright young women / sick of swimming / ready to stand*” (“*Στοιχίμα στη γη / καταλαβαίνουν / πως δεν πρέπει να επιπλήττουν τις κόρες τους / Έξυπνες, νεαρές κοπέλες / που έχουν βαρεθεί το κολύμπι / και είναι έτοιμες να σταθούν στα πόδια τους*”), που μεταγλωττίζεται ως “*Σίγουρα εκεί / ξέρουν αυτοί / πως να φερθούν σε ένα κορίτσι / το όνειρό μου / περιμένει / πάνω στη γη*”).
- “*Where would we walk / where would we run / if we could spend all day in the sun / just you and me / then I could be / part of your world*” (“*Πού θα περπατούσαμε / Πού θα τρέχαμε / Αν μπορούσαμε να περάσουμε τη μέρα στον ήλιο / εγώ και εσύ / τότε θα μπορούσα να γίνω / μέρος του κόσμου*”), που μεταγλωττίζεται ως “*Μια ευχή / εγώ και εσύ / κάτω απ’ τον ήλιο θα χαμογελάμε / πάντα μαζί / τέτοια ζωή / θέλω να ζω*”.

“Mulan” (1998) / “Μουλάν” (1998)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Ένα βασικό θέμα συζήτησης όλων των χαρακτήρων, κατά τη διάρκεια της ταινίας, είναι το καθήκον, είτε είναι το στρατιωτικό καθήκον (που συζητούν κατά κύριο λόγο οι άντρες) και το καθήκον του γάμου και της οικογένειας (που συζητούν κατά κύριο λόγο οι γυναίκες). Παρουσιάζεται – στα λεγόμενά τους - ως κοινά αποδεκτό από όλους τους χαρακτήρες, ανεξαρτήτως φύλου, πως το στρατιωτικό καθήκον αντιστοιχεί στους άνδρες, ενώ το νοικοκυριό και η ανάθρεψη της οικογένειας αντιστοιχεί στις γυναίκες

(“*We all must serve our Emperor/ who guards us from the Huns/ A man by bearing arms/ A girl by bearing sons*”).

Για αυτό το λόγο αποδεικνύεται προβληματικός ο τρόπος που συζητάται η γυναίκα και ο κοινωνικός της ρόλος. Συγκεκριμένα, υπάρχουν δύο τραγούδια, τα

“Honour to us all” και “A girl worth fighting for” με στίχους που υποβιβάζουν το γυναικείο φύλο. Στο πρώτο, οι θηλυκοί χαρακτήρες προετοιμάζουν τη πρωταγωνίστρια Μουλάν για την προξενήτρα και τραγουδούν πως μια γυναίκα μπορεί να τιμήσει την οικογένεια της μόνο με τον γάμο (“A girl can bring her family great honour in one way/ by striking a good match”). Συνεχίζουν και λένε πως για να το καταφέρει αυτό η γυναίκα, έχει πολλή σημασία η εξωτερική της εμφάνιση (“We’ll have you washed and dried/ primped and polished ‘till you glow with pride/ Just my recipe for instant bride”, “Wait and see/ when we ‘re through/ boys will gladly go to war for you/ with good fortune and a great hair-do”, “With good breeding and a tiny waste/ You’ll bring honour to us all”) και η διακριτική, εργατική συμπεριφορά (“Men want girls with good taste/ calm, obedient, who work fast pace”). Παρόμοιες πεποιθήσεις πρεσβεύει και η προξενήτρα, η οποία επίσης συζητά την υποτακτική συμπεριφορά που ‘πρέπει’ να έχει μια γυναίκα (“To please your future in-laws you must demonstrate a sense of dignity. You must also be poised. And silent!”).

Στο δεύτερο τραγούδι, “A girl worth fighting for”, είναι η σειρά των αρσενικών χαρακτήρων να τραγουδήσουν για την αντίληψη που έχουν για τις γυναίκες. Εν ολίγοις, τραγουδούν πως θέλουν γυναίκες οι οποίες είναι όμορφες, καλές στο νοικοκυριό και θεωρούν πως οι σύζυγοί τους είναι τέλειοι (“I want her paler than the moon with eyes that shine like stars/ My girl will marvel at my strength, adore my battle scars”, “It all depends on what she cooks like”, “My girl will think I have no faults/ that I’m a major find”). Το τελευταίο ειδικά είναι άκρως σεξιστικό, αφού ορίζει τη “τέλεια” γυναίκα ως η γυναίκα που θεωρεί “τέλειο” τον άντρα που έχει δίπλα της.

Επιπλέον θέματα συζήτησης, εξίσου σημαντικά, είναι της πρωταγωνίστριας. Η Μουλάν συχνά κάνει λόγο για την υγεία του πατέρα της και πως δεν νιώθει πως μπορεί να είναι ο εαυτός της. Θα μπορούσε να πει κανείς πως αναφέρεται, ξανά, σε καθήκοντα που νιώθει πως έχει στην οικογένειά της και ιδίως σε έναν σημαντικό για εκείνη άντρα – τον πατέρα της.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Οι θηλυκοί χαρακτήρες γενικά μιλούν με τρόπο ήρεμο και επιτακτικό. Οι ίδιες μαθαίνουν στις κόρες τους πως οφείλουν να έχουν τέτοια συμπεριφορά (*“Quiet and demure, graceful, polite, delicate, refined, poised, punctual”*), ώστε να κάνουν το καθήκον τους και να παντρευτούν (όπως βεβαιώνει και η Μουλάν ότι θα κάνει, ώστε να μην απογοητεύσει τον πατέρα της και να τιμήσει την οικογένειά της, *“...Uphold the family honor. Don’t worry father, I won’t let you down”*). Ακόμη και στο τέλος της ταινίας, αφού η Μουλάν έχει γίνει ηρωίδα, η γιαγιά της λέει πως θα ήταν καλύτερα αν είχε γυρίσει από τη περιπέτειά της με σύζυγο (*“Great, she brings home a sword. If you ask me, she should have brought home a man!”*).

Η πρωταγωνίστρια Μουλάν λοιπόν, ο ένας γυναικείος χαρακτήρας που εμφανίζεται ως επί το πλείστον κατά τη διάρκεια της ταινίας, παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς υπάρχει προφανής διαφορά στα λεγόμενα της όταν εμφανίζεται ως γυναίκα και όταν εμφανίζεται ως άνδρας. Ως άνδρας, μιμείται το σίγουρο ύφος των ανδρών, το βαρύ τόνο της φωνής τους και το περιεχόμενο των συζητήσεών τους. Ως γυναίκα, έχει απαλό ύφος και δείχνει με όσα λέει υπακοή και υποταγή (για παράδειγμα, σφαιλιάρζει τον Μούσου όταν εκείνος της λέει κάτι απρεπές, μα μόλις εκείνος δείχνει θυμό η Μουλάν αμέσως απολογείται, *“I’m sorry, I’m sorry. I’m just nervous. I’ve never done this before”* ή όταν λέει στον Αυτοκράτορα πως είναι η ώρα να επιστρέψει σπίτι της, *“With all due respect, your Excellency, I think I’ve been away from home long enough”*).

Γενικά όμως, δε μπορεί να αμφισβητηθεί, η δυναμικότητα της προσωπικότητας της Μουλάν. Ενώ συχνά εκφράζει στιγμιαίες αμφισβητήσεις του εαυτού της (*“It’s going to take a miracle to get me into the army”*), διαμαρτύρεται και αντιστέκεται όταν είναι ανάγκη, εκφράζει δυσαρέσκεια (όπως για το ανδρικό φύλο, *“Just because I look like a man, doesn’t mean I have to smell like one”*) και κάνει απόπειρες να αλλάξει τις πεποιθήσεις των άλλων στρατιωτών για το γυναικείο φύλο (*“How about a girl who’s got a brain / Who always speaks her mind?”*).

Ανδρικοί χαρακτήρες: Σε αυτή τη γενιά ταινιών Disney αρχίζουν οι άνδρες να απεικονίζονται ως πιο συμπνετικές προσωπικότητες, με κάποιες ευαισθησίες.

Παρόλα αυτά, μιλούν γενικά με επιτακτικότητα και ύφος ανωτερότητας, ιδίως σε σχέση με τις γυναίκες. Συγκεκριμένα, μιλούν αρκετά υποτιμητικά στις γυναίκες και για το γυναικείο φύλο, αναπτύσσοντας συχνά σεξιστικό λόγο. Το πρώτο γίνεται εμφανές σε λεγόμενα διαφόρων χαρακτήρων, όπως ο Τσι-Φου (*“You would do well to teach your daughter to hold her tongue in a man’s presence”, “I knew there was something wrong with you. A woman!”*), ο Λι Σανγκ (*“You don’t belong here, Mulan. Go home!”*), ο Μούσου (*“Go stand watch Mushu while I blow out secret with my stupid girly habits!”*, *“[No one will listen!] You’re a girl again, remember?”*) ή ο πατέρας της Μουλάν, Φα Ζου (*“I know my place. It is time you learned yours”*). Το δεύτερο γίνεται εμφανές σε σκηνές όπως όταν ο Λι Σανγκ αναρωτιέται αν του έστειλαν κόρες (γυναίκες) για τον στρατό του, που αποδεικνύεται αρκετά αδύναμος (*“Did they send me daughters / When I asked for sons?”*) ή όταν ο Τσι-Φου προσπαθεί να φωνάξει στη Μουλάν (*“That creature’s not worth protecting”*), ενώ άλλοι χαρακτήρες του υπενθυμίζουν πως εκείνη έχει μόλις σώσει τη κινέζικη αυτοκρατορία από τους Ούνους (*“She’s a hero!”*) – στους οποίους ο Τσι-Φου απαντά πως η Μουλάν δεν αξίζει τίποτα, λόγω του φύλου της (*“She’s a woman. She’ll never be worth anything”*).

Τέλος, άξιο αναφοράς είναι ο τρόπος που το αρσενικό φύλο παρουσιάζεται από τα λεγόμενα των ίδιων των ανδρών. Για παράδειγμα, όταν η Μουλάν λέει πως οι άλλοι στρατιώτες είναι «αηδιαστικοί», ο Μούσου λέει πως είναι απλά άντρες και πως η Μουλάν πρέπει να φερθεί με αυτοπεποίθηση, σκληρότητα και επιθετικότητα για να φανεί η ίδια ως άνδρας (*“They’re men! ... It’s all attitude. Be tough, like this guy here! Punch him! It’s how men say hello”*). Έπειτα, οι στίχοι του τραγουδιού *“I’ll make a man out of you”* εκφράζουν, εν ολίγοις, πως οι άνδρες – ιδίως οι στρατιώτες - χρειάζεται να είναι γαλήνιοι, γρήγοροι, δυνατοί και μυστήριοι (*“I’ll make a man out of you ... Tranquil as the forest / but on fire within ... Be a man / You must be swift as a coursing river / with all the force of a great typhoon / with all the strength of a raging fire / mysterious as the dark side of the moon”*).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Υπάρχουν στη συγκεκριμένη ταινία κάποιες ενδιαφέρουσες αλλαγές και παραλείψεις στη μεταγλώττιση. Ξεκινώντας με τις παραλείψεις, παρατηρείται πως, ενώ στην

αγγλόφωνη εκδοχή η Μουλάν αναφέρεται συχνά στην έγνοια που έχει για την οικογένειά της και την υγεία του πατέρα της, στην ελληνική μεταγλώττιση υπάρχουν αρκετά σημεία όπου δεν μεταφράζεται κάτι τέτοιο. Αυτή η ανησυχία της αντικαθιστάται με τις ανασφάλειές της και το προσωπικό της αγώνα να δείξει τον αληθινό εαυτό της. Για παράδειγμα, στα αγγλικά τραγουδά *“Ancestors, hear my plea / Help me not to make a fool of me/ And to not uproot my family tree/ Keep my father standing tall”* το οποίο στα ελληνικά γίνεται *“Πρόγονοί μου ζητώ/ πάντα να ‘στε δίπλα μου εδώ/ μη τα κάνω θάλασσα εγώ/ και να μη ταπεινωθώ”*. Παρακάτω τραγουδά *“Βλέπω πια πως αν θέλω ίδια να μείνω εγώ/ πείσμα απαιτεί γερό”* αντί *“Now I see that if I were truly to be myself/ I would break my family’s heart”*.

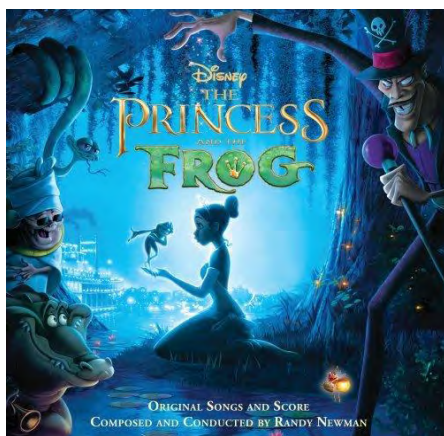
Συνεχίζοντας, παρατηρούνται στην ελληνική εκδοχή κάποιες αλλαγές, τόσο αρνητικές όσο και πιθανώς θετικές. Κατά τη διάρκεια της αγγλικής εκδοχής του τραγουδιού *“A girl worth fighting for”*, όταν οι στρατιώτες περιγράφουν με σεξιστικό τρόπο τις γυναίκες που ιδανικά θα ήθελαν ως συζύγους (να μαγειρεύουν καλά, να είναι όμορφες, κ.λπ.), η Μουλάν τραγουδά *“How about a girl who’s got a brain/ who always speaks her mind?”* – που στα ελληνικά μεταφράζεται «Τι λέτε για μια κοπέλα που έχει μυαλό, που πάντα λέει την άποψη της;». Στην ελληνική μεταγλώττιση όμως της ταινίας ο στίχος αυτός ακούγεται να παίρνει εντελώς διαφορετικό νόημα, με την Μουλάν φαινομενικά να προσπαθεί να συμφωνήσει με όσα υποτιμητικά λέγονται από τους στρατιώτες, καθώς τραγουδά *“Δεν πρέπει να ‘χει και μυαλό/ δεν κάνει να μιλάει;”*.

Από την άλλη δύο διακριτικές, μα ευχάριστες αλλαγές είναι οι ακόλουθες: Υπάρχει ένα σημείο όπου, στη πρωτότυπη, αγγλόφωνη ταινία, ο χαρακτήρας Μούσου αναφέρεται στην επιθυμία της Μουλάν να πλυθεί ως *“Stupid girly habits”*, δηλαδή *«Χαζές κοριτσίστικες συνήθειες»*. Στην ελληνική εκδοχή παραλείπεται η λέξη *«χαζές»*, αφαιρώντας σημαντικό μέρος του αμφιλεγόμενου μηνύματος ότι κάτι θηλυκό είναι *«χαζό»*. Έπειτα, στο τραγούδι με τίτλο *“I’ll make a man out of you”*, όταν, στα αγγλικά, ακούγεται συνεχώς ο στίχος *“Be a man”* (*“Γίνε/Φέρσου σαν άνδρας”*) στο ρεφρέν, στα ελληνικά μεταγλωττίζεται ως *“Λεβεντιά”*. Είναι αλήθεια πως, στην ελληνική γλώσσα, επικρατεί να αποκαλείται *‘λεβέντης’* ένας άνδρας. Αυτή η διαφορά, όμως, στη μεταγλώττιση αφαιρεί τουλάχιστον το άμεσο μήνυμα πως για να είναι κανείς δυνατός πρέπει να *‘φερθεί σαν άνδρας’*, αντικαθιστώντας το με το μήνυμα ότι αξίζει να έχει κανείς το στοιχείο της *‘λεβεντιάς’*.

2.3.3. Τρίτη γενιά ταινιών

“The princess and the frog” (2009) /
“Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος” (2010)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Τα θέματα συζήτησης όλων των χαρακτήρων της ταινίας είναι τα όνειρα και οι επιθυμίες τους στη ζωή. Αυτό δεν είναι κάτι ασυνήθιστο στις ταινίες Disney, μα η συγκεκριμένη ξεχωρίζει καθώς οι στόχοι αυτοί δεν αφορούν μονάχα τον έρωτα, μα και θέματα όπως λεφτά, φήμη, επαγγελματική άνοδο, κ.λπ. Υπάρχουν, λοιπόν, χαρακτήρες, όπως η μητέρα της πρωταγωνίστριας Τιάνα που εκφράζει πως θέλει μόνο ένα καλό ταίρι για τη κόρη της (“*That’s all I want for you sweetheart. To meet your prince charming and dance off into your happily ever after*”) ή χαρακτήρες όπως ο Λόρενς, ο υπηρέτης του πρίγκιπα, που μιλάει για τη πλούσια ζωή που επιθυμεί.

Γενικά, οι περισσότεροι γυναικείοι χαρακτήρες παρατηρείται πως μιλούν συχνά με λαχτάρα για τα όνειρά τους, είτε αφορούν τα επαγγελματικά σχέδια της Τιάνα (“*This is it, I’m getting my restaurant!*”), είτε αφορούν τις ρομαντικές επιθυμίες της Λότι (“*Tonight my prince is finally coming!*”). Παρακάτω θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθεί ότι ο τρόπος με τον οποίο μιλούν για τα όνειρα αυτά και την απόκτησή τους είναι λιγότερο παθητικός συγκριτικά με θηλυκούς χαρακτήρες προηγούμενων έργων.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Οι γυναικείοι χαρακτήρες εκδηλώνουν περισσότερη αποφασιστικότητα όσον αφορά την επιδίωξη των στόχων τους, σε σχέση με

αντίστοιχους χαρακτήρες Disney του παρελθόντος. Είτε το όνειρό τους είναι ο έρωτας, είτε είναι μια δική τους επιχείρηση, δεν δείχνουν να περιμένουν παθητικά το όνειρο απλά να συμβεί. Για παράδειγμα, η Τιάνα λέει στη Λότι πως δεν μπορεί απλά να εύχεται να γίνει κάτι χωρίς εκείνη να προσπαθεί (*“Lottie, you can’t just wish upon a star and expect...”*). Απ’ την άλλη, ακόμη και η Λότι που συνεχώς εύχεται να βρει τον πρίγκιπα της, παρουσιάζεται ως αρκετά επίμονη, κινητοποιημένη και απαιτητική, παρόλο τη μέθοδο που επιλέγει (*“I would kiss a hundred frogs if I could marry a prince and be a princess”, “Maybe I need to wish harder! Please, please, please...”, “Well, I’ve waited this long!”*).

Τέλος, δε μπορεί να μην αναφερθεί ο τρόπος που απευθύνονται οι θηλυκοί χαρακτήρες της ταινίας στους αρσενικούς. Για παράδειγμα, η Τιάνα, ανεξάρτητα από το πως της μιλούν, δεν διστάζει να αντιμιλήσει σε οποιονδήποτε ανδρικό χαρακτήρα – όπως όταν λέει στον πρίγκιπα Ναβίν πως είναι κακομαθημένος, *“You spoiled, little rich boy!”*.

Ανδρικοί χαρακτήρες: Οι άντρες της ταινίας, σε γενικό βαθμό, μιλούν με τρόπο υποτιμητικό στους γυναικείους χαρακτήρες, ιδίως τη πρωταγωνίστρια Τιάνα – μια υποτίμηση τόσο ως προς τα επαγγελματικά της όνειρα για τα οποία εργάζεται σκληρά, όσο και ως προς το φύλο της. Για παράδειγμα, διάφοροι ανδρικοί χαρακτήρες της λένε πως δεν θα καταφέρει να εκπληρώσει τους στόχους της (*“You ain’t never gonna get enough for the down payment”*), παρουσιάζοντας ως λόγο το φύλο της (*“Which is why a little women of your background would have had her hands full trying to run a big business like that”*). Έπειτα, στον χαρακτήρα του πρίγκιπα Ναβίν παρατηρείται στα λεγόμενα του μια αντίληψη του γυναικείου φύλου ως απρόσωπη μάζα που δε μπορεί παρά να τον θαυμάσει (*“All women enjoy the kiss of Prince Naveen”*).

Απ’ την άλλη όμως, αξίζει να αναφερθεί η οικοδόμηση χαρακτήρων της ταινίας και πως ο πρίγκιπας δείχνει σταδιακή βελτίωση στις πεποιθήσεις του για το γυναικείο φύλο. Συγκεκριμένα – και συγκριτικά με προγενέστερους ανδρικούς χαρακτήρες Disney – εκδηλώνει αισθήματα αγάπης και εκτίμησης προς μια γυναίκα (την Τιάνα) για λόγους πέρα από την εμφάνισή της, όπως οι φιλοδοξίες και τα όνειρά της (*“I love the way you light up when you talk about your dream”*).

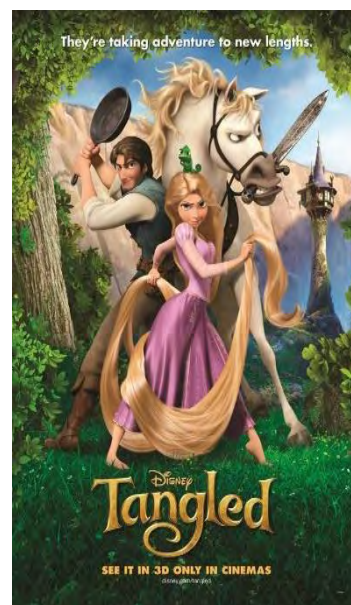
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Η ελληνική μεταγλώττιση της ταινίας δεν διαφέρει σημαντικά από την αγγλόφωνη εκδοχή της. Θα μπορούσε, πιθανώς, να αναφερθεί ο τρόπος που η νοτιοαμερικανική προφορά των χαρακτήρων (καθώς η ταινία διαδραματίζεται στη Νέα Ορλεάνη) μετατρέπεται σε έντονη, ‘χωριάτικη’ προφορά στην ελληνική εκδοχή – που παραπέμπει σε φαινόμενα κοινωνικών ρατσιστικών στερεοτύπων – και να γίνει ανάλυση αναφορικά με τις κοινωνικές τάξεις, όπως στην έρευνα των Maroniti et al. (2013). Κάτι τέτοιο όμως δεν σχετίζεται με το θέμα της παρούσας εργασίας, αν και στην πράξη η διάπλαση της έμφυλης ταυτότητας σχετίζεται και με χαρακτηριστικά όπως εθνότητα, θρησκευτικές πεποιθήσεις, κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, κ.ά.

“Tangled” (2010) / Μαλλιά κουβάρια” (2010)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Στο έργο αυτό συναντάται ως βασικό θέμα συζήτησης, τόσο ανδρικών όσο και γυναικείων χαρακτήρων, τα όνειρα και οι στόχοι που έχουν οι διάφοροι χαρακτήρες στη ζωή τους. Αυτά συμπεριλαμβάνουν το όνειρο της Ραπουνζέλ να δει από κοντά τα φαναράκια που εμφανίζονται στον ουρανό κάθε χρόνο στα γενέλιά της, το στόχο του Φλιν Ράιντερ να αποκτήσει πολλά λεφτά και υλικά αγαθά ή τα διάφορα όνειρα των αντρών που συναντούν οι πρωταγωνιστές σε χώρους κοινωνικών συναθροίσεων – κυρίως ανδροκρατούμενων – όπως μια ταβέρνα (καριέρα στη μουσική, αγάπη, κ.λπ.).

Η Μητέρα Γκόθελ πολύ συχνά έχει ως θέμα συζήτησης το ρόλο, τη συμπεριφορά και τα ενδιαφέροντα μιας γυναίκας, συγκεκριμένας της Ραπουνζέλ. Την υποβιβάζει και μειώνει συνεχώς (κάτι που γίνεται πολύ εμφανές στο τραγούδι

“Mother knows best” ή σε σημεία όπως “*Oh, I’m just teasing, stop taking everything so seriously!*”). Περαιτέρω, δίνει πολλή σημασία στην εξωτερική εμφάνιση και τη νεανικότητα. Περιγράφεται λοιπόν ένα πρότυπο γυναίκας μάλλον σεξιστικό καθώς, ανεξάρτητα από το αν γίνεται λόγος για «καλό» ή «κακό» χαρακτήρα, είναι ένας γυναικείος ρόλος κάπως μονοδιάστατος, που ασχολείται με ζητήματα αρκετά επιφανειακά – εμφάνιση, κ.λπ. – καθώς και τι ρόλους αναμένεται από τον εξωτερικό περίγυρο να επιτελεί.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Ο λόγος των γυναικείων χαρακτήρων της ταινίας παρουσιάζει ζωηράδα και αρκετή δυναμικότητα. Η πρωταγωνίστρια Ραπουνζέλ, μάλιστα, απειλεί τον αρσενικό συμπρωταγωνιστή Φλιν Ράιντερ με σωματική βία (“*I will use this*”, εννοώντας το τηγάνι με το οποίο τον έχει ήδη χτυπήσει). Σε άλλο σημείο της ταινίας αντιστέκεται με πυγμή στη Μητέρα Γκόθελ (“*I will never let you use my hair again!*”) και μάχεται για την ελευθερία της (“*For every minute of the rest of my life I will fight!*”). Υπάρχουν στιγμές που εκφράζει αμφιβολίες για τον εαυτό της και τις πράξεις της, αλλά γρήγορα τις ξεπερνά.

Η Μητέρα Γκόθελ, με τη σειρά της, δείχνει επίσης δυναμισμό στο λόγο της, μα με περισσότερη επιθετικότητα και μια τάση μείωσης των ανθρώπων γύρω της (“*Look at you! You think that he’s impressed?*”). Παρουσιάζεται αρκετά χειριστική στη χρήση λόγου που κάνει, προσπαθώντας διαρκώς με ψέματα και υποτίμηση να ελέγξει τους γύρω της.

Ανδρικοί χαρακτήρες: Οι άντρες συνεχίζουν να δείχνουν, και σε αυτή τη ταινία, γενική σιγουριά και δυναμικότητα στο λόγο τους. Σε αντίθεση όμως με έργα που έχουν προηγηθεί, εκφράζουν αρκετά συχνά αβεβαιότητα και έλλειψη αυτοπεποίθησης. Αυτό παρατηρείται κυρίως στον συμπρωταγωνιστή Φλιν Ράιντερ, ο οποίος δείχνει ανασφαλής για την εμφάνισή του (“*No, no, no! They just can’t get my nose right!*”) και γενικά για πως τον αντιλαμβάνονται οι γύρω του. Είναι ενδιαφέρον πως δεν θέλει να γνωρίζουν οι άλλοι τις αδυναμίες και ατέλειές του (“*You can’t tell anyone about this, okay? It could ruin my whole reputation*”), δείχνοντας πως

επιμένει ακόμη η προσδοκία οι άνδρες να είναι συναισθηματικά σταθεροί και σίγουροι για τον εαυτό τους.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Υπάρχει μια λεπτή διαφορά μεταξύ του πρωτότυπου αγγλόφωνου υλικού και της ελληνικής μεταγλώττισης. Η διαφορά αυτή διακρίνεται στο τρόπο που ο Φλιν Ράιντερ απευθύνεται στη Ραπουνζέλ, ιδίως στην αρχή της γνωριμίας τους. Ενώ και στις δύο εκδοχές, ο χαρακτήρας Φλιν Ράιντερ μιλά στη πρωταγωνίστρια με ένα ύφος που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ‘αυθάδες’, στην ελληνική μεταγλώττιση συγκεκριμένα το ύφος και το λεξιλόγιό του θα μπορούσε να ερμηνευτεί σχεδόν υποτιμητικό προς τη Ραπουνζέλ. Για παράδειγμα, το αγγλικό “*Let me get this straight*” (“Για να καταλάβω σωστά”) μεταγλωττίζεται ως “Περίμενε λίγο, κοπελιά” ή το αγγλικό “*I’ll take you to see the laterns*” (“Θα σε πάω να δεις τα φαναράκια”) μεταγλωττίζεται ως “Θα σε πάω να δεις τα φαναράκια σου”. Αυτές είναι λέξεις που έχουν προστεθεί χωρίς να εξυπηρετούν κάποιο σκοπό ή να βελτιώνουν τη μετάφραση – καταφέρνουν όμως να μεταφέρουν μήνυμα υποτίμησης του γυναικείου φύλου από το ανδρικό, καθώς ο άντρας πρωταγωνιστής Φλιν Ράιντερ που μιλά στη γυναίκα πρωταγωνίστρια Ραπουνζέλ καταλήγει να της μιλά με τρόπο περιφρονητικό (σαν να μην είναι ισάξια συνομιλήτρια).

2.3.4. Τέταρτη γενιά ταινιών

“Frozen” (2013) /

“Ψυχρά και ανάποδα” (2014)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Οι χαρακτήρες αυτής της ταινίας είναι πιο ανεπτυγμένοι και πολύπλευροι σε σύγκριση με προγενέστερους χαρακτήρες (μιλούν για πολλαπλά θέματα και έχουν

διευρυμένα ενδιαφέροντα), και έτσι τα θέματα συζήτησης τους είναι πιο ρεαλιστικά. Για παράδειγμα, αναφέρονται σε θέματα πιο ανθρώπινα (και αστεία), όπως τις ‘αηδιαστικές’ συνήθειες ανδρών και πως είναι αδύνατον να ερωτευτούν δύο άνθρωποι σε μια μέρα (“*What if you hate the way he picks his nose? And eats it*” – “*It’s true love*” – “*Doesn’t sound like true love*”).

Πέρα όμως από αυτά, ένα βασικό θέμα συζήτησης ανδρικών και γυναικείων χαρακτήρων είναι ο αυτοέλεγχος και συγκράτηση, ιδίως όσον αφορά τη πριγκίπισσα Έλσα και τις δυνάμεις της. Είναι ενδιαφέρον πως κάθε χαρακτήρας προσεγγίζει το θέμα διαφορετικά, ανεξάρτητα από το φύλο. Για παράδειγμα, ο βασιλιάς των ξωτικών λέει στην Έλσα να μη φοβάται, απλώς να μάθει να ελέγχει τις δυνάμεις της (“*You must learn to control it. Fear will be your enemy*”). Ο πατέρας της Έλσας δείχνει να την υποστηρίζει, λέγοντας πως σίγουρα θα τα καταφέρει (“*She can learn to control it, I’m sure*”), αλλά στο ενδιάμεσο αποκλείοντας την από τον κόσμο γύρω της (“*Until then, we’ll lock the gates ... Keep her powers hidden*”) και μαθαίνοντας στη κόρη του να κρύβεται και να αγνοεί τον εσωτερικό της κόσμο (“*Conceal it, don’t feel it, don’t let it show*”). Η ίδια η Έλσα, λοιπόν, εκφράζει αρκετή αβεβαιότητα και φόβο, ώσπου αποφασίζει να ζησει ελεύθερη από τους προσωπικούς της περιορισμούς και την ιδέα της τελειότητας (“*The perfect girl is gone*”).

Υπάρχουν, έπειτα, χαρακτήρες όπως η πριγκίπισσα Άννα που μιλά αρκετά για την επιθυμία της να ενταχθεί στη κοινωνία και να επανασυνδεθεί με την αδερφή της, όπως εκφράζει στο τραγούδι “*Do you wanna build a snowman*”, ή να βρει τη ‘πραγματική αγάπη’ (“*What if I meet the one?*”, “*I suddenly see him standing there / A beautiful stranger, tall and fair*”). Σε γενικό βαθμό, όμως, συζητείται συχνά η διάσωση του βασιλείου και της οικογένειας, ιδίως από τους γυναικείους χαρακτήρες.

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Οι γυναικείοι χαρακτήρες είναι αρκετά δυναμικοί στο λόγο τους, καθώς αναλαμβάνουν υπευθυνότητες και θέσεις ηγεσίας. Τις βλέπει κανείς, λοιπόν, να οργανώνουν τους ανθρώπους γύρω τους και να χρησιμοποιούν προστακτικές εκφράσεις, ακόμη και σε ανδρικούς χαρακτήρες (π.χ., πριγκίπισσα Άννα προς πρίγκιπα Χανς *“I need you to take care of Arendel”*, ή προς τον Κρίστοφ *“Take me up the north mountain ... We leave now. Right now”*).

Επιπρόσθετα, εκφράζουν συχνά αυτοπεποίθηση και σιγουριά για τον εαυτό τους και τις ικανότητές τους, όπως η Έλσα στο τραγούδι *“Let it go”* (*“It’s time to see what I can do / to test my limits and break through”*), ενώ το γεγονός ότι υπάρχουν για πρώτη φορά δύο γυναίκες πρωταγωνίστριες σε ταινία κινουμένων σχεδίων Disney επιτρέπει να απεικονιστεί αλληλοϋποστήριξη μεταξύ γυναικείων χαρακτήρων (π.χ., Άννα προς Έλσα, *“I knew you could do it”*). Τέλος, και σε αυτό το έργο οι γυναίκες δεν διστάζουν να μιλήσουν επιτακτικά, υποτιμητικά ή επιθετικά στους άνδρες (π.χ., Άννα προς Χανς, *“The only frozen heart around here is yours”*).

Ανδρικοί χαρακτήρες: Σε γενικό βαθμό παρουσιάζονται φιλικοί, κάπως κοινωνικά αδέξιοι και αβέβαιοι στο λόγο τους, είτε προσποιούνται (Χανς), είτε είναι στα αλήθεια έτσι η προσωπικότητά τους (Κρίστοφ). Για παράδειγμα, ο Κρίστοφ εκδηλώνει ευαισθησία και συναισθήματα που έχουν επικρατήσει ως ‘γυναικεία’ (*“I may cry”*), ή περισσότερο σεβασμό προς το γυναικείο φύλο και ανθρώπινη ανασφάλεια - όπως όταν προσπαθεί να φιλήσει την Άννα ζητώντας πρώτα, με τρόπο αδέξιο, τη συγκατάθεσή της (*“I could kiss you. I could, I mean I’d like to. May I? We me? I mean, may we? Wait, what?”*).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Η ελληνική μεταγλώττιση της ταινίας είναι αρκετά πιστή στο πρωτότυπο, αγγλόφωνο υλικό. Δεν παρατηρούνται γενικά αλλαγές ή κάποια αλλαγή αξιοσημείωτη σχετικά με το θέμα της παρούσας εργασίας.

“Moana” (2016) / “Βαϊάνα” (2016)

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ

Αρκετοί χαρακτήρες της ταινίας είναι κάτοικοι του νησιού της φυλής Μοτουνού το οποίο έχει αρχίσει να επηρεάζεται αρνητικά από έναν ηφαιστειακό δαίμονα, την Τε Κα – με το κύριο ανταγωνιστή (antagonist) της ιστορίας να είναι, ξανά, θηλυκός χαρακτήρας.

Γενικά, οι διάφοροι χαρακτήρες συζητούν πρακτικά θέματα όπως οι σοδειές τους που σαπίζουν και η δυσκολία των ψαράδων να βρουν ψάρια. Ένα πιο ουσιαστικό θέμα συζήτησης όμως, των βασικών χαρακτήρων, ανεξαρτήτως φύλου,

είναι η ιδέα του πεπρωμένου και της προσωπικής ταυτότητας (“*The answer to the question you keep asking yourself, “Who are you meant to be?”*”).

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΧΡΗΣΗ / ΤΡΟΠΟΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΕΚΔΟΧΗ

Γυναικείοι χαρακτήρες: Οι διάφοροι γυναικείοι χαρακτήρες της ταινίας παρουσιάζουν γενικά σιγουριά, και ιδίως στη γλωσσική τους χρήση. Μιλούν σταθερά και δυναμικά σε κάθε άτομο με το οποίο αλληλεπιδρούν, ανεξαρτήτως της κατάστασης. Για παράδειγμα, όταν ο Μάουι ρωτά ειρωνικά τη Βαϊάνα αν έχει νικήσει ποτέ ηφαιστειακό δαίμονα (“*Ever defeat a lava monster?*”), εκείνη ανταπαντά προκλητικά (“*No. Have you?*”). Όταν όμως η περίπτωση το απαιτεί, δείχνουν υποστήριξη αλλά, για άλλη μια φορά, με σιγουριά και όχι υποτακτικά (όπως συνέβαινε με γυναικείους χαρακτήρες περασμένων ταινιών). Για παράδειγμα, όταν η Βαϊάνα καλείται να αναπτερώσει το ηθικό του Μάουι (“*The gods aren’t the ones who make you Maui, you are*”).

Τέλος, όπως και στη προαναφερόμενη ταινία «Ψυχρά και Ανάποδα» (2013), έτσι και σε αυτήν παρατηρείται ενθάρρυνση και αλληλοϋποστήριξη στις συνομιλίες μεταξύ γυναικείων χαρακτήρων.

Ανδρικοί χαρακτήρες: Σε αντίθεση με σχεδόν όλες τις παραπάνω ταινίες, οι άνδρες του συγκεκριμένου έργου ενεργούν, γενικά, από φόβο. Αυτό το εκφράζουν συχνά λεκτικά, είτε είναι ο πατέρας της Βαϊάνα είτε ο ημίθεος Μάουι. Ο δεύτερος, καθώς εμφανίζεται για περισσότερη ώρα στη ταινία, εκδηλώνει πολλές φορές, σκόπιμα ή μη, το φόβο του (“*No, I’m not afraid of it ... Get it away from me!*”) ή αίσθημα ανικανότητας και έλλειψης σιγουριάς στις ικανότητές του (“*Without my hook I am nothing!*”). Το γεγονός ότι, ως άνδρας, νιώθει αρκετή άνεση για να εκφράσει αυτές τις πτυχές της ψυχοσύνθεσής του δείχνει ένα ξεκίνημα αλλαγής των κοινωνικών ρόλων των ανδρών – ο φόβος, η ανασφάλεια, κ.λπ., δεν θεωρούνται πια κατακριτέα σε έναν άνδρα.

Αξίζει εκτενέστερη αναφορά στο χαρακτήρα Μάουι, λόγω του τρόπου που απευθύνεται στο θηλυκό χαρακτήρα Βαϊάνα κατά τη διάρκεια της ταινίας. Υπάρχουν περιστάσεις στις οποίες της μιλά απαξιωτικά (“*Little girl, I am hero*”, “*If you’re wearing a dress and you have an animal sidekick, you’re princess*”), δείχνοντας έλλειψη εμπιστοσύνης στις ικανότητες της (“*You’re not a wayfinder, you’ll never be a wayfinder*”, “*We’re here because the ocean told you you were special and you believed it! ... The ocean chose wrong*”). Ακόμη και όταν υποστηρίζει ισότητα μεταξύ των φύλων (“*Not a guy - girl thing. Maui is a hero to all*”) καταφέρνει να μειώσει τη Βαϊάνα, καθιστώντας την ως μέρος της μάζας όλων των ανθρώπων – «θαυμαστών» του (“*Maui always has time for his fans*”). Απ’ την άλλη, όπως και άλλοι ανδρικοί ρόλοι πιο πρόσφατων έργων, αναπτύσσεται ο χαρακτήρας του ως το τέλος της ταινίας, όπου μαθαίνει να εκτιμά τη Βαϊάνα ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΗ

Όπως σε μερικές από τις παραπάνω ταινίες, έτσι και σε αυτήν η ελληνική μεταγλώττιση δεν έχει πολλές διαφορές από τη πρωτότυπη, αγγλική ταινία.

Θα μπορούσε ίσως να αναρωτηθεί κανείς γιατί στο τραγούδι της πρωταγωνίστριας Βαϊάνα “*How far I’ll go*”, ο στίχος “*One day I’ll know / If I go*

there's just no telling how far I'll go” (“Μια μέρα θα ξέρω / Αν πάω δεν υπάρχει τρόπος να ξέρω πόσο μακριά θα πάω”) μεταγλωττίζεται ως “Σε ποιον να πω / το κρυφό, μικρό μου ένοχο μυστικό”. Η μετάφραση αυτή περνά, μάλλον άσκοπα, το μήνυμα πως η επιθυμία της Βαϊάνα να ταξιδέψει πέρα από τον ύφαλο του νησιού είναι κάτι για το οποίο πιθανώς ντρέπεται και που γενικά θέλει να κρατήσει κρυφό, που δε μπορεί να το πει σε κανέναν. Κάτι τέτοιο όντως αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι η ίδια προσπαθεί να αντισταθεί στο ‘κάλεσμα της θάλασσας’, καθώς ο πατέρας της της έχει απαγορεύσει να βρίσκεται στη θάλασσα - όμως κατά τη διάρκεια της ταινίας η Βαϊάνα δε προσπαθεί αναγκαστικά να κρύψει την επιθυμία της αυτή, ακόμη και από τον πατέρα της. Μπορεί κανείς να επιχειρηματολογήσει πως η διαφορά αυτή στη μεταγλώττιση δείχνει μια υποσυνείδητη προσδοκία της ελληνικής κοινωνίας για τις επιδιώξεις και φιλοδοξίες των γυναικών.

Κεφάλαιο 3:

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΑ ΕΜΦΥΛΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΩΝ ΤΑΙΝΙΩΝ DISNEY

3.1 Ανασκόπηση & συμπεράσματα

Με βάση την ανάλυση των οχτώ επιλεγμένων ταινιών διαπιστώνονται αλλαγές στην (γλωσσική) απεικόνιση των δύο φύλων, των γλωσσικών τους συμπεριφορών και των έμφυλων ρόλων με το πέρασμα του χρόνου.

Στη πρώτη γενιά ταινιών (“Σταχτοπούτα”, “Ωραία Κοιμωμένη”) οι γλωσσικές συμπεριφορές των δύο φύλων είναι ξεκάθαρα ξεχωριστές μεταξύ τους. Οι γυναικείοι χαρακτήρες μιλούν ως επί το πλείστον με στερεοτυπικά θηλυκό τρόπο, χρησιμοποιώντας απαλό και ήσυχο τόνο φωνής, καλλιεργημένο και ευγενικό λόγο και υποτακτικό ή καλοσυνάτο ύφος. Παρουσιάζουν παθητικότητα στην ομιλία τους και, συνεπακόλουθα, στη γενική τους συμπεριφορά, καθώς περιμένουν απλά να τους συμβούν όσα επιθυμούν (Σταχτοπούτα: “*With each dawn, she found new hope that someday her dreams of happiness would come true*”) ή να φροντίσουν οι αρσενικοί χαρακτήρες για αυτά. Στη συνέχεια, τα θέματα συζήτησης των γυναικείων χαρακτήρων αυτής της γενιάς αφορούν κατά κύριο λόγο την αγάπη και τον γάμο (Ωραία Κοιμωμένη: “*True love conquers all*”) ή τις οικιακές εργασίες.

Οι αντρικοί χαρακτήρες της γενιάς αυτής, με τη σειρά τους, μιλούν με τρόπο στερεοτυπικά ανδρικό. Έχουν ύφος και τόνο φωνής δυναμικό, συχνά αυταρχικό και ευθύ – οπότε, ακόμη και όταν έχουν λόγο εξευγενισμένο και καλλιεργημένο, ακούγονται αρκετά επιβλητικοί. Πολλές φορές αναφέρονται στο γυναικείο φύλο με τρόπο απαξιωτικό ή σεξιστικό, και αντιλαμβάνονται τις γυναίκες ως μέλη μιας απρόσωπης μάζας ή εστιάζουν σε επιφανειακές πτυχές τους όπως η εξωτερική εμφάνιση. Όπως και οι γυναικείοι χαρακτήρες αυτής της γενιάς, αρκετές φορές οι άνδρες έχουν ως θέματα συζήτησης την αγάπη και τον γάμο, μα διαφέρει η προσέγγισή τους – καθώς παρουσιάζουν αυτά τα θέματα ως μέρος του καθήκοντός τους προς το βασίλειο και με τρόπο σεξιστικό υποθέτουν πως θα θελήσει να τους παντρευτεί οποιαδήποτε κοπέλα οι ίδιοι επιλέξουν.

Εν ολίγοις, λοιπόν, στη πρώτη γενιά ταινιών Disney παρατηρείται πως μέσω της γλωσσικής συμπεριφοράς των χαρακτήρων προωθούνται παραδοσιακά έμφυλα στερεότυπα – οι άνδρες είναι δυναμικοί, επιβλητικοί, συχνά επιθετικοί και με πολύ αυτοπεποίθηση, ενώ οι γυναίκες είναι όμορφες και άβουλες, τις απασχολεί ο έρωτας και το νοικοκυριό και δείχνουν υποταγή στους άνδρες (αν και είναι ενδιαφέρον, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πως οι γυναίκες μεταξύ τους μπορεί να δείξουν πιο δυναμική

ή επιθετική συμπεριφορά και λόγο, πράγμα που δεν συμβαίνει ποτέ όταν βρίσκονται στον ίδιο χώρο με άνδρες). Σταθερό στοιχείο είναι πως οι όποιες συμπεριφορές και ρόλοι των δύο φύλων είναι αυστηρά ξεχωριστά μεταξύ τους, θεμελιώνοντας έτσι κοινωνικές διαφορές ανάμεσα στα φύλα.

Τα παραπάνω εξακολουθούν να είναι εμφανή σε όλες τις μετέπειτα γενιές ταινιών – μα με βελτιώσεις και προοδευτικές αλλαγές με το πέρασμα του χρόνου. Στη δεύτερη γενιά (“Η μικρή γοργόνα”, “Μουλάν”) όλοι οι χαρακτήρες αρχίζουν να γνωρίζουν περισσότερη ανάπτυξη, καθώς οι πλοκές των ταινιών γίνονται λίγο πιο σύνθετες. Ενώ διάφοροι χαρακτήρες συνεχίζουν να εκφράζουν ως σημαντικές επιθυμίες τους την αγάπη και τον γάμο (π.χ., Έρικ, Άριελ), δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον και για άλλα πράγματα, όπως είναι η οικογένεια τους, η τιμή, και άλλα όνειρά τους (π.χ. Μουλάν, Λι Σανγκ ή η Άριελ που ονειρεύεται να βγει στη στεριά, κ.λπ.).

Επιπρόσθετα, οι άνδρες των ταινιών (π.χ. Έρικ, Λι Σανγκ, Φα Ζου) αρχίζουν να δείχνουν ευαισθησίες που δεν παρουσιάζουν αντίστοιχοι χαρακτήρες προγενέστερων ταινιών, ενώ κάποιοι θηλυκοί χαρακτήρες (π.χ. Άριελ, Μουλάν) μιλούν με δυναμισμό γενικά, μα και στους άνδρες – τυχαίνει, ακόμη, να μιλούν αρνητικά ή επικριτικά για αυτούς (π.χ. Μουλάν: “*Just because I look like a man doesn't mean I have to smell like one*”). Κάτι τέτοιο όμως συμβαίνει κατ' εξαίρεση, αφού λίγες γυναίκες εκδηλώνουν γλωσσικές συμπεριφορές αυτού του είδους, και όχι πάντοτε, ενώ οι άνδρες προσπαθούν να κρύψουν τις ευαισθησίες τους (π.χ., Λι Σανγκ: “*I won't let you down! This is... I mean... Hm, yes sir!*”). Έτσι, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τις περισσότερες φορές συνεχίζει να υπάρχει στερεοτυπική γλωσσική απεικόνιση των φύλων. Οι γυναίκες έχουν ως κύρια ανησυχία τις ερωτικές σχέσεις με το αντίθετο φύλο (π.χ., όταν η Άριελ σταματά γρήγορα να μιλά για το όνειρό της να βγει στη στεριά και αρχίζει να ονειροπολεί για τον πρίγκιπα Έρικ, “*I've never seen a human this close before. He's very handsome, isn't he?*”), αναμένεται να δείχνουν υπακοή, να είναι όμορφες (Μουλάν: “*Each a perfect porcelain doll*”), και να παντρευτούν. Ο βασικός ρόλος των ανδρών, από την άλλη, είναι του ήρωα και προστάτη, απεικονίζονται ως σκληροί και δυνατοί και σε γενικό βαθμό μιλούν με τρόπο υποτιμητικό ή σεξιστικό στις γυναίκες.

Ο διαχωρισμός μεταξύ των φύλων αρχίζει, λοιπόν, να γίνεται λιγότερο ξεκάθαρος, με τους άνδρες να εμφανίζουν κάποια χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και

ομιλίας που στερεοτυπικά θεωρούνται θηλυκά, και τις γυναίκες να αναλαμβάνουν περισσότερους ρόλους (μερικοί που στερεοτυπικά θεωρούνται ανδρικοί ρόλοι) και δείχνουν λίγη παραπάνω ποικιλία και ελευθερία στις γλωσσικές τους συμπεριφορές. Όπως όμως γράφουν και οι Νταή & Μότσιου (υπό έκδ.), σε αυτή τη γενιά ταινιών ακόμη προωθούνται, κατά κύριο λόγο, παραδοσιακά έμφυλα στερεότυπα, απλώς με εξαιρέσεις – ιδίως όσον αφορά το γυναικείο φύλο. Έτσι, τα στερεότυπα αμφισβητούνται, μα δεν υπάρχει κάποια ιδιαίτερα αλλαγή στο μήνυμα.

Οδηγούμαστε, λοιπόν, στις ταινίες της τρίτης γενιάς που εξετάστηκαν (“Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος”, “Μαλλιά κουβάρια”). Σε αυτές ο διαχωρισμός των δύο φύλων είναι αρκετά λιγότερο αισθητός. Συζητώνται πολύ, απ’ όλους τους χαρακτήρες ανεξαρτήτως φύλου, τα όνειρα τους, τα οποία ποικίλλουν. Με άλλα λόγια, δεν παρατηρείται να συζητούν οι χαρακτήρες όνειρα και στόχους που στερεοτυπικά ‘ταιριάζουν’ στο φύλο τους. Περαιτέρω προωθείται, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, η ιδέα πως πρέπει να δουλεύει και να προσπαθεί κανείς για να πετύχει τους στόχους τους/ης, αντί να περιμένει να συμβούν – μια θετική αλλαγή, δηλαδή, για τους θηλυκούς χαρακτήρες Disney (Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος: “*Yes, you wish and you dream with all your little heart. But you remember, Tiana, that that old star can only take you part of the way. You got to help it along with some hard work of your own and then, yeah, you can do anything you set your mind to*”).

Στις συγκεκριμένες ταινίες, είναι αποδεκτό να παρουσιάζουν παρόμοιες γλωσσικές συμπεριφορές τόσο οι αντρικοί όσο και οι γυναικείοι χαρακτήρες. Γυναίκες, όπως η Τιάνα, η Ραπουνζέλ ή η μητέρα Γκόθελ, κάνουν χρήση απαλού ύφους μα και δυναμικού, μερικές φορές, επιθετικού τρόπου ομιλίας – για παράδειγμα, όταν η Ραπουνζέλ αντιστέκεται στη μητέρα Γκόθελ και αναλαμβάνει το ρόλο του ήρωα (σώζει τον Φλιν Ράιντερ) ή απειλεί με σωματική βία αντρικούς χαρακτήρες. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι άνδρες συνεχίζουν να μιλούν με τολμηρό, μερικές φορές θρασύ ή αλαζονικό, τρόπο σε διάφορες περιστάσεις (π.χ. οι Ναβίν και Φλιν Ράιντερ στην αρχή της γνωριμίας τους με τις Τιάνα και Ραπουνζέλ αντίστοιχα). Αρκετά συχνά, όμως, εκδηλώνουν ευαισθησίες, μιλούν για τις ανασφάλειες τους (Μαλλιά Κουβάρια: “*The thing about a reputation, it’s all that a man has*”) ή τα συναισθήματά τους, κάνοντας χρήση γλώσσας που έκαναν μόνο γυναικείοι χαρακτήρες στο παρελθόν, ιδίως για τέτοιου είδους θέματα (Μαλλιά Κουβάρια: “*If she’s here / it’s crystal clear / I’m where I’m meant to go*”).

Εν ολίγοις, στη τρίτη γενιά ταινιών οι ρόλοι και γλωσσικές συμπεριφορές που αναμένεται να δείξουν τα δύο φύλα αλλάζουν και εξισορροπούνται – με ανδρικούς χαρακτήρες υποστηρικτικούς, με ευαισθησίες και γυναικίους χαρακτήρες που δεν περιμένουν να τις σώσουν, αλλά μάχονται για τον εαυτό τους, και στην ομορφιά των οποίων γίνεται ελάχιστη αναφορά.

Στη τέταρτη γενιά ταινιών (“Ψυχρά και Ανάποδα”, “Βαϊάνα”) συνεχίζεται η απόπειρα εξάλειψης παραδοσιακών έμφυλων στερεοτύπων. Παρατηρείται πως δεν απεικονίζονται (γενικές και γλωσσικές) συμπεριφορές ή θέματα γυναικεία και ανδρικά, μα ανθρώπινα. Δεν ακούγονται χαρακτηρισμοί ιδιαιτέρως επιβαρυνμένοι με στερεοτυπικά μηνύματα για το φύλο – για παράδειγμα, δεν γίνεται καμία αναφορά, θετική ή αρνητική, στην εξωτερική εμφάνιση χαρακτήρων. Αν τυχόν ειπωθεί κάτι υποτιμητικό/σεξιστικό, τότε αμέσως κατακρίνεται ή αποθαρρύνεται – για παράδειγμα, όταν ο Μάουι στερεοτυπεί την Βαϊάνα ως ‘πριγκίπισσα’ που ‘φορά φόρεμα’ και, συνεπακόλουθα, δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στην αποστολή τους (“*If you’re wearing a dress and you have an animal sidekick, you’re a princess. You are not a wayfinder*”), εκείνη δυναμικά και περήφανα απορρίπτει το χαρακτηρισμό (“*I’m not a princess. I am the daughter of a chief*”).

Η γλωσσική απεικόνιση των φύλων σε αυτές τις ταινίες διαφέρει σημαντικά από το τρόπο που παρουσιάζονται στις ταινίες της πρώτης γενιάς. Οι γυναίκες (π.χ. Έλσα, Άννα, Βαϊάνα) κρατούν θέσεις εξουσίας και έχουν την ευκαιρία να δείξουν ηγετικές ικανότητες. Ακόμη και σε περιστάσεις όπου χρειάζεται να στηρίξουν άλλους χαρακτήρες, δεν το κάνουν υποτακτικά, μα μιλούν σταθερά και με σιγουριά. Έπειτα, βρίσκουν πολλή δύναμη και κινητοποίηση στον εαυτό τους, αντί για άλλους (Βαϊάνα: “*The call isn’t out there at all / It’s inside me*”). Οι άνδρες, από την άλλη, φθάνουν συχνά στο άλλο άκρο συγκριτικά με προγενέστερους χαρακτήρες – ενεργούν πολλές φορές από φόβο και εκφράζονται έτσι (π.χ., Μάουι), δείχνουν συγκίνηση (Ψυχρά και Ανάποδα: “*I may cry*”) και ανασφάλειες.

Τέλος, ως γίνει λόγος για τις σχέσεις μεταξύ των φύλων της γενιάς αυτής. Ενώ σε πολλές προηγούμενες ταινίες γινόταν λόγος για ερωτικές σχέσεις και γάμο, σε αυτά τα έργα μονάχα μία πρωταγωνίστρια (Άννα) ασχολείται, μεταξύ άλλων, με την αγάπη. Οι υπόλοιποι χαρακτήρες δεν μιλούν για τέτοια θέματα – μάλιστα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ενθάρρυνση και αλληλοϋποστήριξη στις συνομιλίες μεταξύ γυναικείων χαρακτήρων (Έλσα και Άννα, Βαϊάνα και η γιαγιά της), δείχνοντας πως

δεν χρειάζονται αντρικούς χαρακτήρες να τις βοηθήσουν, σώσουν ή στηρίξουν (όπως οι πρωταγωνίστριες προηγούμενων ταινιών).

Όπως προαναφέρθηκε, σε αυτές τις ταινίες αποπειράται η ανατροπή παραδοσιακών έμφυλων στερεοτύπων και αναδιαμορφώνεται η εικόνα των φύλων. Οι αντρικοί χαρακτήρες παρουσιάζουν συμπεριφορές και στοιχεία γλώσσας που άλλοτε θεωρούνταν κατάλληλα για το γυναικείο φύλο και, αντίστοιχα, οι γυναικείοι χαρακτήρες επιλέγουν γλώσσα και συμπεριφορές που θεωρούνταν κατάλληλα για το ανδρικό φύλο.

Τα θέματα συζήτησης που επιλέγουν οι χαρακτήρες, καθώς και οι γλωσσικές τους συμπεριφορές, παρουσιάζονται συνοπτικά στους παρακάτω πίνακες:

ΘΕΜΑΤΑ	1 ^η γενιά	2 ^η γενιά	3 ^η γενιά	4 ^η γενιά
Γάμος	✓	✓		
Αγάπη	✓	✓	✓	
Ομορφιά γυναικών	✓	✓	✓	
Ξεχωριστές ευθύνες ανδρικών και γυναικείων χαρακτήρων	✓	✓		
Στόχοι / όνειρα (εκτός ρομαντικών επιδιώξεων)			✓	✓

Πίνακας 2: Θέματα συζήτησεων των χαρακτήρων στις ταινίες Disney

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	Γυναικείοι χαρακτήρες	Ανδρικοί χαρακτήρες
Γλυκός τόνος φωνής / ηρεμία / εξευγενισμένος τρόπος ομιλίας	Σταχτοπούτα, 1950 Η ωραία κοιμωμένη, 1959 Η μικρή γοργόνα, 1989	Η ωραία κοιμωμένη, 1959

	Μουλάν, 1998	
<i>Παραίτηση / υπακοή / αβουλία</i>	Σταχτοπούτα, 1950 Η ωραία κοιμωμένη, 1959 Μουλάν, 1998	
<i>Δυναμικός λόγος / Υψηλή ένταση φωνής / Αυτοπεποίθηση & επιβολή</i>	Η μικρή γοργόνα, 1989 Μουλάν, 1998 (<u>ιδίως όταν επιχειρείται μίμηση ανδρικού φύλου από τη γυναίκα πρωταγωνίστρια</u>) Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος, 2009 Μαλλιά κουβάρια, 2010 Ψυχρά και ανάποδα, 2013 Βαϊάνα, 2016	Σταχτοπούτα, 1950 Η ωραία κοιμωμένη, 1959 Η μικρή γοργόνα, 1989 Μουλάν, 1998 Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος, 2009 Μαλλιά κουβάρια, 2010
<i>Έκφραση ανασφαλειών και ευαισθησιών</i>	Σταχτοπούτα, 1950 Η μικρή γοργόνα, 1989 Μουλάν, 1998 Μαλλιά κουβάρια, 2010 Ψυχρά και ανάποδα, 2013	Μουλάν, 1998 Μαλλιά κουβάρια, 2010 Ψυχρά και ανάποδα, 2013 Βαϊάνα, 2016

Πίνακας 3: Γλωσσική χρήση και επικοινωνία των χαρακτήρων της Disney

Παρόλα αυτά, φαίνεται πως μέσω της γλωσσικής χρήσης των χαρακτήρων όντως αναπαράγονται στερεότυπα φύλου και έμφυλων συμπεριφορών. Κάτι τέτοιο συμβαίνει σε σχεδόν όλες τις ταινίες, μα γίνεται αρκετά εμφανές στις πρώτες, όπου γυναίκες και άνδρες έχουν ρόλους και συμπεριφορές που στερεοτυπικά ‘αντιστοιχούν’ στο φύλο τους. Περαιτέρω, γίνεται χρήση σεξιστικών και απαξιωτικών αναφορών, ιδίως από τους άνδρες για τους γυναικείους χαρακτήρες, δίνοντας συγκεκριμένη εικόνα για τα δυο φύλα και ενισχύοντας στερεότυπα.

Όπως ήδη σημειώνεται όμως, με κάθε νέα γενιά ταινιών όλα τα παραπάνω γνωρίζουν μια προοδευτική βελτίωση – με τις γυναίκες να ανατρέπουν στερεότυπα που τις θέλουν αδύναμες, στο σπίτι και ψάχνοντας μόνο αγάπη, και τους άνδρες να καταρρίπτουν τη πεποίθηση ότι είναι πάντα σίγουροι, δυνατοί, ηρωικοί και ικανοί αρχηγοί. Αντίθετα, οι θηλυκοί χαρακτήρες αρχίζουν να αναλαμβάνουν περισσότερους ρόλους – στις νεότερες ταινίες και ηγετικούς ρόλους – και να συμπεριλαμβάνουν ‘ανδρικά’ στοιχεία στην ομιλία τους, ενώ οι αρσενικοί χαρακτήρες συχνά υποχωρούν, προσφέρουν στήριξη στις γυναίκες και οικειοποιούνται ‘γυναικείες’ γλωσσικές συμπεριφορές. Η αναδιαπραγματέυση των ταυτοτήτων συχνά φτάνει στο άλλο άκρο μάλιστα, όπου ακούγονται σεξιστικές αναφορές στο ανδρικό φύλο και οι γυναίκες επιδεικνύουν επιθετικές συμπεριφορές (γενικά ή εις βάρος των ανδρών).

Σχετικά με αυτό, οι Νταή & Μότσιου (υπό έκδ.) κάνουν μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση ότι στις νεότερες ταινίες Disney δεν υπάρχει τόση ουδετερότητα ή ισοτιμία τελικά ανάμεσα στα φύλα. Αντιθέτως, εξακολουθεί να υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ τους, απλώς με διαφορετικό τρόπο, καθώς η ‘πρόοδος’ παρατηρείται στο γεγονός ότι κάθε φύλο οικειοποιείται κάποιες συγκεκριμένες γλωσσικές και μη συμπεριφορές μονάχα επειδή αντιστοιχούν στερεοτυπικά στο αντίθετο φύλο – και τότε, θεωρούνται πια θετικά χαρακτηριστικά αντί για στερεότυπα (για παράδειγμα, ο συναισθηματικός των γυναικών ή η επιθετικότητα/αποφασιστικότητα των ανδρών).

Τέλος, όσον αφορά τη μεταγλώττιση των ταινιών που επιλέχθηκαν για τη παρούσα έρευνα, φαίνεται ότι δεν διαφέρει σημαντικά από τις πρωτότυπες, αγγλικές εκδοχές των έργων. Όπως φάνηκε και στην ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων, οι όποιες αλλαγές δεν έχουν εν τέλει αξιοσημείωτο, θετικό ή αρνητικό, αντίκτυπο στο συνολικό αφήγημα της ταινίας.

Είναι όμως ενδιαφέρον πως οι όποιες αλλαγές, είτε διακριτικές είτε αισθητές, αφορούν συνήθως την απεικόνιση της γυναίκας – και πολλές φορές οδηγούν στην υποτίμηση των θηλυκών χαρακτήρων, της προσωπικότητας και των στόχων τους. Αυτό παρατηρείται σε απλές λέξεις που άσκοπα προστίθενται σε μια πρόταση (π.χ., Η μικρή γοργόνα: “*They’re not all that impressed with conversation / Two gentlemen avoid it when they can*” = “Δεν θέλουν τις ανόητες συζητήσεις / οι κύριοι αποφεύγουν τις κουτές”) ή προτάσεις που αλλοιώνονται εντελώς, καταλήγοντας να μεταδίδουν αρνητικά μηνύματα που δεν υπήρχαν αρχικά (π.χ. Βαϊάνα: “*One day I’ll know / If I go there’s just no telling how far I’ll go*” = “Σε ποιον να πω / το κρυφό, μικρό μου ένοχο μυστικό”).

Επιπλέον, η ελληνική μεταγλώττιση συχνά οδηγεί στην απλοποίηση των θηλυκών χαρακτήρων – κάτι που παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό στις δύο ταινίες της δεύτερης γενιάς που εξετάστηκαν. Οι πρωταγωνίστριες Άριελ και Μουλάν αρχίζουν να διαφέρουν από προηγούμενες ηρωίδες, καθώς είναι πιο σύνθετοι χαρακτήρες και ενδιαφέρονται για πράγματα εκτός από την αγάπη – όπως το όνειρο της Άριελ να ζήσει στη στεριά ή πόσο νοιάζεται η Μουλάν για την οικογένειά της και την υγεία του πατέρα της. Όπως φάνηκε από την ανάλυση, στην αγγλική εκδοχή των ταινιών οι συγκεκριμένες πρωταγωνίστριες αναφέρονται αρκετά συχνά σε όλα αυτά. Στην ελληνική μεταγλώττιση όμως, οι αναφορές αυτές αντικαθιστώνται από ανησυχίες για την αγάπη (Η μικρή γοργόνα: “*What would I give / if I could live out of these waters*” = “Να ονειρευτώ / να ερωτευτώ, να αγαπήσω”) ή τις προσωπικές ανασφάλειες (Μουλάν: “*Ancestors, hear my plea / Help me not to make a fool of me / And to not uproot my family tree / Keep my father standing tall*” = “Πρόγονοί μου ζητώ / πάντα να ‘στε δίπλα μου εδώ / μη τα κάνω θάλασσα εγώ / και να μη ταπεινωθώ”). Όλα αυτά μειώνουν το βάθος των χαρακτήρων αυτών και ενισχύουν στερεότυπα συναισθηματισμού και ανασφάλειας του γυναικείου φύλου.

Οι διαφορές που εντοπίστηκαν, επισημαίνονται συνοπτικά στον παρακάτω πίνακα:

TAINIEΣ	Αγγλόφωνη εκδοχή	Ελληνική μεταγλώττιση
“Cinderella” «Σταχτοπούτα»	/ Έμφυλη (ανδρική) ταυτότητα στο άψυχο ρολόι	Παράλειψη αντίστοιχου προβληματικού

	‘Γυναικείες’ ασχολίες (π.χ., ράψιμο)	περιεχομένου
“Sleeping Beauty” / «Η ωραία κοιμωμένη»		Χαρακτηρισμός του άνδρα συμπρωταγωνιστή ως ‘τέλειο’ (προσθήκη χαρακτηρισμού χωρίς λόγο)
“The little mermaid” / «Η μικρή γοργόνα»		Γίνεται περισσότερη εστίαση σε επιθυμία των γυναικών για αγάπη Υποβαθμίζεται πιο συχνά η νοημοσύνη των γυναικών (‘κουτές’, ‘ανόητες’)
“Mulan” / «Μουλάν»	Ανησυχία της πρωταγωνίστριας για την οικογένειά της Υποτίμηση γυναικείου φύλου και αντίστοιχων συνηθειών, κ.λπ.	Ανησυχία της πρωταγωνίστριας για τις ανασφάλειές της Παράλειψη κάποιων υποτιμητικών προσδιορισμών
“The princess and the frog” / «Η πριγκίπισσα και ο βάτραχος»	Χωρίς αξιοσημείωτες διαφορές	
“Tangled” / «Μαλλιά κουβάρια»		Περισσότερη υποτίμηση της γυναίκας πρωταγωνίστριας από τον άντρα συμπρωταγωνιστή
“Frozen” / «Ψυχρά και ανάποδα»	Χωρίς αξιοσημείωτες διαφορές	
“Moana” / «Βαϊάνα»		Η γυναίκα πρωταγωνίστρια εκφράζει

		ενοχές για τις φιλοδοξίες της
--	--	-------------------------------

Πίνακας 4: Σημαντικότερες διαφορές πρωτότυπων (αγγλόφωνων) και μεταγλωττισμένων στα ελληνικά ταινιών

Εν ολίγοις, σε συμφωνία με πλήθος ερευνητών (Collier-Meek, Descartes & England, 2011· Hine et al., 2018· Tsotsou & Stamou, 2018· Νταή & Μότσιου, υπό έκδ., κ.ά.), διαπιστώνεται – ως σήμερα, τουλάχιστον – μονάχα μερική αναδιαπραγμάτευση της έμφυλης ταυτότητας στις ταινίες Disney. Τα αμφιλεγόμενα μηνύματα περί έμφυλων ρόλων και συμπεριφορών συνεχίζουν να υπάρχουν – και αυτά δεν φαίνεται να είναι μονάχα θέμα γλώσσας, αλλά και βασικής πλοκής. Στις αρχικές ταινίες Disney, για παράδειγμα, η πλοκή δεν αφορά πολλά πέρα από την αγάπη, τον γάμο και το «ευτυχισμένο τέλος», για όλους τους χαρακτήρες. Με το καιρό, οι ιστορίες που απεικονίζονται γίνονται πιο σύνθετες, δίνοντας περιθώριο στους χαρακτήρες και των δύο φύλων να αναπτυχθούν, να μιλήσουν για διαφόρων ειδών θέματα και να δείξουν πολλαπλές πτυχές της προσωπικότητάς τους.

Ενώ έχει σημειωθεί μια πρόοδος, οι γλωσσικές αναπαραστάσεις των φύλων στις ταινίες Disney χρειάζονται περαιτέρω τροποποιήσεις και βελτιώσεις. Είναι, πλέον, εμφανές πως η γλώσσα είναι ένας βασικός τρόπος με τον οποίο επηρεάζεται η ανάπτυξη της έμφυλης ταυτότητας και προωθούνται έμφυλες ιδεολογίες (και στερεότυπα) (Arnold, McKenna & Deloney, 2015· Φραγκουδάκη, 1987). Για αυτό το λόγο γίνεται τόση εστίαση στη Disney, μια εταιρεία της οποίας τα έργα είναι, σχεδόν πάντα, πασίγνωστες επιτυχίες, μα, όπως ανέδειξε η παρούσα εργασία, εξακολουθούν να παρουσιάζουν προβλήματα και να προκαλούν ανησυχίες – ιδίως στον τρόπο με τον οποίο οι γλωσσικές συμπεριφορές των χαρακτήρων διαχωρίζουν τα δύο φύλα και διαιωνίζουν έμφυλα στερεότυπα.

3.2 Περιορισμοί και προβληματισμοί της έρευνας

Όπως και σε κάθε έρευνα, έτσι και στην παρούσα έρευνα μπορούν να αναφερθούν ορισμένοι περιορισμοί και προβληματισμοί: στη δική μας σχετίζονται με τις ελληνικές μεταγλωττίσεις των αγγλόφωνων ταινιών Disney. Όταν εξετάζονται ταινίες μεταγλωττισμένες σε οποιαδήποτε γλώσσα, ώστε να γίνει σύγκριση με τις πρωτότυπες, χρειάζεται να ληφθούν υπόψη και τα εξής σημεία:

- Μη κατανόηση διαφόρων ιδιωματισμών από τους μεταγλωττιστές, ή αδυναμία μετάφρασης των εκφράσεων αυτών
- Ο ρυθμός όσων απεικονίζονται στην ταινία και ο συγχρονισμός της εικόνας με τον ήχο
- Ο ρυθμός και η μελωδία των τραγουδιών (αφού οι πολύ γνωστές ταινίες κινουμένων σχεδίων της Disney θεωρούνται ‘μιούζικαλ’) και ο συγχρονισμός τους με εξίσου καλούς, ελληνικούς στίχους
- Η προϋπάρχουσα ιδέα που μπορεί να έχουν υποσυνείδητα οι μεταγλωττιστές για τις τόσο γνωστές ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney (με τις κλασικές, μα αναχρονιστικές πρώτες ταινίες να επηρεάζουν τη μεταγλώττιση των πιο σύγχρονων ταινιών)

Έχοντας υπόψη τους παραπάνω προβληματισμούς, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι σε κάποιες περιπτώσεις είναι πιθανό οι τυχόν διαφορές κατά τη μεταγλώττιση να οφείλονται **και** σε λόγους όπως οι παραπάνω.

3.3. Προεκτάσεις και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

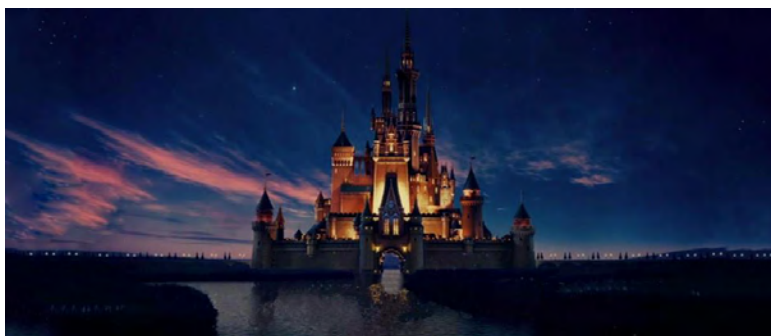
Οι ταινίες Disney έχουν μελετηθεί αρκετά ανά τα χρόνια, από διάφορες σκοπιές και φαίνεται, πιθανώς, ένα θέμα εξαντλημένο. Παρόλα αυτά, με βάση το πλήθος των ερευνών και τα κέρδη των ταινιών, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί πόσο αγαπητές είναι οι ταινίες Disney σε παιδιά και ενήλικες, τι επιρροή έχουν και τι ανησυχία προκαλούν.

Σε μελλοντική έρευνα, λοιπόν, θα μπορούσε κανείς να αναρωτηθεί για την εμπειρία των παιδιών που παρακολουθούν τις ταινίες. Το περιεχόμενο των ταινιών, μαζί με όλα τα προβλήματα που προκύπτουν σε αυτό, είναι γνωστό πια. Καθώς όμως οι έρευνες έχουν δείξει πως τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη διάκριση λόγω φύλου και την ανόμοια αναπαράσταση ανδρών και γυναικών (Gökçearslana, 2010), μπορεί να διερευνηθεί περαιτέρω η συνειδητότητα τους όταν δέχονται τέτοιου είδους ερεθίσματα και μηνύματα.

Ένα επιπρόσθετο θέμα έρευνας είναι οι πλοκές των ταινιών Disney. Έχει επισημανθεί από ερευνητές (Nandini, 2014· Ρηγάκη, Μάγος & Χανιωτάκης, 2016, κ.ά.) πως πολλά αμφιλεγόμενα σημεία στις ταινίες δεν ήταν μέρος των αρχικών ιστοριών. Στη Disney, δηλαδή, επικρατεί η τάση να προσαρμόζονται σε ταινίες κινουμένων σχεδίων κάποια κλασικά παραμύθια και ιστορίες: είναι αναμενόμενες, λοιπόν, κάποιες αλλαγές. Αρκετές, όμως, από τις αλλαγές φαίνεται να προωθούν ρατσιστικές ή σεξιστικές ιδεολογίες, όπως αναδεικνύεται και στη παρούσα έρευνα. Καλείται, έτσι, να αναρωτηθεί κανείς για τη σκοπιμότητα πολλών τροποποιήσεων και προσθέσεων που έχουν γίνει στις πλοκές των ταινιών. Έτσι, σε μια έρευνα μπορεί αυτό το υλικό να πλαισιωθεί από την θεωρία των διασκευών (Adaptation Studies).

Κλείνοντας, μια προτεινόμενη προέκταση της παρούσας έρευνας είναι η σύνδεσή της με τη προσχολική εκπαίδευση. Καθώς οι ταινίες κινουμένων σχεδίων Disney προορίζονται πρωτίστως για τη προσχολική ηλικία, θα ήταν ενδιαφέρον να εστιάσει κανείς στην επιρροή τους στις γλωσσικές συμπεριφορές των παιδιών ανά τον κόσμο και να εξετάσει τις μεταγλωττίσεις στις διάφορες γλώσσες στις οποίες τα παιδιά – ανεξαρτήτως φύλου, εθνικότητας, φυλής, κοινωνικής ομάδας, κ.ά – παρακολουθούν αυτά τα τόσο ψυχαγωγικά και αγαπητά έργα καθώς και τη δυνατότητα χρήσης των ταινιών αυτών ως διδακτικών εργαλείων ανάπτυξης κριτικού γραμματισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Androutsopoulos, J. (2012). Repertoires, characters and scenes: Sociolinguistic difference in Turkish-German comedy. *Multilingua*. 31. pp. 301-326.
- Archakis, A., Lampropoulou, S. (2009). Constructing hegemonic masculinities: evidence from Greek narrative performances. *Gender and Language*. 9. pp. 83-103.
- Archakis, A., Lampropoulou, S. (2009). Talking different heterosexualities: the permissive, the normative and the moralistic perspective – evidence from Greek youth storytelling. *Discourse & Society*. 20. pp. 307-326.
- Arnold, L., McKenna, S., Deloney, A. (2015). Hegemony, gender stereotypes and Disney: A content analysis of Frozen and Snow White. *Concordia journal of communication research*. 2 (1)
- Azmi, N. J., Radzuwan, A. R., Mairas, A. R., Safawati, B. Z. (2016). Gender and speech in a Disney Princess movie. *International Journal of Applied Linguistics & English literature*. 5 (6). pp. 35-239.
- Barthes, R. (1987). *Ο βαθμός μηδέν της γραφής*. Αθήνα: Ράππα.
- Beauvoir, S. D. (1989). *The second sex*. New York: Vintage Books.
- Bernstein, B. (1989). *Παιδαγωγικοί κανόνες και Κοινωνικός έλεγχος*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Birkbeck, V., Coyne, S. M., Linder, J. R., Nelson, D. A., Rasmussen, E. E. (2016). Pretty as princesses: Longitudinal effects of engagement with Disney Princesses on Gender stereotypes, body esteem and prosocial behavior in children. *Child development, Society for research in child development*. 87. pp. 1909-1925.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3 (2). pp. 77-101.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Bussman, H. (1999). *Routledge dictionary of language and linguistics*. London: Taylor & Francis Ltd.
- Chouliaraki, L., Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Clark, L., Schleef, E. (2010). The acquisition of sociolinguistic evaluations among Polish-born adolescents learning English: evidence from perception. *Language awareness*. 19 (4). pp. 299-322
- Collier-Meek, M. A., Descartes, L., England, D. E. (2011). Gender role portrayal and the Disney princesses. *Sex roles*. 64. pp. 555-567.
- Deaux, K., LaFrance, M. (1998). *The handbook of social psychology*. McGraw-Hill. 1-2. pp. 788-827.
- Donofrio, E. (2013). *The wonderful world of gender roles: A look at recent Disney children's films*. Boston: Boston College.
- Durkin, K. (1985). Television and sex-role acquisition. *British Journal of Social Psychology*. 24. pp. 191-210.
- Eckert, P., McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and gender*. United Kingdom: Cambridge University Press.

- Fateme, E., Majid, A. (2015). Language and gender: A critical discourse analysis on gender representation in a series of international ELT textbooks. *International Journal of Research Studies in Education*. 4. pp. 3-12
- Fiske, S. T. (1998). Stereotyping, prejudice and discrimination. *The handbook of social psychology*. New York: McGraw-Hill. 1. pp. 357-414.
- Gamboa, J. N., Habagat, G. A., Kionisala, C. A., Salera, C. G. (2014). *Mirror, mirror: portrayal of women in seven Disney animated films*. Cebu city, University of the Philippines.
- Gill, I. (2016). *Feminist figures or damsels in distress? The media's gendered misrepresentation of Disney princesses*. University of central Florida.
- Gilpatric, K. (2010). Violent female action characters in contemporary American cinema. *Sex roles*. 62. pp. 734-746.
- Gökçearslana, A. (2010). *The effect of cartoon movies on children's gender development*. World conference on educational sciences.
- Golden, J. (2015). *Playing princesses: Preschool girls' interpretations of gender stereotypes in Disney princess media*. Massachusetts: Mount Holyoke College.
- Graves, S., B. (1999). Television and prejudice reduction: When does television as a vicarious experience make a difference?. *Journal of social issues*. 55. pp.707-727.
- Griva, E., Maroniti, K., Stamou, A. G. (2015) Young children talk about their popular cartoon and TV heroes' speech styles: media reception and language attitudes. *Language Awareness*, 24 (3) pp. 216-232
- Heckman, J. (2000). *Invest in the very young*. Chicago: University of Chicago.
- Hine, B., England, D. , Lopreore, K., Horgan, E. S., Hartwell, L. (2018). The rise of the androgynous princess: examining representations of gender in prince and princess characters of Disney movies released 2009-2016. *Social Sciences*, 7, 245.
- Houwens, L. (2017). *The representation of gender in Disney's Cinderella and Beauty & the Beast: A comparative analysis of animation and live-action Disney film*.
- Katz, P., Boswell, S. (1986). Flexibility and traditionality in children's roles. *Genetic, social, and general psychology monographs*. 112. pp. 103-47.
- Kirjavainen, P. (2013). *Mirror, mirror on the wall, who's the bluntest of them all? Linguistic shift from Snow White to Rapunzel*. University of Eastern Finland.
- Kress, G. R. (1989). *Linguistic Processes in Sociocultural Practices*. Geelong: Deakin University Press, Oxford: Oxford University Press.
- Lippi-Green, R. (2012). *English with an accent: Language ideology and discrimination in the United States*. London & New York: Routledge.
- Lopreore, K. M., (2016). *Gender role portrayals of modern Disney Royalty: Stereotypical or Androgynous?*. Middle Tennessee State University.
- Malfroid, K. (2009). *Gender, class and ethnicity in the Disney princesses series*. University Gent.
- Maroniti, K., Stamou, A. G., Dinas, K. D., Griva, E. (2013). The sociolinguistic style of cartoons: The case of the TV movie "Merry Madagascar". *Mult. Acad. J. of Educ. And Social Sciences*. 2. Majess.
- McCauley, C., Segal, M., Stitt, C. L. (1980). Stereotyping: From prejudice to prediction. *Psychological Bulletin*. 87. pp. 195-208
- Nandini, M. (2014). Damsels in Distress: A textual analysis of gender roles in Disney Princess films. *IOSR Journal of humanities and social science*. 19. pp. 28-31.
- Saussure, F. D. (1979). *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*. Αθήνα: Παπαζήση.

- Sharif, U. H. (2016). *From fairytales to Disney movies: Gender roles and Stereotypes then and now*. Dhaka: Brac University.
- Talbot, M. (2003). Gender Stereotypes: Reproduction and Challenge. *The Handbook of Language and Gender*. Oxford: Blackwell. pp. 468-486.
- Tsotsou, V., Stamou, A. (2018). Sociolinguistic representations of gender in children's cartoon movies in the past and the present: A comparative scene analysis of an older and of a contemporary Disney animation film. *Multilingual Academic Journal of Education and Social Sciences*, 6 (1). pp. 76–93 (in Greek).
- Van Vynckt, A. (2018). *From powerless princes to powerful princesses: A linguistic analysis of the evolution of social power dynamics between male and female characters in feature-length animated Disney films between 1937 and 2016*. University Gent.
- Wall, C., Gannon-Leary, P. (1999). A sentence made by men: Muted Group Theory Revisited. *European Journal of Women's Studies*. 6. pp. 21-29
- West, C., Zimmerman, D.H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*. 1 (2). pp.125-151.
- Wiersma, B. A. (2000). *The gendered world of Disney: A content analysis of gender themes in full length animated Disney feature films*. South Dakota: South Dakota State University.
- Ακριτίδου, Μ. (2011). *Έμφυλοι ρόλοι και λογοτεχνία: από την παράδοση στην ανατροπή*. Κέντρο Ελληνικής γλώσσας.
- Δεληγεώργου, Ε. (2019). *Πολιτισμικές αναπαραστάσεις και επικοινωνία στη σύγχρονη εποχή της Disney: Τα κινηματογραφικά τρέιλερ ως προωθητικό υλικό των ταινιών κινουμένων σχεδίων της περιόδου 1989-2016*. Αθήνα.
- Καμηλάκη, Μ. (2014). Γλωσσικές αναπαραστάσεις γυναικών και έμφυλα στερεότυπα στον σύγχρονο ελληνικό κινηματογράφο: Η περίπτωση της κωμωδίας. In G. Kotzoglou, K. Nikolou, E. Karantzola & K. Frantzi (Eds.), *Selected papers of the 11th international conference on Greek linguistics* (pp. 632-644). Rhodes: University of the Aegean.
- Μοσχονάς, Σ. (2005). *Ιδεολογία και Γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.
- Μπέσσα, Μ. (2016). *Κοινωνιογλωσσικές αναπαραστάσεις του φύλου στα κινούμενα σχέδια – Η πρόσληψή τους από μαθητές του δημοτικού στον τηλεοπτικό λόγο της μαζικής κουλτούρας*. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Νταή, Χ. Ξ., Μότσιου, Ε. (υπό έκδ.). Έμφυλα στερεότυπα και γλωσσικές αναπαραστάσεις στις ταινίες Πριγκίπισσες της Ντίσνεϊ. Στο Μότσιου, Ε., Κωστούλας, Α., Βασιλάκη, Ε. , Γκανά, Ε. (επιμ.). *Ιδεολογίες, Γλωσσική Επικοινωνία & Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παγκουρέλια, Ε., Παπαδοπούλου, Μ. (2009). *Κριτική ανάλυση λόγου – ποιοτική ανάλυση περιεχομένου: μια πρόταση συνδυαστικής αξιοποίησης για την ανίχνευση της ιδεολογίας των σχολικών εγχειριδίων*. Επιστήμες της Αγωγής.
- Παγκουρέλια, Ε. (2006). *Ιδεολογικά μηνύματα στο λόγο και την εικόνα: περίπτωση των νέων βιβλίων για το γλωσσικό μάθημα της Γ' δημοτικού*. Βόλος.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1992). *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα: Ανθρωπολογικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ρηγάκη, Κ., Μάγος, Κ., Χανιωτάκης, Ν. (2016). *Μεγαλώνοντας με τον Walt Disney: Οι ταινίες της Disney και η επιρροή τους στις αντιλήψεις των παιδιών*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Φραγκουδάκη, Α. (1987). *Γλώσσα και Ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Οδυσσεάς.

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Geronimi, C., Jackson, W., Luske, H. (1950). *Cinderella* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Productions.
- Geronimi, C. (1959). *Sleeping Beauty* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Productions.
- Clements, R., Musker, J. (1989). *The little mermaid* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Pictures, Walt Disney Feature Animation.
- Bancroft, T., Cook, B. (1998). *Mulan* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Pictures, Walt Disney Feature Animation.
- Clements, R., Musker, J. (2009). *The Princess and the Frog* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Pictures, Walt Disney Animation Studios.
- Greno, N., Howard, B. (2010). *Tangled* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Pictures, Walt Disney Animation Studios.
- Buck, C., Lee, J. (2013). *Frozen* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Pictures, Walt Disney Animation Studios.
- Clements, R., Musker, J. (2016). *Moana* [κινηματογραφική ταινία]. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: Walt Disney Animation Studios.